

**Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України**

М. М. Біль

**Механізм державного управління
туристичною галуззю
на регіональному рівні:
теоретико-прикладний аспект**

Монографія

**Львів
2011**

УДК 335.82:338.48:332.1:303.433.2
ББК 65.9(4Укр)433
Б 614

*Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу
ЛРІДУ НАДУ заборонено*

Рецензенти:

О. Д. Лазор, д. держ. упр., проф. кафедри державного управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України;

Л. К. Семів, д. е. н., проф., завідувач кафедри економіки і управління персоналом Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України;

У. Я. Садова, д. е. н., завідувач відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України, м. Львів.

Рекомендовано до друку
вченою радою Львівського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України
(*протокол №11/51 від 10.12.2010 р.*)

Біль М. М.

Б 614 Механізм державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні: теоретико-прикладний аспект [Текст] / М. М. Біль ; за наук. ред. д. е. н. О. П. Крайник. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. — 228 с. — ISBN 978-966-8687-91-4.

Досліджено теоретичні засади механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні. На основі аналізу механізму на матеріалах Львівської області запропоновано пріоритетні напрями його вдосконалення, зокрема в частині інституційного забезпечення запропоновано структурно-функціональну модель, що відображає зв'язки спеціалізованого органу управління туризмом обласної державної адміністрації та інших державних структур. Обґрунтовано важливість міжсекторальної співпраці в реалізації методів державного управління туристичною галуззю, зокрема через туристичний кластер у регіоні. Визначено стратегічні пріоритети міжрегіонального співробітництва в удосконаленні механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні.

Для науковців, фахівців з державного управління та туризму, економістів, державних службовців та працівників органів державної влади різних управлінських рівнів.

ISBN 978-966-8687-91-4

УДК 335.82:338.48:332.1:303.433.2
ББК 65.9(4Укр)433

© М. М. Біль, 2011

© ЛРІДУ НАДУ, 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ГАЛУЗЗЮ

1.1. Понятійно-категорійний апарат механізму державного управління туристичною галуззю	11
1.2. Теоретичні підходи до дослідження механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні	31
1.3. Суть та складові механізму державного управління туристичною галуззю	45
1.4. Інституційне забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю	55

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ГАЛУЗЗЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ (НА МАТЕРІАЛАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

2.1. Особливості розвитку туризму у Львівській області (управлінський контекст)	68
2.2. Структурно-функціональні зв'язки інституційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю	89

2.3. Джерела інформаційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю в регіоні	100
2.4. Промоція туристичного продукту регіону: сучасний стан та пріоритети використання	113

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ

ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ГАЛУЗЗЮ

(НА МАТЕРІАЛАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)..... 122

3.1. Туристичний кластер та його роль у кадровому забезпеченні економіки регіону в робітничих професіях	122
3.2. Стратегічні пріоритети розвитку міжрегіонального співробітництва в туристичній галузі	139
3.3. Активізація транскордонного співробітництва через туристичний кластер у регіоні	148
3.4. Інноваційно-інвестиційна складова механізму державного управління туристичною галуззю в регіоні	160

ПІСЛЯМОВА..... 167

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА..... 170

ДОДАТКИ..... 185

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БКГ – Бостонська консультативна група;
ВВП – валовий внутрішній продукт;
ВТО – Всесвітня туристична організація;
ЄДР ПОУ – Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України;
ЄС – Європейський Союз;
ЄТК – Європейська туристична комісія;
ЖКГ – Житлово-комунальне господарство;
КВЕД – Класифікація видів економічної діяльності;
ЛОДА – Львівська обласна державна адміністрація;
ЛОР – Львівська обласна рада;
ООН – Організація Об'єднаних Націй;
ПАУСІ – Польсько-американсько-українська співпраця;
ПДВ – податок на додану вартість;
РДА – районна державна адміністрація;
СЕЗ – спеціальні економічні зони;
США – Сполучені Штати Америки;
ЧАЕС – Чорнобильська атомна електростанція;
ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

ПЕРЕДМОВА

*Подорожі вчать більше, ніж будь що.
Один день, проведений в інших місцях, дає більше,
ніж десять років життя вдома.*

А. Франс

Не любить серце, не бачачи краси.

Г. Скворода

Туристична галузь у сучасних умовах набуває особливого стратегічного значення для соціально-економічного розвитку України та її регіонів. Вона сприяє становленню країни на світовому ринку товарів та послуг як повноправного партнера міжнародних відносин. Україна, володіючи величезним туристично-рекреаційним потенціалом, має всі передумови розвитку туристичної галузі, яка за умов ефективного державного управління може стати дієвим каталізатором соціально-економічного поступу країни та дозволить досягнути низки інших переваг.

У сучасній світовій економіці в умовах корпоративно-економічного глобалізму, глобального менеджменту, зростання ролі транснаціональних корпорацій, інформатизації суспільства, підвищення матеріального добробуту населення туризм є справжнім суспільним феноменом, який розкриває інший бік людства – його духовність, бажання пізнання світу, історико-культурної спадщини інших народів і посідає важливе місце у світовій економіці, оскільки за рахунок своєї високої рентабельності приносить значні прибутки країнам та підвищує соціально-економічний добробут населення. Саме туризм покликаний на сьогодні сприяти інтеграції “розірваного світу”, посиленню тенденцій солідарності, людиноорієнтованої моделі суспільного розвитку.

Туризм є дивовижним соціально-економічним явищем, що поєднує у собі комерційну діяльність, оскільки дає змогу отримувати значні доходи, а також духовність, оскільки показує інший бік країни, розкриває її історико-культурну сутність і неповторність. Туризм має неоднозначне тлумачення в сучасних глобалізаційних процесах, адже,

з одного боку, він об'єднує країни, робить їх ближчими, веде до створення спеціалізованих міжнародних організацій, тобто виконує інтегруючу функцію, проте, з іншого боку, навпаки, виокремлює кожену країну, показує її самобутність та неповторність.

У сучасних умовах суспільний поділ праці детермінує розвиток туризму як самостійного виду економічної діяльності через низку факторів, основними серед яких є:

– на макрорівні: глобалізаційні процеси; науково-технічний прогрес, зокрема суттєве скорочення часу подолання відстаней, розвиток мережі телекомунікацій; інформатизація суспільства; діяльність інтеграційних об'єднань, які утворились за таких умов і проводять відповідну політику щодо сприяння розвитку міжнародного туризму (Всесвітня туристична організація, Міжнародна асоціація повітряного транспорту, Міжнародна організація цивільної авіації, Міжнародна асоціація в підтримку освіти у сфері готельного бізнесу і туризму та інші); безпека, мир у світі;

– на мезорівні: соціально-економічний розвиток країн; сприятлива державна політика країн, спрямована на стимулювання туристичних потоків, зокрема в спрощенні порядку перетину кордону, подовженні часу перебування в іноземній країні тощо; розвиток туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення; відповідність туристичного продукту міжнародним стандартам, його конкурентоспроможність; зростання кількості ділових поїздок, які дозволяють, окрім вирішення основних питань у вільний від роботи час, ознайомитись із туристично-рекреаційними ресурсами країни; розвиток міждержавної співпраці;

– на мікрорівні: виникнення нових потреб людини через задоволення базових, внаслідок зростання матеріального добробуту населення, його культурного і духовного розвитку.

Актуальність дослідження зумовили такі закономірності, як динамічний розвиток туристичної галузі у світі та Україні, посилення ролі місцевих органів державної влади в державному управлінні, висока ймовірність не лише позитивного впливу туристичної галузі на соціально-економічний розвиток регіону (поліфункціональне спрямування), але й виникнення загроз (ризиків) від неконтрольованих туристичних потоків, чутливість туристичної галузі до факторів зовнішнього макро- та мезооточення.

Такі закономірності обумовлюють необхідність державного управління туристичною галуззю. Водночас, не доцільно переоцінювати значення туризму, адже туристична галузь значною

мірою належить до сфери послуг, надмірна залежність від якої є загрозою національній безпеці, оскільки її основою практично завжди є вторинні потреби, що в кризових ситуаціях втрачають своє значення, і на перше місце виходять потреби первинні, що продукуються матеріальним виробництвом. Тому при державному управлінні туристичною галуззю важливо чітко визначити місце туризму в галузевій структурі національної (регіональної) економіки для того, щоб усунути надмірну залежність від галузі, яка характеризується високим ступенем мінливості внаслідок впливу екзогенних факторів.

Важливість пошуку нових підходів до функціонування механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні зумовлена існуванням значної кількості проблем, що доводить аналіз тенденцій розвитку туризму на регіональному рівні у розрізі складових такого механізму. Тому багато вітчизняних та зарубіжних вчених звертаються до дослідження проблематики туризму, його впливу на соціально-економічний розвиток регіону, а також державного управління туризмом як самостійною галуззю економіки.

Дослідження туризму як важливого соціоекономічного явища і процесу має місце у працях вітчизняних вчених, серед яких: Г. Алейнікова, О. Бобарикіна, М. Борушак, А. Гайдук, В. Герасименко, Н. Жукова, В. Кифяк, Н. Коніщева, О. Любіцева, І. Мініч, А. Мокляк, О. Моран, І. Сидоренко, О. Сударкін, І. Черніна, І. Школа та інші.

Дослідження проблем рекреації та рекреаційного комплексу висвітлюють у своїх працях В. Гетьман, О. Гулич, А. Єфремов, О. Ільїна, В. Калитюк, В. Кравців, В. Мацола, М. Нудельман, А. Охріменко, В. Павлов, Н. Турло та інші.

Серед науковців, що досліджували теоретичні та практичні аспекти формування та функціонування механізму державного управління, найбільш знаними постають Г. Агаманчук, М. Долішній, В. Загорський, Т. Куценко, О. Лазор, М. Лесечко, В. Малиновський, А. Мельник, І. Михасюк, А. Никифоров, О. Оболенський, С. Чистов та інші.

Наукові підходи до обґрунтування необхідності державного управління туристичною галуззю та напрямів його вдосконалення знаходимо у працях вітчизняних вчених, серед яких Ю. Алексеєва, В. Биркович, М. Бойко, І. Валентюк, О. Василів, О. Вуйцик, М. Глядіна, Л. Давиденко, В. Дмитренко, В. Ільяшенко, А. Кожина, Є. Козловський, О. Малишева, Н. Опанасюк, В. Полюга, Н. Свиридова, А. Чечель, Т. Чорна, О. Шаптала, О. Шершньова та інші.

Водночас, сучасні тенденції розвитку туризму та визнання туристичної галузі як однієї з пріоритетних галузей як національної,

так і регіональних економік вимагають постійних досліджень, зокрема в напрямку визначення суті механізму державного управління туристичною галуззю, переваг створення та розвитку туристичного кластера в регіоні з огляду підвищення ефективності управління туристичною галуззю, а також організації міжрегіонального, зокрема транскордонного, співробітництва через відповідний кластер. Актуальність проблеми, недостатня розробленість низки її аспектів обумовили вибір теми монографії.

У *першому розділі* монографії удосконалено понятійно-категорійний апарат механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні, зокрема визначено суть механізму через характеристику його складових. Систематизовано методи державного управління туристичною галуззю за групами адміністративно-правових, фінансово-економічних та соціально-психологічних, а також простежено їх причинно-наслідковий зв'язок з функціями державного управління туристичною галуззю. Особливу увагу звернено на інституційне забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю, яке проаналізовано на різних управлінських рівнях. Розуміючи значення акумуляції досвіду та науково-прикладних досліджень інших науковців із ретроспективного боку, здійснено огляд основних наукових теорій, шкіл, течій, положення яких безпосередньо стосуються державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні.

У *другому розділі* здійснено аналіз механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні у розрізі його складових на прикладі Львівської області. Для Львівщини розвиток туризму постає надзвичайно важливим, домінуючим завданням, тому саме цей регіон обрано об'єктом дослідження. З метою покращення існуючої ситуації розвитку туристичної галузі Львівської області через удосконалення інституційного забезпечення розроблено структурно-функціональну модель зв'язків органів державної влади в управлінні туристичною галуззю на регіональному рівні. При розгляді інформаційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні визначено переваги та недоліки джерел його формування, а також розроблено типову структуру туристичного паспорта регіону як засобу промоції його туристично-рекреаційного потенціалу. Звернено увагу на ролі промоції в просуванні туристичного продукту регіону, зокрема виділено основні промоційні інструменти, які потрібно активно використовувати на регіональному рівні для сприяння оптимального використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

У *третьому розділі* запропоновано пріоритетні напрямки вдосконалення механізму державного управління туристичною галуззю, зокрема через міжсекторальну співпрацю державних та недержавних управлінських секторів, оптимальною формою якої визначено туристичний кластер. Особливу увагу приділено міжрегіональному, зокрема транскордонному, співробітництву в туристичній галузі, а саме визначено, як міжрегіональні зв'язки налагоджуватимуться за участю туристичного кластера в регіоні. З'ясовано суть інноваційно-інвестиційної складової механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні, зокрема визначено основні її інструменти.

Автор висловлює щиро подяку науковому консультанту, доктору економічних наук О. Крайник, шановним рецензентам – доктору наук з державного управління О. Лазор, доктору економічних наук, професору Л. Семів, доктору економічних наук У. Садовій та всім, хто допомагав у написанні та виданні монографії.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ГАЛУЗЗЮ

1.1. Понятійно-категорійний апарат механізму державного управління туристичною галуззю

Для розуміння суті механізму державного управління туристичною галуззю важливо визначити основні поняття, що детермінують його функціонування та дозволяють вказати напрямки впливу на розвиток туризму. В світлі цього розмежовуємо, насамперед, суть таких дефініцій, як туризм і рекреація. Так, щодо поняття *туризму* у вітчизняній науковій літературі та нормативно-правових документах знаходимо такі його трактування:

- явища (М. Борушак, О. Любіцева, І. Мініч, О. Моран та інші);
- процесу (Закон України “Про туризм”, Н. Жукова та інші);
- виду економічної діяльності, галузі національної економіки (Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 рр., В. Безносюк, Л. Михайлишин, О. Моран, В. Полюга та інші);
- сфери діяльності держави (Модельний закон про туристичну діяльність, В. Полюга та інші);
- технології реалізації потреб (В. Полюга та інші);
- сфери суспільного життя, діяльності осіб, що здійснюють подорож (Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності, М. Гнатюк, А. Єфремов, Н. Опанасюк, О. Шаптала та інші).

Узагальнюючи визначення, а також регламентацію їх використання у нормативно-правових документах, наведених у табл. 1.1, можна підсумувати, що *туризм* (від франц. *tourisme* – прогулянка, поїздка) як *об’єкт державного управління* – це сфера життєдіяльності: а) людини, пов’язана з перебуванням за межами постійного проживання як правило з не соціальними цілями; б) суб’єктів, що забезпечують цей процес за рахунок реалізації туристичного продукту на ринку туристичних послуг. Очевидно, туризм – феномен економічного і соціального розвитку суспільства, який допомагає трансформуватись закритим суспільствам у відкриті.

Туризм виникає у процесі переміщення конкретного суб’єкта – *туриста*, яким називаємо фізичну особу, що здійснює тимчасове переміщення терміном від декількох годин до одного року на значну відстань від постійного місця проживання з метою задоволення потреб.

Таблиця 1.1

Основні підходи до визначення суті поняття “туризм”

Джерело / Автор	Визначення
1	2
Закон України “Про туризм” [93]	– тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування
Моделльний закон про туристичну діяльність [78]	– складова частина соціально-економічної сфери держави, що включає вільні переміщення (туристичні подорожі, туристичні поїздки, тимчасові виїзди) громадян і (або) їх перебування за межами постійного місця проживання протягом періоду, що не перевищує встановленого національним законодавством періоду, в лікувально-оздоровчих (санаторно-курортних), пізнавальних, релігійних (крім релігійного обрядового паломництва), спортивних, професійно-ділових та інших цілях, що відповідають суспільній моралі за винятком занять на місці перебування діяльності, що оплачується з місцевого фінансового джерела
О. Гулич, Л. Гринів, Н. Герасимчук [22, с. 8]	– тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю
Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності [74]	– діяльність осіб, які здійснюють поїздки і перебувають у місцях, що розташовані за межами їх звичайного середовища на термін від 24 годин до одного року, з будь-якою метою, але без здійснення діяльності, що оплачується з джерел, які розташовані у місці відвідання
Н. Опанасюк [85]	– тимчасове подорожування людини за межі місця проживання з метою пізнання, відпочинку, оздоровлення або з іншою метою, яка не передбачає зайняття оплачуваною діяльністю в місці чи країні тимчасового перебування, шляхом вільного обрання форм і напрямків пересування
І. Мініч [77]	– економічне явище, яке характеризує господарські стосунки “хазяїв” і “гостей”; – соціокультурне явище, яке акцентує увагу на змістовному боці туризму як засобу задоволення певних культурних потреб і запитів людей

Закінчення табл. 1.1

1	2
Н. Жукова [37, с. 7]	– соціально значимий процес, що припускає переміщення індивідуумів і окремих груп у просторі з метою, що є пріоритетною для нього, відповідно до психологічних і соціальних факторів потреб
А. Єфремов [151, с. 343]	– система подорожей, що здійснюються на основі міждержавних угод із врахуванням чинних міжнародних норм та місцевих звичаїв
В. Полюга [89, с. 6]	– галузь сучасної національної і регіональної економіки; – сфера соціально-економічної політики держави та її регіонів; – технологія реалізації рекреаційних потреб і запитів; – сфера реалізації прав і потреб громадян на відпочинок, пересування, оздоровлення
О. Шаптала [156, с. 13]	– вид рекреації, що здійснюється шляхом переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу місцевість або країну у вільний час на період понад 24 години, але не більше 1 року, з метою відпочинку, оздоровлення і лікування, здійснення гостьових, пізнавальних, релігійних або ділових поїздок, а також отримання задоволення, але без заняття оплачуваною роботою

Турист приймає рішення про туристичну подорож унаслідок певних стимулів. Часто такими стимулами можуть бути дії органів державного влади, спрямовані на інформування людини-потенційного туриста про туристично-рекреаційні об'єкти відповідної території. Кожна людина, яка працює, має право на відпочинок, що регламентовано ст. 45 Конституції України [54]. Реалізуючи це право, вона приймає рішення про туристичну подорож у відповідне місце, яке обирається в силу визначених чинників, основними із яких є рекреаційний (необхідність оздоровлення, відпочинку), матеріальний (вартість відпочинку), духовний (бажання пізнання, духовного розвитку), престижний (прагнення самоствердження). Важливу роль відіграє також структура витрат людини, її сімейний стан та система цінностей. Проте основою виникнення потреби здійснити туристичну подорож є знання про туристично-рекреаційні ресурси відповідної території. Інформація в цьому випадку є основним інструментом впливу. Стимулюючі механізми державного управління (промоція,

інформаційне регулювання тощо) можуть справляти значний позитивний ефект на потенційного туриста, формуючи у нього потребу здійснити подорож у відповідне місце (країну, регіон, населений пункт тощо).

Щодо *рекреації* (від лат. *recreatio* – відновлення), то це поняття ширше і передбачає відновлення фізичних та духовних сил людини як за місцем проживання, так і за його межами (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні підходи до визначення суті поняття “рекреація”

Джерело / Автор	Визначення
1	2
М. Нудельман [83, с. 6]	– процес відтворення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини, що забезпечується системою заходів, які реалізуються у вільний від праці час на спеціалізованих територіях
В. Павлов, Л. Черчик [87, с. 5]	– галузь господарства, пов’язана з освоєнням рекреаційних ресурсів, формуванням санаторно-курортних, туристичних, оздоровчо-пізнавальних зон; – галузь невиробничої сфери, пов’язана з наданням рекреаційних послуг; – система заходів, сукупність явищ і відносин, пов’язаних із затвердженням вільного часу; – діяльність чи поведінка людей, спрямована на відтворення фізичних, психічно-моральних сил, розвиток; – процес відтворення, реабілітації, відпочинку, оздоровлення; – наслідок задоволення рекреаційних потреб
О. Гулич, Л. Гринів, Н. Герасимчук [22, с. 7]	– система заходів, пов’язаних із використанням вільного часу для оздоровчої, культурно-пізнавальної і спортивної діяльності людей на спеціалізованих територіях, розташованих поза місцями їхнього постійного мешкання
В. Мацола [71, с. 22]	– об’єктивно зумовлений процес затрат суспільної праці, спрямованої на збереження, відновлення і розвиток функцій робочої сили
Географічний словник [122]	– просте відновлення, відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі трудової, навчальної та побутової діяльності; – різноманітні види людської діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил й задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб

Закінчення табл. 1.2

1	2
І. Смаль, В. Смаль [130]	– відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів
Н. Фоменко [153]	– сукупність етимологічних значень: <i>rescreatio</i> (лат.) – відновлення; <i>rescreation</i> (франц.) – розвага, відпочинок, зміна дій, яка виключає трудову діяльність і характеризує простір, пов’язаний із цими діями. Отже, це поняття характеризує не тільки процес і заходи щодо відновлення сил людини, але і той простір, у якому це відбувається
Є. Приступа, А. Жепка, В. Лара [92]	– у діяльнісному аспекті: процес або спосіб раціонально організованої психофізичної активності людини, спрямованої на досягнення системи цілей, обумовлених сутністю рекреації, у вільний від основних професійних, родинних та громадських обов’язків час; – у предметно-ціннісному аспекті: сукупність науково-методичного, організаційного та матеріально-технічного забезпечення рекреаційної діяльності людини; – в аспекті персоніфікованого результату діяльності: сукупність корисних змін, досягнень, ефектів, які відбулися у сфері психічної, духовної та фізичної життєдіяльності людини

Поняття туризму та рекреації взаємодоповнюють один одного, а їхні прояви відображаються у туристичній галузі. Тому при розкритті суті державного управління туристичною галуззю доцільно оперувати поняттям “туристично-рекреаційний” (потенціал, ресурси, територія, регіон тощо).

Звертаємо увагу, що туризм – явище поліфункціональне. Узагальнюючи думки вчених Г. Алейнікової, І. Валентюк, А. Гайдук, О. Любіцевої, В. Мацоли та А. Охріменко, виділяємо такі *функції туризму* [1, с. 87; 11; 14, с. 5; 67; 71, с. 152; 86, с. 225]:

– рекреаційна (зокрема медико-біологічна) – відновлення фізичних та психоемоційних сил людини, що підвищує її продуктивність праці та заощадує кошти на оплату лікування; розвиток спортивних напрямків туризму; можливість реалізації людиною права на відпочинок;

– соціальна – позитивний вплив на ринок праці через створення нових робочих місць (витрати на створення 1 робочого місця в інфраструктурі туризму в 20 разів менші, ніж у промисловості); можливість реалізації підприємницьких здібностей у туристичній галузі; зростання рівня освіти людини, підвищення її кваліфікації; розвиток інфраструктури (дороги, комунікації, заклади побутового обслуговування та ресторанного господарства тощо);

– економічна – зростання основних макроекономічних показників, зокрема ВВП, вирівнювання платіжного (через надходження іноземної валюти від в'їзного туризму) та торговельного (туризм як “невидимий” експорт) балансів; податкові надходження до бюджетів різних рівнів; розвиток підприємництва (оборотність капіталу в галузі у 4 рази вища, ніж в інших галузях національної економіки); залучення інвестиційних ресурсів у галузь; розвиток господарської структури через стимулювання суміжних галузей, серед яких: роздрібна торгівля; будівництво; виробництво харчових продуктів, напоїв; діяльність транспорту та зв'язку; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (зокрема діяльність санаторно-курортних закладів); діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг;

– екологічна – охорона природи (підтримка особливо цінних природних територій, охорона рідкісних видів та екосистем), раціоналізація природокористування, ефективне використання біоресурсів та ландшафтних ресурсів;

– культурна – відродження та збереження народних промислів, традицій, охорона і реставрація об'єктів культурно-історичної спадщини; розвиток об'єктів культурного призначення (театрів, музеїв, концертних залів тощо); стимулювання проведення фестивалів, концертів, конкурсів тощо;

– просвітницько-виховна – пізнання власної історії; виховання патріотизму, любові до рідного народу; формування екологічної свідомості, прагнення зберегти та передати майбутнім поколінням наявні туристично-рекреаційні ресурси; духовне збагачення. Велике значення туризму для формування гуманітарного потенціалу нації, який відображає рівень фізичного і психічного здоров'я нації, її соціального благополуччя, моральності, духовності, інтелектуального розвитку (інтелектуального потенціалу), психологічної єдності, гуманітарної активності тощо [128, с. 29, 30];

– інформаційна – поширення інформації про туристично-рекреаційні ресурси території, пізнання історії та культури інших народів;

– інтеграційна – сприяння входження країни у світові інтеграційні процеси через участь у міжнародних організаціях, що займаються туристичною проблематикою (Всесвітня туристична організація, Європейська туристична комісія та інші); залучення іноземного капіталу у формі інвестиційних ресурсів; зближення культур і народів;

– політична – активізація відносин між державами при укладанні різного роду документів про співпрацю в галузі культури і туризму.

Досліджуючи механізм державного управління туристичною галуззю, зокрема визначаючи пріоритетні напрямки вдосконалення системи статистичного обліку ведення туристичної діяльності, розмежуємо дефініції галузі та індустрії. Поняття *туристичної індустрії* (від лат. *industria* – діяльність) є ширшим і вказує на сукупність самостійних видів економічної діяльності, що включають у себе суб'єкти туристичної діяльності, а також туристично-рекреаційні об'єкти, які формують туристичну інфраструктуру. Це система природно-кліматичних, історико-архітектурних, етнічних і матеріально-технічних об'єктів, здатних надати як домінантні, так і рецесивні послуги споживачу залежно від пріоритету його потреб [37, с. 8].

Згідно із Господарським кодексом України, галузь – діяльність сукупності виробничих статистичних одиниць, що беруть участь у переважно однакових або подібних видах економічної діяльності [19]. Згідно із КВЕД, галузь формується з видів економічної діяльності статистичних одиниць (юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців тощо) як нижчої ланки. З огляду на це, можемо стверджувати, що *туристична галузь* – це сукупність підприємств та організацій – суб'єктів туристичної діяльності, які об'єднані спільністю функцій, що виконуються ними в системі суспільного поділу праці (здебільшого в нематеріальній його сфері) за такими видами діяльності (у попередньому класифікаторі “Загальний класифікатор “Галузі народного господарства”, затвердженого наказом Міністерства статистика України № 21 від 24.01.1994 р., туризм (код 91620) належить до виду діяльності “Охорона здоров'я, фізична культура та соціальне забезпечення” [38; 81]):

1. Секція Н. Діяльність готелів та ресторанів: 55.1. Діяльність готелів; 55.2. Надання інших місць для тимчасового проживання; 55.3. Діяльність ресторанів; 55.4. Діяльність барів; 55.5. Діяльність їдалень та послуги з постачання готової їжі.

2. Секція І. Діяльність транспорту та зв'язку: Група 63. Додаткові транспортні послуги та допоміжні операції: Клас 63.3. Послуги з організації подорожувальників. Цей клас включає: туристичну діяльність

(реалізацію та надання комплексу туристичних послуг, до складу яких входять послуги перевезення, послуги розміщення, консультації та планування маршрутів, організація індивідуальних подорожей та інші туристичні послуги (відвідування об'єктів культури, організація відпочинку та розваг, реалізація сувенірної продукції тощо)); посередницьку діяльність турагентів із реалізації туристичного продукту туроператорів; діяльність екскурсіводів (гідів); продаж та резервування квитків з будь-якою метою (відпустка, відрядження тощо) для подорожування на всі види транспорту.

3. Секція N. Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги: Група 85. Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги: Клас 85.1. Діяльність у сфері охорони здоров'я людини: Підклас 85.11.3. Діяльність санаторно-курортних закладів. Цей підклас включає: діяльність бальнеологічних лікарень (зокрема дитячих), грязелікарень, курортних поліклінік, санаторіїв, санаторіїв-профілакторіїв, спеціалізованих санаторіїв (зокрема дитячих), санаторіїв для дітей з батьками, дитячих оздоровчих центрів.

4. Секція O. Група 92. Діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг: Клас 92.72: Підклас 92.72.0. Інші види рекреаційної діяльності. Цей підклас включає: діяльність, пов'язану з організацією відпочинку та розваг, не віднесену до інших групувань: діяльність парків відпочинку, зокрема проведення курсів навчання з гри в бридж, шахи, організація настільних ігор, електронних ігор, відеоігор тощо, та пляжів, включаючи послуги пляжної інфраструктури, зокрема стаціонарної; надання транспортних засобів для відпочинку та розваг, наприклад, прокат велосипедів, включаючи водні, діяльність центрів верхової їзди.

Суб'єктами туристичної діяльності, що регламентовано Законом України "Про туризм", вважають: туристичних операторів; туристичних агентів; інших суб'єктів підприємницької діяльності, що надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування, екскурсійні, розважальні та інші туристичні послуги; гідів-перекладачів, екскурсіводів, спортивних інструкторів, провідників та інших фахівців туристичного супроводу – фізичних осіб, які проводять діяльність, пов'язану з туристичним супроводом і які в установленому порядку отримали дозвіл на право здійснення туристичного супроводу, крім осіб, які працюють на відповідних посадах підприємств, установ, організацій, яким належать чи які обслуговують об'єкти відвідування; фізичних осіб, які не є суб'єктами підприємницької діяльності та надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування тощо [93].

Суб'єкти спрямовують свою діяльність на задоволення потреб туриста при споживанні туристичного продукту. У вітчизняній науковій літературі туристичний продукт переважно розглядають як специфічний товар, що є сукупність складних елементів, які виробляються одночасно з його споживанням і є результатом зусиль туроператорів, задовольняючи нематеріальні потреби споживача, що виражаються за допомогою психологічних показників [37, с. 7]. Погоджуємось із визначенням *туристичного продукту* О. Бобарикіної і визначаємо його як сукупність певної (варіабельної) кількості й якості товарів та послуг переважно рекреаційного спрямування, підготовлених у даний момент для реалізації споживачам [5, с. 5]. Вживання поняття туристичної послуги ототожнюємо до дефініції туристичного продукту, який за своїм асортиментом та споживчими характеристиками може бути дуже диференційованим.

Туристичну діяльність розглядаємо з двох позицій: як діяльність підприємств туристичної галузі, що виконують роль засобу виробництва туристичного продукту; як діяльність туриста, спрямовану на задоволення потреби у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, пізнанні [34, с. 5].

Важливою дефініцією у дослідженнях механізму державного регулювання туристичною галуззю можна вважати *ринок туристичних послуг*, що є сферою задоволення потреб населення у послугах рекреаційного та туристичного призначення. Саме на ринку туристичних послуг суб'єкти туристичної діяльності визначають рівень конкурентоспроможності пропонованого туристичного продукту. Такий ринок в Україні поділяється на ринок внутрішній і ринок міжнародного туризму [158, с. 120]. Структура ринку туристичних послуг включає підрозділи: транспортні послуги; послуги і товари, що використовуються в комплексі і пов'язані з перебуванням туриста за межами свого постійного місця проживання (ночівля, харчування тощо); разові послуги і товари, необхідні туристам для поточного і майбутнього споживання (розваги, лікування, сувеніри тощо) [47, с. 12].

Туристично-рекреаційними об'єктами є туристично-рекреаційні ресурси як основа розвитку туристичної інфраструктури, а також інші її складові, зокрема транспортна база, готельне господарство, пункти харчування та додаткова інфраструктура [79].

Розглядаючи *туристичну інфраструктуру* (від лат. *infra* – під) як складову туристичної галузі, важливо акцентувати увагу на виділенні науковцями та фахівцями понять туристичної інфраструктури та

інфраструктури загального призначення. Це доводять Дж. Холловей та Н. Тейлор, які в інфраструктуру загального призначення включають дороги, нові термінали в морських портах та аеропортах, мости тощо, а до туристичної інфраструктури, яку вони називають суперструктурою, відносять все, що робить життя туриста більш комфортним, а саме готелі, ресторани, магазини і послуги [154, с. 127, 128]. Важливість розвитку додаткової інфраструктури для туризму відзначає І. Школа. Вчений зазначає, що пропозиція на туристичному ринку характеризується явною перевагою послуг, які створюються як в галузях, спеціалізованих для задоволення попиту туристів (вказана Дж. Холловей та Н. Тейлором суперструктура), так і в галузях, які одночасно задовольняють попит місцевого населення (загальна інфраструктура, яка охоплює всі елементи, що існують незалежно від туристичних потоків). У багатьох випадках загальна інфраструктура служить цілям задоволення потреб туристів, проте необхідний додатковий розвиток інфраструктури в туристичних цілях [158, с. 111].

Об'єкти інфраструктури значною мірою визначають конкурентоспроможність туристично-рекреаційної території (регіону), а також дозволяють розширити її туристично-рекреаційну місткість. Виділення складових інфраструктури загального призначення та туристичної інфраструктури важливе в державному управлінні для ефективної реалізації заходів покращення розвитку не тільки туристичної галузі, але й інших галузей, які є суміжними до туризму. Перелік складових туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення наведено в додатку 1.

Поняття *туристично-рекреаційного регіону* (від англ. region; лат. regio) є відносно новим, що виникло в умовах активізації туристичної діяльності та яскраво вираженої спеціалізації окремих територій за туристично-рекреаційним напрямком. Туристично-рекреаційним регіоном називають географічну територію (місце, регіон), яку гість або туристичний сегмент вибирає із метою подорожі і яка містить всі споруди, необхідні для перебування, розміщення, харчування і організації дозвілля туристів [9, с. 67]. Ураховуючи специфіку туристичної галузі, зокрема високу залежність від розміщення туристично-рекреаційних об'єктів, розвитку інфраструктури та екологічної складової, для визначення поняття туристично-рекреаційного регіону цікавим є його розуміння як об'єктивно існуючої значної території країни, котра має подібні природно-кліматичні, етнічні, культурні ознаки, характерну спеціалізацію (в нашому випадку – туристично-рекреаційну) і

структуру виробництва, спільну виробничу та соціальну інфраструктуру [134, с. 15]. Таке визначення є доцільним при розгляді регіону як об'єкта державного управління, оскільки дає змогу виділити базові туристично-рекреаційні ознаки та взаємозалежність туризму з іншими галузями економіки.

Територія буде вважатись туристично-рекреаційним регіоном тоді, якщо в її межах розміщені туристично-рекреаційні об'єкти (пам'ятки історії та культури, музеї, природні атракції тощо) та в її межах існує можливість надання необхідних для задоволення потреб туристів послуг такої якості, на яку очікує клієнт (транспортне обслуговування, умови для проживання, організація дозвілля з відповідним рівнем обслуговування) [9, с. 7, 8].

У випадку, якщо у регіоні спостерігаємо значне тяжіння (залежність) низки населених пунктів до одного населеного пункту чи їх групи, що мають туристично-рекреаційну спеціалізацію, то таку територію (місто, село, агломерацію, туристичний вузол тощо) визначаємо, як *туристично-рекреаційний центр*. Це загальновизнане місце туризму (місцевість, населений пункт, природно-заповідна територія тощо), яке має розвинуту індустрію гостинності та відповідну інфраструктуру; місце відпочинку туриста, яке включає всі рекреаційні можливості: природні, культурно-історичні, екологічні, етичні, соціально-демографічні, інфраструктурні [22, с. 8].

Туристично-рекреаційний регіон може бути і складним таксономічним утворенням, яке складається з туристично-рекреаційних пунктів, вузлів, центрів, а також районів як його підсистем. Виділення таких територій дає змогу більш ефективно проводити оцінку туристично-рекреаційного потенціалу території та на основі такої оцінки приймати управлінські рішення для розвитку туристичної галузі.

Якщо декілька адміністративно-територіальних одиниць регіонального рівня мають певну спеціалізацію (наприклад, сільський туризм, гірський туризм чи приморський туризм), то сукупність таких туристичних регіонів вважаємо *туристичною зоною* [8, с. 7].

У межах туристично-рекреаційного регіону часто формуються *туристичні кластери*. Туристичний кластер (від лат. classis – розряд) здебільшого розглядають як систему інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, постачальників базових та додаткових послуг із приводу створення спільного туристичного продукту [18]. На нашу думку, така дефініція є дещо звуженою, оскільки абсолютно не відображає можливості участі у такій формі інших управлінських секторів – державного,

громадського, науково-освітнього. З управлінського боку розгляд туристичного кластера як форми міжсекторальної співпраці є надзвичайно цінним, оскільки дає змогу оптимізувати функціонування механізму державного управління на регіональному рівні. Тому ми розглядаємо туристичний кластер у регіоні як об'єднання державних, наукових, освітніх, громадських та бізнес-структур, що здійснюють свою діяльність у туристичній та суміжних галузях, розташовані на сусідніх територіях, з чітко визначеними взаємозв'язками та структурою, результатом діяльності якого (об'єднання) є новий чи удосконалений туристичний продукт регіону.

Туристичним продуктом регіону (від лат. *productus* – вироблений) називають сукупність усіх видів товарів і послуг, які пропонуються у регіоні для споживачів, і розроблені на основі регіональних історико-культурних, природничих та інших ресурсів території. Виробниками туристичного продукту регіону можуть бути:

- місцеві органи державної влади (територіальні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування);
- суб'єкти туристичної діяльності (усі можливі групи, перелік яких регламентовано Законом України “Про туризм”);
- громадські організації (спеціалізовані (зокрема секторальні) і такі, що здійснюють діяльність у суміжних до туризму галузях).

Різновидами туристичного продукту регіону є:

- туристичні маршрути, зареєстровані у відповідному порядку, як сукупність об'єктів туристичної інфраструктури;
- окремий об'єкт туристичної інфраструктури;
- власні туристичні продукти туроператорів;
- регіональні щорічні фестивалі;
- спортивні, розважальні, мистецькі заходи, які відбуваються у рамках регіональних проектів;
- постійно діючі експозиції та виставкові зали у музеях регіону тощо.

Важливим поняттям у управлінні туристичною галуззю є *місткість туристично-рекреаційного регіону*. Термін місткості все активніше починає використовуватись у демографічних і географічних роботах із середини XIX ст. Так, у демографії місткість території – це максимальна чисельність населення, яке спроможне діставати засоби до існування, проживаючи на даній території і використовуючи її ресурси за одиницю часу. У географії місткість території визначають як максимально можливу щільність населення, яка може локалізуватися на одиницю площі, не здійснюючи надмірної напруги

щодо потенціалу території, і яка своєю чергою залежить від рівня розвитку продуктивних сил, типів господарства (зокрема ступеня участі в територіальному поділі праці) і природних умов [125, с. 59].

Туристично-рекреаційна місткість – це загальна кількість осіб, які можуть перебувати на визначеній території, не завдаючи шкоди природному середовищу [44, с. 86]. Її розглядаємо і як економічну категорію, і як статистично-обліковий та прогностичний показник розвитку туристичної галузі. Урахування такої категорії є особливо важливим з огляду забезпечення екологічної безпеки регіону.

У силу наявності на відповідній території туристично-рекреаційних об'єктів, історично складених традицій чи, навпаки, модних тенденцій, формуються сприятливі умови для розвитку окремих *видів туризму*. Такими видами туризму, згідно із Законом України “Про туризм”, є такі [93]: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для інвалідів; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригодницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний та інші. Така класифікація видів туризму не є повною та доповнена і вдосконалена низкою вітчизняних вчених. Так, можна виділити ще такі види туризму, як діловий, політичний, космічний, науковий, навчальний, промисловий, шопінг-туризм, фестивалний, кінний, спелеотуризм та інші. Окремі види туризму виникають в умовах жорсткої конкурентної боротьби суб'єктів туристичної діяльності, а також наявності відповідних (ексклюзивних) об'єктів, які викликають інтерес у туриста, хоча в окремих випадках можуть навіть становити загрозу для його життя і здоров'я. Такими видами є військовий туризм, а також так званий туризм нетрів, коли турист, перенасичений матеріальними благами, свідомо обмежує себе, отримуючи послуги з тимчасового розміщення та харчування набагато нижчої якості, ніж у повсякденному житті, і таким чином отримує нові емоції та враження від туристичного продукту.

Негативні прояви туризму реалізуються через *псевдотуризм* як різновид туризму, що пов'язаний зі зміною місця проживання як правило з ціллю працевлаштування або іншими цілями, не пов'язаними з рекреацією, за сприяння суб'єктів туристичної діяльності. Також все більше поширеним стає так званий “*комерційний туризм*”, що пов'язаний з дрібногуртовим експортом товарів вітчизняного виробництва та імпортом вільноконвертованої валюти в Україну, і частково, з імпортом окремих товарів, які за асортиментом та якістю були відсутні на вітчизняному ринку [134, с. 140].

Більшість видів туризму можуть набувати ознак *екотуризму*, що орієнтований на збереження природного довкілля, формування інтелектуально-гуманістичного світобачення, налагодження гуманних відносин із місцевим населенням, поліпшення фінансово-економічного благополуччя регіонів [16, с. 49].

Важливим видом туризму є також *соціальний туризм*, що здійснюється окремими категоріями осіб, які здебільшого представляють незахищені верстви населення, та який фінансується (повно чи частково) за рахунок коштів державного бюджету чи джерел позабюджетного фінансування (соціалізація туризму).

Пропонуємо підхід до класифікації видів туризму залежно від напрямків розвитку туристичної галузі у регіоні, який може бути основою визначення концептуальних засад державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні (рис. 1.1). Залежно від визначення відповідного виду туризму як пріоритетного змінюються цілі та використовуються відповідні методи управління.

Дефініції, суть яких визначено вище, є основоположними в розумінні суті механізму державного управління туристичною галуззю. Нижче розглянуто ті дефініції, що стосуються безпосередньо державного управління.

Для визначення поняття державного управління туристичною галуззю важливо з'ясувати зміст державного управління без пристосування до специфіки відповідної галузі національної економіки. Дефініція *державного управління* перебуває у площині функціональних проявів держави з метою досягнення завдань стратегічного розвитку. Більшість дискусій у розкритті суті державного управління стосуються його співвіднесення з поняттям державного регулювання, яке визначається ширшим змістом та прикладним характером.

Державне управління вітчизняні вчені часто розглядають як вид діяльності держави. Це визначення трапляється у працях В. Малиновського (державне управління як вид діяльності держави, суттю якого є здійснення управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади через організацію виконання законів, здійснення управлінських функцій з метою комплексного соціально-економічного та культурного розвитку держави, її окремих територій, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя, створення умов для реалізації громадянами їх прав і свобод), а також у Концепції адміністративної реформи в Україні (державне управління як вид

діяльності держави, що полягає у здійсненні нею управлінського, тобто організуючого впливу на ті сфери і галузі суспільного життя, які вимагають певного втручання держави шляхом використання повноважень виконавчої влади) [70, с. 55; 158].

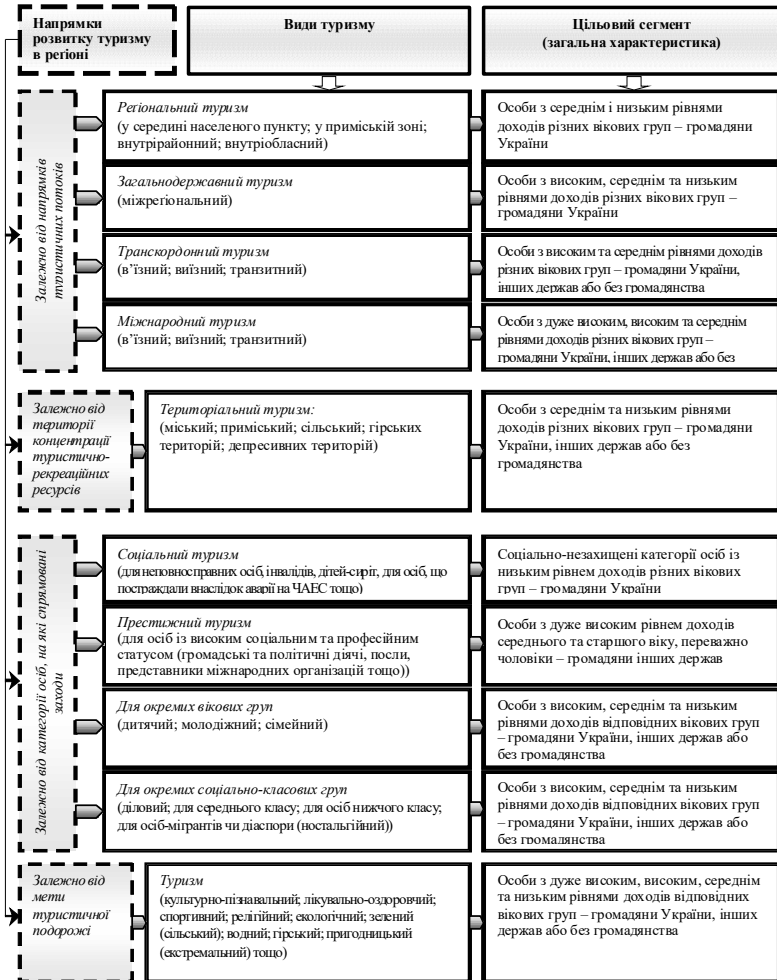

Рис. 1.1. Класифікація видів туризму

Поширеним є визначення державного управління як впливу держави. Зокрема, за твердженням А. Мельник, О. Лазора, О. Лазор, це цілеспрямований, організаційний та регулюючий вплив держави на

стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина з метою досягнення цілей та реалізації функцій держави, відображених у Конституції та законодавчих актах шляхом запровадження державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією [72, с. 6; 32; 63]. Державне управління є певним видом діяльності органів держави, що має виконавче та розпорядче спрямування [64, с. 176].

Узагальнюючи вищенаведені дефініції, пропонуємо розглядати *державне управління туристичною галуззю* як вид діяльності держави, що передбачає цілеспрямований вплив на систему відносин на ринку туристичних послуг із метою його збалансованого розвитку через дієвий механізм державного управління.

Метою державного управління туристичною галуззю є:

- забезпечення прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, задоволення духовних потреб;

- забезпечення безпеки туризму, збереження цілісності туристично-рекреаційних ресурсів, охорони культурної спадщини;

- створення сприятливих умов туристичної діяльності;

- збереження історико-культурної спадщини, охорона навколишнього середовища.

Сприятливі умови туристичної діяльності передбачають усунення бюрократизму на окремих етапах розвитку суб'єктів підприємництва, формування такого бізнес-середовища, яке не допускає проявів недобросовісної конкуренції, а також підтримку ведення бізнесу різними формами стимулювання, зокрема податкового.

Регулювання (від лат. *regulo* – впорядковувати) визначають як одну із загальних функцій державного управління (поруч із аналізом, прогнозуванням, плануванням, організацією, роботою з персоналом, обліком та контролем), як метод державного управління, як систему заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого спрямування [11; 24, с. 6; 72, с. 87; 70, с. 369]. У визначенні суті регулювання акцентується увага на його виконавському аспекті, який закріплений за конкретними інституціями та виконавцями, що підтверджує практичну (прикладну) суть поняття у своїх проявах.

Існує протилежна думка щодо розуміння поняття державного регулювання, яке є ширшим за державне управління та передбачає здійснення комплексних заходів у певній сфері з метою встановлення,

упорядкування, вдосконалення загальних правил і норм поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві [63, с. 157]. Погоджуємось із цим твердженням та розглядаємо *державне регулювання туристичної галузі* як сукупність засобів впливу суб'єктів управління на туристичну галузь, які мають практичну та функціональну спрямованість з метою досягнення стратегічних завдань у взаємодії з ринковим механізмом.

Підкреслюємо, що особливістю державного регулювання, що відрізняє його від управління, є його взаємодія з ринковим механізмом, який формують попит, пропозиція, ціна та кон'юнктура. Тобто державне регулювання є поняттям ширшим.

Державне регулювання повинне враховувати вплив складових зовнішнього середовища – мезо- та макрооточення, які характеризуються низкою показників, що виконують роль базису для формування стратегічних напрямків реалізації функцій державного управління [21, с. 181, 182]. Оцінка впливу чинників макро- та мезооточення є неоднозначною. Базові (першопричинні) умови для розвитку туристичної галузі створюють природні чинники, які є компонентами та їх територіальними поєднаннями, що володіють сприятливими для рекреаційної діяльності властивостями і є чи можуть бути матеріальною основою для організації відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення [44, с. 8]. Перелік складових мезо- та макрооточення наведено у додатках 2 і 3.

При розгляді механізму державного управління важливо конкретизувати *суб'єкти управління*, якими можуть бути організаційні структури (державні, громадські, підприємницькі) та конкретні виконавці (фізичні особи), що формують інституційне забезпечення відповідного механізму.

Одним із центральних понять в управлінні туристичною галуззю є поняття *державної туристичної політики* (від гр. *політика* – державна діяльність), якою називаємо цілеспрямовану діяльність державних, суспільних і приватних структур із розробки і реалізації методів, механізмів й інструментів дії правового, економічного, соціального та іншого спрямування з метою забезпечення ефективного розвитку туристичної галузі, задоволення внутрішнього і зовнішнього попиту на туристичний продукт при раціональному використанні наявного туристично-рекреаційного потенціалу [6, с. 223]. Державна туристична політика, обмежена системою принципів, норм, ідей, що визначають пріоритети функціонування механізму державного управління туристичною

галуззю, повинна ґрунтуватись на чинному законодавстві та декларуватись у відповідних документах.

В основі формування механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні є *регіональна туристична політика*, яку трактують як практичну діяльність відповідних державних інституцій у тісній співпраці та взаємодії з підприємницькими, науковими, освітніми та громадськими структурами щодо використання методів державного управління з метою досягнення визначених стратегічних завдань розвитку регіону. Метою регіональної туристичної політики є створення сприятливих умов розвитку туристичної галузі в регіоні для позитивного впливу туризму на загальний соціально-економічний стан території і як наслідок формування конкурентоспроможної регіональної економіки. Регіональна туристична політика повинна реалізовуватись згідно із визначеними принципами, серед яких принципи ієрархічності, синхронізації, відповідності, раціонального поєднання економічних та соціальних критеріїв, об'єктивності, забезпечення внутрішньої та зовнішньої конвертованості туристичних послуг [14, с. 9].

Інструментом реалізації державної туристичної політики є *механізм державного управління туристичною галуззю* (від грец. μηχανή – знаряддя, пристрій). Поняття механізму в наукових дослідженнях державного управління набуло широкого використання, оскільки дає змогу визначити оптимальне поєднання можливих засобів впливу на керований об'єкт у тісному зв'язку та взаємодії. Технічний термін має виняткове значення у розумінні результативності державного управління.

Дефініція механізму державного управління та його складових у працях науковців є неоднозначною та найчастіше розглядається як система. Подібне трактування механізму є в працях І. Козак (складної штучно створеної системи для досягнення поставлених цілей, що передбачає вплив суб'єкта управління за допомогою технологічної складової (політики, інформаційного та нормативно-правового забезпечення, процедур, методів та інструментів) на об'єкт управління), О. Сидорчук (системи, що призначена для досягнення поставлених цілей, має визначену структуру, сукупність правових норм, методів, засобів, інструментів державного впливу на об'єкт управління) [50, с. 4; 129, с. 6]. Тобто вченими акцентується увага не лише на складових механізму, але й на принципі його концептуальної основи (не як послідовного процесу чи відповідного технічного інструмента для практичного втілення управлінських рішень) як системи

взаємопов'язаних та взаємозалежних складових, які лише у сукупній своїй взаємодії можуть здійснити результуючий вплив. За визначенням О. Коротич, механізм державного управління має розглядатись як сукупність взаємоузгоджених методів управління, через використання яких здійснюється практичний, організуючий та регулюючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей для досягнення певної мети, що сприятиме розвитку країни в обраному стратегічному напрямку з додержанням низки визначальних принципів [56, с. 79]. Таким чином, автор звужує складові механізму до методів управління, проте звертає увагу на принципи державного управління як обмежуючі фактори внутрішнього (ендогенного) спрямування.

За твердженням О. Лазора, О. Лазор, В. Князева та В. Бакуменка, механізми державного управління – це практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених завдань [29, с. 116; 64, с. 8]. Таке визначення доводить цільове призначення механізму як інструменту впливу.

Дефініція механізму державного управління (регулювання) туристичною галуззю у наукових працях вітчизняних вчених є вибірковою, епізодичною та комплексно не відображає специфіку галузі як об'єкта управління. Є. Козловський визначає поняття механізму державного регулювання в галузі туризму як сукупності організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення сталого розвитку туризму [51, с. 7, 8]. М. Борушак виділяє державне регулювання регіональної туристичної політики як один із напрямів державної туристичної політики (разом із розробкою концепцій розвитку туризму в регіонах, формуванням цільових програм щодо розвитку туризму на рівні адміністративного центру загалом і на рівні окремого суб'єкта адміністрування) [9, с. 12]. Тобто автор керується принципом функціонального розподілу напрямків функціонування механізму.

На нашу думку, достатньо повним та змістовним є визначення Л. Давиденко, де державне регулювання у сфері туризму розглядається як цілеспрямований вплив з боку держави та її органів, яким державою делеговані відповідні повноваження формування і підтримки туристично-рекреаційного середовища, регулювання обсягів і напрямів туристичних потоків, створення туристичної інфраструктури, охорони рекреаційних ресурсів і заповідних територій, організації

відпочинку та вільного часу населення країни, підготовки кадрів для рекреаційних туристичних комплексів [24, с. 7].

На основі проаналізованих наукових джерел стверджуємо, що *механізм державного управління туристичною галуззю* – це складна відносно відособлена система впливу держави (в особі її органів) на процеси та явища, що пов’язані із впорядкуванням соціально-економічних відносин у сфері людської діяльності з приводу продукування, розподілу та споживання туристичного продукту, яку формують методи управління, інституційне, ресурсне, інформаційне та науково-методичне забезпечення. Цей механізм є інструментом реалізації відповідної політики держави у сфері державного управління туристичною галуззю (державної туристичної політики), а процес його практичної дії відображається поняттям “функціонування механізму”.

Методи державного управління (від гр. *μεθοδος* – шлях, дослідження, спосіб пізнання) розглядаємо як спосіб практичної реалізації управлінських функцій шляхом організаційно-розпорядчого впливу суб’єкта управління на поведінку і суспільну діяльність керованого об’єкта з метою досягнення поставлених управлінських цілей [70, с. 365]. Це дуже важлива складова механізму, що дає змогу здійснювати керований вплив суб’єкта державного управління на об’єкт.

Отже, для ефективного функціонування механізму державного управління туристичною галуззю важливо чітко розмежовувати зміст низки понять, серед яких: туризм і рекреація; туристична галузь, туристична індустрія, туристична діяльність; державне управління туристичною галуззю і державне регулювання туристичної галузі; туристично-рекреаційний регіон, туристично-рекреаційний центр і туристичний кластер тощо. Усі ці поняття є основоположними в реалізації функцій державного управління туристичною галуззю, побудові відповідного механізму та визначенні стратегічних завдань розвитку. Саме недоліки понятійно-категорійного апарату механізму державного управління туристичною галуззю вважаємо однією з причин недосконалості реалізації державної туристичної політики. Тому вкрай важливо на сучасному етапі спеціалізованими органами державної влади на найвищому рівні ініціювати процес розроблення і затвердження розгорнутого понятійно-категорійного апарату дослідження туризму із залученням наукових, освітніх, громадських, бізнес-структур та врахуванням тих напрацювань, які відображені в сучасній науковій літературі, нормативно-правових документах та міжнародних актах.

1.2. Теоретичні підходи до дослідження механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні

Для ефективного функціонування механізму державного управління туристичною галуззю важливо враховувати положення низки доктрин, які відображають історико-логічний метод пізнання розвитку суспільства та процесів, що відбуваються в ньому, а також які є продуктом більш нового, сучасного періоду розвитку людства та базуються на новітніх підходах наукового дослідження.

Ураховуючи специфіку туристичної галузі як об'єкта управління, а також багатоаспектність предмета дослідження, у визначенні концептуальних засад функціонування механізму державного управління туристичною галуззю та його складових із метою розвитку туризму в регіоні, для розуміння ролі держави як суб'єкта туристичної політики важливо керуватись науковими теоріями за *напрямами*, вказаними на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Наукові теорії, що визначають концептуальні основи механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні

Туризм є цілісною системою фундаментальних і прикладних наук про туризм, туристичну діяльність, економіку та менеджмент

туризму, а також, що дуже важливо для нашого дослідження, управління туристичною галуззю. Серед вітчизняних вчених суттєвий доробок у теорії туризму здійснили О. Бобарикіна, М. Борушак, І. Валентюк, А. Гайдук, О. Гулич, А. Єфремов, Н. Жукова, В. Кифяк, Н. Коніщева, О. Любіцева, В. Мацола, І. Мініч, Н. Опанасюк, В. Полога, Р. Росоха, О. Шапгала, І. Школа та інші.

Туристика розглядає туризм за різними аспектами, зокрема як національне явище реалізації прав і потреб людини (рекреаційних, пізнання, розвитку тощо), як технологію реалізації потреб і попиту, як особливу галузь національної (регіональної) економіки, а також як сферу державного управління. Таким чином, монографія відповідає положенням туристики, оскільки туризм ми розглядаємо як галузь економіки і як сферу державного управління. Інші напрямки дослідження туризму здебільшого стосуються технології виробництва туристичного продукту, його просування і збуту та не відповідають меті нашого дослідження. Це зайвий раз доводить про надзвичайно широкий спектр можливостей у вивченні туризму як справжнього феномена людського розвитку за різними напрямками та сферами впливу.

Важливим напрямом у теорії туризму на сьогодні є *туристична логістика*, що відображає планування, контроль та управління операціями, які здійснюються в процесі формування туру, доведення готової продукції до споживачів, згідно з їх інтересами та вимогами, а також у процесі передачі, зберігання та обробки відповідної інформації [45, с. 447].

Структура теорії туризму формується із таких розділів, як історія туризму, управління туризмом, економіка туризму, психологія туризму, соціологія туризму тощо.

Теорії державного управління є основою кратології (науки про владу) і включають теорії держави та економічної ролі держави, теорії державного регулювання економіки тощо [35, с. 559 – 612].

Теорії держави та економічної ролі держави відображають її роль в управлінні туристичною галуззю, зокрема в частині податкового, цінового регулювання, конкуренції тощо.

Роль держави в туристичній галузі є багатоплановою, зокрема держава може виступати як суб'єкт туристичної діяльності, інвестор, фінансист, споживач, а також, що домінантно у нашому дослідженні, як суб'єкт управління.

Розгляд держави як суб'єкта туристичної діяльності та як інвестора зроблено у працях давньогрецького філософа Ксенофонта,

який пропонує державі будувати готелі для надання їх в оренду. Італійський вчений Д. Карафа основним джерелом доходів вважав державне майно на землю, ліси, належні йому види капіталу. Таке твердження також підвищує роль держави в управлінні туристичною галуззю та її статус як суб'єкта туристичної діяльності. Натомість А. Сміт вважав власність держави на землю та лісові угіддя збитковою. Тобто спостерігаємо диференціацію в твердженнях різних вчених навіть щодо такого вузького підходу у визначенні функціональних повноважень держави, які мають безпосередній стосунок до розвитку туристичної галузі.

Першим вченим, який спробував узагальнити роль держави для економіки, був німецький вчений Х. Вольф, який на початку XVII ст. назвав науку державного управління наукою про поліцію. Сильну позицію держави відстоювали представники течії меркантилістів, на зміну яким прийшла класична школа політичної економії. Фізіократ Ф. Кене, керуючись твердженням про єдиний космічний природний порядок, вважав, що держава не повинна перешкоджати дії цих законів. Більше того, втручання держави руйнує цей закон.

В. Петті звернув увагу на важливість звичаїв та спільної угоди між людьми в управлінні суспільством. Це відображає можливості міжсекторальної співпраці в управлінні туристичною галуззю.

Відомою є теорія “невидимої руки” А. Сміта, який стверджував про саморегульовану ринкову систему, де роль держави абсолютно нівелюється. Схожі погляди у Ж.-Б. Сея, який також виступав проти втручання держави, якщо вона не заподіює шкоди “природному плину речей”. Твердження А. Сміта та Ж.-Б. Сея підтримували французи Ф. Астіа, П. Леруа-Больє, німець І. Кант. Ці твердження для туристичної галузі є недопустимими, адже нами вже було доведено специфіку туризму як об'єкта управління через його поліфункціональність, неоднозначність впливу внаслідок неконтрольованих туристичних потоків, що обумовлює необхідність державного втручання у відповідні процеси.

Представники німецької історичної школи відстоювали позицію втручання держави в економіку. Зокрема А. Вагнер обґрунтував положення, що економічний розвиток має супроводжуватись зростанням частки державних витрат, монополізацією, потребою суспільства у забезпеченні законності й порядку (“закон Вагнера”). Дж.-С. Міллер стверджував, що без виконання державою низки важливих функцій неможливий соціально-економічний прогрес суспільства. Так само швейцарський економіст Ж. Сісмонді зробив висновок про

неспроможність ринкових важелів вирішувати більшість проблем, тому держава повинна виконувати низку важливих функцій, серед яких ті, що безпосередньо визначають туристичну привабливість території.

Вчення про управління народним господарством Л. Штейна визначало, що головним завданням держави є створення умов для забезпечення матеріальних благ особистості. Це частково переплітається з метою формування механізму державного управління туристичною галуззю, а саме – створення сприятливих умов реалізації потреб людського розвитку, зокрема з огляду особистісної рекреаційної потреби (оздоровлення та відпочинку), з огляду реалізації підприємницького потенціалу у туристичній галузі, а також забезпечення збалансованого розвитку території (міжгалузеве співробітництво, екологічна безпека).

Представники неокласичного напрямку Ф. Хаек, Л. Мізес, М. Фрідмен та інші стверджували про недоцільність активного втручання держави в економіку. М. Фрідмен висунув гасло “Назад до Сміта”, вважаючи, що ринкове господарство є найдосконалішою системою, диспропорції в якій виникають через вплив держави. Ф. Хаек критикував планування, яке, на його думку, сприяє хаосу.

Для розвитку туризму особливо цінними є твердження представників теорії соціально-орієнтованої ринкової економіки, серед яких Л. Ерхард, А. Мюллер-Армак, В. Ойкне, які також вважали, що держава не повинна втручатись в економіку, проте положення цієї теорії суттєво підвищують роль людини в суспільстві, що призвело до перегляду системи особистісних цінностей, формування нових потреб, серед яких ті, що стимулюють туристичні потоки.

Узагальнюючи твердження вчених щодо ролі держави в економіці (для нас тут важливо визначити роль держави для розвитку туризму як галузі), визначаємо метафізичний спосіб їх мислення між двома крайностями – абсолютного невтручання чи, навпаки, абсолютного втручання держави в економіку. Нами вже було визначено суть державного управління та державного регулювання, що виникає у процесі взаємодії з ринковим механізмом, який через вплив факторів зовнішнього середовища супроводжується виникненням низки недоліків управлінського механізму. Тому вважаємо, що для визначення концептуальних підходів формування механізму державного управління туристичною галуззю треба керуватись теоріями держави та економічної ролі держави сучасного періоду, серед яких кейнсіанський та інституціональний (неоінституціональний) напрями економічної теорії.

Прихильники Дж. Кейнса основними засобами державного регулювання виділяли бюджетну, податкову та грошово-кредитну політику. Представники інституціонального напрямку, серед яких Дж. Гелбрейт, Я. Тінберген та інші, найважливішим інститутом вважали державу, яка здійснює активну соціальну політику, індикативне планування та регулювання господарського життя. Держава повинна виступати проти диктату підприємців, що доводить наші твердження про необхідність міжсекторальної співпраці в управлінні туристичною галуззю, зокрема між місцевими органами державної влади та бізнес-структурами (що буде розглядатись у третьому розділі III). Дж. Гелбрейт відстоює думку про необхідність державного планування з метою перетворення заощаджень на інвестиції. Ця думка доводить важливість інвестування органами державної влади у розвиток туризму через планування відповідних витрат із державного бюджету та державних цільових фондів.

Неоінституціоналісти основою економічного розвитку та головною цінністю держави висувають людину. Таке твердження в контексті поліфункціональності туризму також є дуже важливим, адже туризм для окремої особистості має безцінне значення з огляду її саморозвитку та зростання особистісного потенціалу, зокрема інтелектуально-трудового.

Серед теорій держави та її економічної ролі заслуговують уваги твердження про *конкуренцію*, адже дана економічна категорія є надзвичайно важливою при визначенні концептуальних засад формування механізму державного управління туристичною галуззю в частині формування стратегічних завдань, одним із яких є створення сприятливого бізнес-середовища туристичної діяльності, що насамперед залежить від конкурентних умов. Так, Ф. Кене стверджував про важливість дотримання природного порядку в державній адміністрації, зокрема через вільну конкуренцію, яка кожному дає змогу реалізувати свої прагнення. Вільна конкуренція дає можливість встановити найвигоднішу ціну купівлі-продажу товарів та послуг. А. Сміт наполягав на принципі вільної конкуренції, який найповніше реалізується через вільне переміщення робочої сили, вільний продаж землі, наявність свободи вільної торгівлі, скорочення регламентації внутрішньої торгівлі та регулювання економіки. Серед функцій держави – захист вільної конкуренції, а також, що дуже важливо для розбудови інфраструктури загального призначення, будівництво доріг, мостів, залізниць тощо, розвиток яких неспроможний забезпечити приватний капітал. Таким чином, положення вчення А. Сміта є цінними з огляду

територіальної організації розвитку туризму та реалізації підприємницького потенціалу. Представники німецької історичної школи середини ХІХ ст. Б. Рошер, Б. Гільдебрандт, М. Вебер, А. Вагнер та інші одними з перших почали говорити про можливі недоліки конкуренції та необхідність втручання держави.

Окремої уваги заслуговує твердження Ш. Монтеск'є про те, що закони держави як і характери народів визначаються географічним середовищем, зокрема розміром території, кліматом, рельєфом місцевості, властивостями ґрунту. Ці фактори є первинними у визначенні туристичної привабливості території, її спеціалізації на окремих видах туризму, а також ставленні місцевих жителів до туристів.

Теорії державного регулювання економіки розроблені представниками політичної економії ХVІ – ХІХ ст. та основних напрямків економічної теорії кінця ХІХ – початку ХХІ ст. Ці теорії є цінними для державного управління туристичною галуззю з огляду визначення необхідності державного регулювання, його суті, форм, наслідків. Особливу увагу серед таких теорій хочемо звернути на вчення засновників політичної економії В. Петті та П. Буабільберга, які виступали проти протекціоністської політики держави. Для розвитку туристичної галузі це особливо цінне твердження, адже сутність туризму як явища і процесу не обмежується географічними кордонами, а, навпаки, в здебільшого орієнтується на іноземного споживача. Будь-які протекціоністські заходи держави для розвитку туристичної галузі будуть беззмістовними, оскільки наслідком таких дій буде суттєве пониження туристичної привабливості країни. Інша річ, якщо зусилля спрямовуються на розвиток внутрішнього туризму, що відображає соціоорієнтований напрям розвитку туристичної галузі. Проте обмежити право людини на туристичну подорож за кордон у сучасних умовах держава не може, оскільки це суперечить нормам міжнародного права та правам людини, визначених Конституцією України та іншими чинними нормативно-правовими документами.

Д. Рікардо наголошував на важливості створення державою сприятливих умов розвитку стратегічних галузей економіки та їх підтримки. Для України туристична галузь такою визнана чинним законодавством, тобто, за Д. Рікардо, основні зусилля держави повинні бути спрямовані на створення сприятливих умов розвитку туристичної галузі, проте за цього не перешкоджати розвитку інших галузей національної (регіональної) економіки.

К. Маркс наголошував на необхідності одержавлення, яке має бути економічним прогресом. Плюралізм форм власності не

допускався. Звичайно такі твердження для туристичної галузі є недопустимими, а державна власність повинна стосуватись лише тих об'єктів туристичної інфраструктури, які мають особливе історико-культурне та природне значення або є матеріально-технічною базою туристичної діяльності на відповідній території (дороги, мости, залізниці тощо).

На думку Л. Туроу (представник неокласичного напрямку), одним із найважливіших завдань державного регулювання є досягнення ефективного розподілу ресурсів у ринковій економіці. Основою тут є ефект Паретто (розподіл ресурсів є оптимальним, якщо добробут жодного члена суспільства не покращується за рахунок іншого). Такі твердження доводять необхідність державного управління туристичною галуззю, що додатково обумовлюється особливістю самих туристично-рекреаційних ресурсів, які використовуються (експлуатуються) в туристичній діяльності, і контроль за таким процесом повинен бути особливо жорстким, щоб не допускати можливі ризики в екологічному аспекті.

На думку представників неокласичного напрямку, держава повинна надавати податкові пільги, дешеві кредити, субсидії тим фірмам, які намагаються проникнути у відповідні галузі. Це особливо актуально для суб'єктів туристичної діяльності, які здебільшого представляють малий та середній бізнес та дуже потребують державної підтримки в частині різних стимулів на початкових етапах виходу на ринок. Також держава повинна виробити чітку процедуру укладання комерційних угод, встановлювати санкції за порушення їх умов, законодавчо захищати права споживачів, оскільки у взаєминах між суб'єктами підприємницької діяльності часто виникають ситуації отримання асиметричної інформації (інтерналиї).

Англійський економіст А. Пігу стверджував, що держава повинна регулювати процес капіталовкладень через перерозподіл доходів, а також створювати сприятливе інвестиційне середовище. Представники неолібералізму В. Ойкен, А. Рюстов, А. Мюллер-Армак, Л. Ерхард та інші визначали, що державне регулювання повинне бути спрямованим на забезпечення загальних принципів та умов господарювання, на стабілізацію економічних процесів. Завдання держави за цього – підтримка конкурентного механізму ринкового господарства за допомогою структурної, соціальної і кон'юнктурної політик, своєчасне реагування на аритмію ринку, забезпечення умов вільної конкуренції.

Дж. Кейнс засобами державного регулювання називав збільшення державних витрат, ефективний вплив на зростання споживчого попиту, організацію інвестицій, перерозподіл доходів на користь найбідніших верств населення. Останнє твердження в туристичній галузі доцільне щодо підтримки малого бізнесу, зокрема серед тих категорій осіб, які проживають на території депресивних (зокрема гірських) регіонів, потенційних мігрантів тощо.

Представники неокейнсіанства Е. Хансен, Р. Харрод, П. Самуельсон, Е. Домар, Дж. Хікс та інші розробляли теорію державного регулювання економіки в усіх фазах циклу, тривалого економічного зростання та економічної динаміки. Такі дослідження для туризму є важливими, оскільки галузь рівночасно реагує на зміни економічного розвитку та потребує додаткових заходів для недопущення надмірного регресу. Хоча світова фінансово-економічна криза 2009 – 2010 рр. довела, що для окремих країн за відповідного становища на міжнародному ринку така ситуація є вигідною, як це було для України, яка, пропонуючи дешевший туристичний продукт в умовах скорочення доходів громадян розвинених європейських країн, стимулювала додаткові туристичні потоки в країну. С. Вайнтрауб та П. Девідсон доводили необхідність розширення методів державного регулювання за допомогою змін у структурі фінансової системи, зокрема фінансових активів у формі цінних паперів. Для туристичної галузі державні корпоративні права в сучасних умовах є особливо важливими, таким чином ці дослідження є актуальними для розвитку туризму в Україні і на сьогодні.

Подальші дослідження теорії державного регулювання економіки переважно стосувались *інвестиційного забезпечення*. Зокрема Ф. Перру наголошував на необхідності державного регулювання інвестицій через впровадження індикативного планування, планового збільшення обсягів інвестицій у стратегічних галузях економіки (туристична галузь для України цілком такою є), директивне планування в державному секторі економіки тощо. Представники інституціоналізму та неоінституціоналізму стверджували, що держава може створити сприятливий інвестиційний клімат через стимулювання підготовки кваліфікованої робочої сили, поліпшення природних ресурсів, формування нових провідних галузей економіки, поліпшення внутрішньої конкуренції, вдосконалення права, розвитку менталітету нації тощо. Всі ці напрями безпосередньо стосуються туризму та взаємозалежні з розвитком туристичної галузі. Р. Коуз наголошував, що одним з факторів, що підвищить інвестиційну

привабливість, є поліпшення якості довілля. Р. Арон висловлювався за державну підтримку розвитку тих галузей, які стимулюють розгортання науково-технічної революції. Нині туристична галузь повною мірою сприяє інноваційному розвитку економіки (національної, регіональної), що є ще одним аргументом на користь визначення галузі як однієї з пріоритетних.

Важливими є теорії, що визначають основи *податкового регулювання* туристичної галузі. Так, Д. Карафа пропонував урядові обкладати митом експорт товарів. Для туристичної галузі оподаткування експорту туристичного продукту є особливо дискусійним питанням, особливо в частині визначення ставки ПДВ. Французький вчений Ж. Боден заперечував доцільність оподаткування. Англійський філософ Т. Гоббс стверджував, що правителі мають абсолютне право обкладати своїх підданих передусім непрямими податками, але ці податки повинні бути помірними та пропорційними. Ж.-Б. Сей відстоював позицію надзвичайно низьких податків, що відповідало його твердженню про невтручання держави в економіку. Ж. Сімонді вважав необхідним посилення економічної ролі держави для поліпшення життя народу через запровадження прогресивного оподаткування. Дж. Кейнс пропонував використовувати систему податкових пільг для підприємців, також надавати їм субсидії, збільшувати державні капіталовкладення у пріоритетні галузі економіки (туристична галузь для України), розвивати гарантований державний ринок через державні замовлення і закупівлі (у нашому дослідженні це один із методів як складової механізму державного управління туристичною галуззю).

Різні твердження вчених по-різному на сучасному етапі розглядаються і державними службовцями, і фахівцями в туристичній галузі. Практики з туризму одногосно стверджують про надмірне податкове навантаження туристичної діяльності, особливо щодо надання послуг із тимчасового проживання фізичними особами-підприємцями, що призводить до небачених для інших галузей обсягів тінізації підприємництва, а це аж ніяк не сприяє розвитку туристичної галузі як на загальнодержавному рівні, так і в розрізі окремих регіонів (зокрема Автономної Республіки Крим, гірських територій Карпатського регіону).

Серед теорій державного управління також виділяємо ті, які у найбільше визначають роль професіоналізму в управлінні туристичною галуззю. Такими є *технократичні теорії* (Т. Верлен, Х. Котт, С. Чейз, Г. Мінз, Ж. Бейд, Г. Кан та інші), які передбачають

необхідність переходу управління і влади на виробництві та в суспільстві відповідно від власників і політиків до інженерно-технічної інтелігенції та спеціалістів з управління (так званих технократів). Вчені сформулювали три основні різновиди технократичних теорій:

1) елітарні – вирішальна роль у соціально-економічному прогресі суспільства його еліти (високоосвічених людей у сфері виробництва, культури, науки, політики тощо), що формують новий середній клас;

2) авторитарні – необхідність жорсткої влади з метою впровадження планомірності;

3) ліберально-демократичні – роль загальнокультурного розвитку працівників як головної продуктивної та суспільної сили.

За нашими міркуваннями для туристичної галузі особливо цінними є положення елітарних технократичних теорій. До їх змісту дуже близькою є теорія еліти – концепція, в якій обґрунтована необхідність існування професійних соціальних груп, покликаних здійснювати управління (зокрема державне), розвивати науку і культуру.

При побудові механізму державного управління туристичною галуззю важливими є *теорії організації* та *теорії систем*. Теорії організації (М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Ф. Тейлор, А. Файоль та інші) вивчають організацію як відкриту систему, організованість і порядок у природі, суспільстві, космосі та в інших підсистемах світу. Головна мета таких теорій – пізнання об'єктивних універсальних законів організації та розвитку систем, на основі яких обґрунтовуються принципи пізнання якісно нових форм розвитку цих систем, тенденції їх еволюції тощо. Дані теорії є більш узагальненими та обґрунтовують міждисциплінарні методологічні принципи дослідження різноманітних систем. Найважливішими ознаками теорій систем є:

1) дослідження цілісності певної системи, її протистояння зовнішньому середовищу, виділення складових, характеристика їх якостей, властивостей, функцій тощо. Складова – найелементарніша клітинка системи в певному контексті дослідження;

2) конкретизація цілісності, що виражається зв'язками, зокрема системоутворюючими;

3) система різних типів і видів зв'язків між підсистемами утворює структуру;

4) конкретизація понять структури та організації;

5) похідне поняття структури – горизонтальна і вертикальна структури;

6) основний засіб регулювання ієрархічної системи – управління, що здійснюється в різних формах і різними методами;

7) наявність управління як одного із типів системоутворюючих зв'язків – виділення його основної мети, що також сприяє формуванню цілісної системи.

У дослідженні функціонування механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні важливими є положення *теорій регіональної економіки*, зокрема: теорії розміщення об'єктів і видів туризму; теорії розвитку регіону; теорії розвитку туристичних регіонів; теорії переміщення; концепції демографічного потенціалу (закону Рейлі) тощо. Теорії, що відображають регіональний розвиток, утворюють систему знань під назвою регіоналістика [33, с. 10 – 14]. Одним з основоположників регіоналістики вважають А. Вебера, який здійснив перелом у теорії розміщення, прагнучи створити “вічну” або чисту таку теорію. У. Ізард наголошував, що теорія про регіони повинна не тільки поширюватись на проблеми рівноваги системи, яка складається з районів, межі й транспортна мережа яких є змінними величинами, але й розглядати цю рівновагу з огляду розміщення, торгівлі, цін і обсягу виробництва. Для туристичної галузі тут дуже важливо виділити належне їй місце, щоб суттєво сприяти забезпеченню такої рівноваги.

Сучасна наукова думка, зокрема Львівська наукова школа економічної та соціальної регіоналістики, розглядає теорію про регіони на системних засадах. Це обумовлено давніми витоками і традиціями дослідження вітчизняних вчених такої проблематики, які були спрямовані не лише на статистично-економічний опис території, але й здійснювали аналіз відносин за різними проявами у регіоні.

Цінним з огляду розгляду регіону як цілісної системи є дослідження В. Поповкіна, який зазначав, що парадигма регіональної цілісності повинна будуватись на теоретико-філософському прийнятті концепції єдиної географії – об'єктивного взаємозв'язку природних, соціальних та економічних процесів і явищ, що існують у певному територіальному ареалі. Тобто туристична галузь, будучи важливим елементом такої цілісності, повинна “вливатись” у ті явища і процеси, які вже сформовані історично та обумовлені економічно, а також продукувати нові явища і процеси, які сприятимуть розвитку відповідних територіальних ареалів (регіонів). На думку В. Поповкіна, природне середовище зумовлює життя суспільства. Природа відчуває вплив людини, тому регіон становить цілісність природного, матеріального (створеного людиною) середовища і соціуму (регіон як

специфічна триєдність). Така концепція досконало відображає дотичність туризму до різних сфер людської діяльності, підкреслює важливість охорони природного середовища (оптимального використання відповідно до туристично-рекреаційної місткості) та розвитку особистості в таких умовах через задоволення особистісних потреб та економічне зростання.

Теорія просторових взаємозв'язків актуальна при дослідженні туризму як процесу переміщення та обґрунтовує мотивацію до таких переміщень, сам процес та події, що його супроводжують, а також відповідні наслідки. Авторами цієї теорії є Т. Хечерstrand, В. Гаррісон, У. Уорнц, Т. Кроу, Г. Уотсон, Б. Шиффер, Е. Ульман та інші. Теорія доводить необхідність дослідження не лише територіальних відмінностей, але й просторових зв'язків, які відбуваються в процесі людської діяльності між галузями економіки, ринками, в культурній сфері, транспортних переміщеннях тощо. Теорія просторових взаємозв'язків обґрунтовує переміщення осіб, що перебувають у статусі туриста. Ця теорія особливо важлива при врахуванні фактора відстані, що впливає на процес туризму. Використовуючи положення цієї теорії, можна здійснювати управління туристичними потоками, враховуючи географічний фактор і спрямовуючи свої зусилля на ті цільові сегменти (за географічною ознакою), які перебувають на відповідній території.

Ураховуючи значний вплив туристичної галузі на соціально-економічний розвиток території, особливої уваги заслуговують *теорії економічного зростання та розвитку*, серед яких: теорія економічного розвитку Й. Шумпетера, М. Туган-Барановського; модель циклічного економічного розвитку (теорія довгих хвиль Н. Кондратьєва); кейнсіанська та некейнсіанська моделі економічного зростання А. Гаррода, Є. Домара, Н. Кальдора, Дж. Робінзона; неокласична модель економічного зростання Р. Солоу; імітаційне моделювання світової динаміки Дж. Форестера, Д. Медоуза та С. Кузнєца [53; 61; 69] тощо. На необхідність інноваційного розвитку туристичної галузі вказує Й. Шумпетер, який стверджував, що технологічні інновації “виштовхують” економічну систему з врівноваженого стану, оскільки, якщо один підприємець вдається до інновацій – це збільшує його прибутки і змушує інших підприємців робити аналогічно.

Також важливими до застосування є окремі *теорії, що обумовлюють розвиток туристичної галузі*. Основоположними теоріями в цьому напрямку є теорії абсолютних та порівняльних переваг (А. Сміт, Д. Рікардо), співвідношення факторів виробництва

Хекшера-Оліна-Самуельсона, експортної бази (Р. Пфаут), загальної рівноваги (Л. Вальрас, В. Паретто), розміщення виробництва (Й. Тюнен, А. Вебер), кумулятивного розвитку (Ф. Перру, Г. Мюрдаль), конвергенції (П. Сорокін, У. Росту), районування (М. Туган-Барановський), конкурентних переваг та концепція промислових кластерів (М. Портер) та інші. Саме ці теорії обґрунтовують туристичну спеціалізацію окремих регіонів, напрямки міжрегіонального (зокрема транскордонного) співробітництва тощо. Особливої уваги заслуговує теорія районування. На думку М. Туган-Барановського, природа найбільше впливає на устрій господарства певного народу та успіхи в країні. Таким чином, автор робить акцент на духовних силах в економічному розвитку, які є первинними для туристичної галузі та її спеціалізації за окремими видами туризму. Тобто саме природні чинники першопричинно визначають необхідність розвитку туристичної галузі на тій чи іншій території.

До теорій, що обумовлюють розвиток туристичної галузі, відносимо концепцію техноекономічної парадигми К. Фрімена, яка визначає пріоритетне становище однієї з галузей у світовій економіці [88, с. 112, 113]. У період зміни техноекономічної парадигми у світовій економіці ті країни, що перебувають на нижчому рівні розвитку, отримують так зване “вікно можливостей” досягнути рівня більш розвинених країн. Зміна такої парадигми дає змогу появи та розвитку нових галузей, що активно впроваджують інновації у процес виробництва продукту (послуги), отримують доступ до нових факторів виробництва з нижчими витратами. Туризм може бути галуззю використання переваг “вікна можливостей”.

Цікавою є теорія переваг відставання (О. Гершекрон) [30]. Теорія сформована в 1950-х рр., а її суть зводиться до обґрунтування переваг тих країн, які відстають від більш розвинених. Такий процес нагадує затор машин, коли ті машини, що вже знаходяться в заторі, перебувають на місці, чекаючи, коли звільниться дорога. Натомість інші за цей час їх наздоганяють і навіть можуть отримати можливість обгону. Для України така теорія є особливо цінна для розвитку туристичної галузі, адже, знаходячись на відсталих позиціях за розвитком туризму, країна водночас є незвіданим об'єктом для туристів та при ефективному функціонуванні механізму державного управління туристичною галуззю може суттєво покращити свої позиції у цьому напрямку.

Враховуючи інтеграційну та політичну функції туризму, його спрямованість на інтеграцію “розірваного світу”, важливими є *теорії, що відображають розвиток туристичної галузі в умовах*

інтеграційних процесів. Серед них федералістська теорія Р. Куденгофе-Калергі, А. Спінеллі та інших, функціональна теорія. Ж. Моне, Р. Шумана, Д. Мітрані, П. Райні, Ж. Каперасо, Д. Ная та інших, неофункціональна теорія Е. Хааса, Л. Лінберга, Б. Баласа та інших (обґрунтування доцільності створення наднаціональних організацій), управлінська теорія Х. Волоса, К. Вебба та інших, трансакційна теорія К. Дейча, Дж. Марча, Дж. Олсона та інших, теорія взаємозалежності Р. Кеохейна, Ж. Ная та інших.

Окремим блоком теоретичних підходів дослідження механізму державного управління туристичною галуззю вказуємо *теорії міжкультурної комунікації* (А. Вежбіцька, Е. Голл, К. Клакхон, А. Кребер та інші). При дослідженні туристичної галузі багато вчених звертають увагу на роль туризму для налагодження міжкультурного діалогу. Нами серед функцій туризму також виокремлено просвітницько-виховну, інформаційну, інтеграційну та політичну функції, що підтверджують роль галузі для “інтеграції розірваного світу”. Саме теорії міжкультурної комунікації відображають спроби визначити загальні закономірності міжкультурної комунікації, що становить процес спілкування людей чи їх груп, які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, послуговуються різними ідіоетнічними мовами, мають різну комунікативну компетенцію, що може спричинити комунікативні невдачі або культурний шок у спілкуванні. Сучасні глобалізаційні процеси, інформатизація суспільства, подолання мовних бар’єрів суттєво сприяють налагодженню міжкультурних комунікацій. Не останню роль у цьому процесі відіграє і туризм. Таким чином, розвиток туристичної галузі сприяє зближенню народів через пізнання інших культур, релігій, вивчення мови, морально-етичних установок тощо.

Отже, більшість вчених вказують на недоліки ринкового саморегулювання та як наслідок – необхідність державного управління. Це підсилює нашу позицію щодо необхідності державного управління туристичною галуззю як специфічного об’єкта управління. Також цінними є теоретичні підходи щодо податкового регулювання, впливу на конкурентні умови туристичної діяльності, визначення ролі держави в управлінні загалом, зокрема в частині плюралізму форм власності на природні ресурси, що є визначальною складовою формування туристично-рекреаційного потенціалу території. Сукупність різних напрямів теорій доводить надзвичайно широкий спектр дослідження туризму. У визначенні шляхів удосконалення механізму державного управління туристичною

галузю, зокрема на регіональному рівні, положення низки теорій є надзвичайно важливими. У нашому дослідженні звертаємось до висновків таких вчених, як В. Паретто, А. Сміт, Д. Рікардо, В. Петті, Дж.-С. Мілль, Ж. Сімонді, Ш. Монтеск'є, Ф. Перру, Р. Арон, М. Вебер, А. Вебер, Й. Шумпетер, В. Поповкін, М. Туган-Барановський та інших. Теоретичні підходи в дослідженні механізму державного управління туристичною галузю становлять основу його науково-методичного забезпечення, тому є надзвичайно важливими для наукового обґрунтування управлінських рішень.

1.3. Суть та складові механізму державного управління туристичною галузю

Механізм державного управління туристичною галузю є інструментом реалізації державної туристичної політики. Для визначення його будови насамперед важливо з'ясувати його призначення.

Концептуальне розуміння механізму державного управління зводиться до таких підходів: 1) механізм як система; 2) механізм як сукупність складових (структурний підхід); 3) механізм як процес; 4) механізм як інструмент (рис. 1.3). За цього кожне наступне розуміння є вужчим та включається у попереднє. На нашу думку, найбільш досконале визначення механізму державного управління зводиться до його розгляду як системи складових, які в своїй сукупній дії призводять до очікуваного результату протягом визначеного періоду.

Рис. 1.3. Концептуальні підходи до розуміння механізму державного управління

Розуміння механізму державного управління туристичною галуззю як системи передбачає його розгляд як комплексу складових та їхніх властивостей, взаємодія між якими зумовлює появу нової цілісності. Тобто лише за умов, якщо є чітка уява про властивості складових і зв'язки між ними, ми можемо говорити про механізм як систему. Саме це твердження є основою побудови механізму державного управління туристичною галуззю.

Основною *метою* функціонування механізму державного управління туристичною галуззю є створення сприятливих умов реалізації потреб людського розвитку, зокрема з огляду особистісної рекреаційної потреби (оздоровлення та відпочинку), з точки зору реалізації підприємницького потенціалу в туристичній галузі, а також забезпечення збалансованого розвитку території (міжгалузеве співробітництво, екологічна безпека). Для цього важливо забезпечити: позитивний соціально-економічний вплив реалізації функцій туризму (рекреаційної, соціальної, економічної, екологічної, культурної, просвітницько-виховної, інформаційної, інтеграційної, політичної, характеристики яких здійснено в підрозділі 1 розділу 1); усунення (повне чи часткове) ризиків, спричинених діяльністю в туристичній галузі (додаток 4); обмеження впливу факторів зовнішнього середовища на туризм з метою створення сприятливих умов розвитку галузі (додатки 2, 3).

При визначенні суті механізму державного управління туристичною галуззю та його будови важливо зрозуміти необхідність управління цим видом економічної діяльності.

Передусім потрібно вказати про недоліки саморегулювання ринку. Проблемні аспекти виникають, насамперед, у процесі стику інтересів ринку та його суб'єктів із загальнодержавними інтересами, направленими на суспільний поступ через зростання рівня економічного добробуту населення. Ця проблематика висвітлена у ряді праць вітчизняних вчених. Так, за твердженням Л. Дідківської та Л. Головки, необхідність втручання держави в економіку зумовлена створенням умов для ефективного функціонування самого ринкового механізму, усуненням негативних наслідків ринкових процесів, захистом національних інтересів на світовому ринку, вирішенням проблем, які ринковий механізм вирішити не може або вирішує їх погано [31, с. 148]. Потрібно шукати і використовувати такі механізми взаємодії держави й економіки, які б "знімали" тотальність держави й анархію ринку та в результаті сприяли суспільному розвитку [2, с. 21]. На думку Є. Козловського, у взаємодії "державне регулювання – ринок"

первинною ланкою є ринок, а державне регулювання є інструментом, який забезпечує загальні умови його існування, вирівнює стартові умови його суб'єктів та усуває, при можливості, негативні прояви ринкової стихії [52].

Первинність ринку у взаємодії з державою є наслідком його саморегулювання, який забезпечує ефективний розподіл ресурсів за ідеальних умов. Проте практично завжди ринковий механізм не забезпечує оптимальне використання ресурсів, оскільки один суб'єкт ринку не може поліпшити своє становище, не погіршивши за цього становища іншого суб'єкта (так званий ефект Паретто). У результаті таких взаємин виникають різного роду екстерналії, що призводить до недоліків ринку, які виникають через: неспроможність конкуренції, ринку забезпечити людей суспільними товарами; зовнішні ефекти, неповноту ринків; недосконалість інформації; економічну нестабільність [28, с. 4 – 6]. Водночас, підкреслюємо важливість взаємодії механізму державного управління з ринковим механізмом, складовими якого є попит, пропозиція, ціна та кон'юнктура.

Необхідність державного управління туристичною галуззю обґрунтована також специфікою самої галузі. Це доводять дослідження вітчизняних вчених. На думку В. Герасименка та С. Галасюка, необхідність державної підтримки та регулювання туризму як синтетичної та багатогранної економічної системи з розгалуженою мережею зв'язків, є очевидною [15, с. 19]. За твердженням Ю. Гуменюка, основними особливостями туристичної галузі (рекреаційної індустрії) є: галузеві (сезонність, тяготіння закладів рекреаційно-туристичного комплексу до рекреаційних місцевостей, залежність асортименту рекреаційного продукту від виду рекреаційного попиту); особливості рекреаційного та туристичного продукту (високі вимоги до якості, залежність якості послуги від місткості територій, нерозривність процесу виробництва та споживання); особливості використовуваних ресурсів (комплексність рекреаційних ресурсів, велика різноманітність, значний термін використання); технологічні (значна диференціація тривалості рекреаційних послуг, безперервність рекреаційного процесу, індивідуальність продукування послуги, використання різних видів рекреаційних ресурсів, можливість негативного впливу на довкілля) [23, с. 9].

Можемо узагальнити твердження вітчизняних вчених та виділити такі ключові моменти, що доводять *специфічність туристичної галузі як об'єкта державного управління*:

- поліфункціональність туризму (характеристику функцій туризму наведено в підрозділі 1.1 розділу 1);
- неоднозначність впливу туристичної галузі на соціально-економічний розвиток території (країни, регіону), що доводять ризики від туристичної діяльності (додаток 4);
- невиділення туризму як самостійної галузі (виду економічної діяльності) згідно із КВЕД;
- чутливість туризму до інших галузей національної економіки (тісні міжгалузеві зв'язки).

Принципами механізму державного управління туристичною галуззю як системи є структурованість, комплексність, компліментарність, функціональність, регламентованість, галузева дотичність (рис. 1.4).

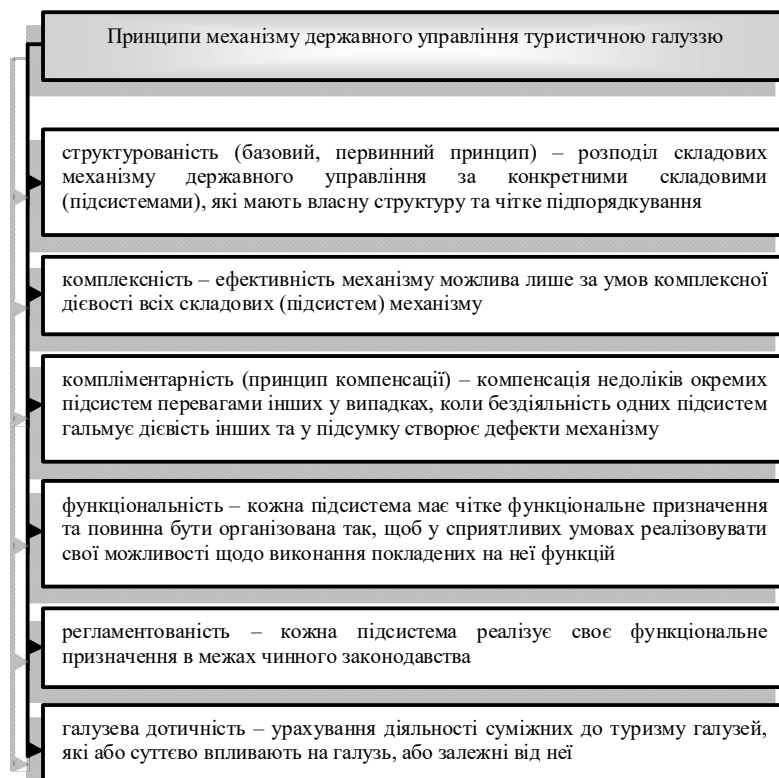

Рис. 1.4. Принципи механізму державного управління туристичною галуззю

Дані принципи базуються на загальнонаукових (світоглядних) та конкретно дисциплінарних принципах державного управління, серед яких принципи законності, демократизму, публічності, єдиноначальності і колегіальності, централізації і децентралізації, плановості, ефективності [70, с. 195].

Функціонування механізму державного управління туристичною галуззю передбачає вплив суб'єкта управління на об'єкт через методи, що відповідають меті, цілям, принципам, функціям управління, в результаті чого спостерігаються відповідні наслідки такого впливу (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Функціонування механізму державного управління туристичною галуззю

Вітчизняні вчені та науковці у своїх працях по-різному виділяють *складові механізму державного управління* та визначають напрямки їх функціонування. Зокрема, на думку таких вчених, як Р. Рудницька, О. Сидорчук та О. Стельмах, механізм державного управління складається з таких головних складових, як методи, важелі, інструменти, політика, правове, нормативне та інформаційне забезпечення [124]. За твердженням таких вчених, як І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога, головними складовими механізму державного регулювання економіки є суб'єкт, об'єкт, методи, засоби [75, с. 25]. У дослідженнях

І. Валентюк знаходимо виділення складових механізму державного регулювання туристичної сфери України: 1) організаційних (програми розвитку туризму, створення єдиної інформаційної системи, нарощення туристичного потенціалу, формування позитивного туристичного іміджу); 2) економічних (ліцензування, стандартизація, сертифікація, кредитування, митні та податкові пільги) [11, с. 12].

Результати досліджень вітчизняних науковців показують, що ми можемо визначити такі *складові механізму державного управління*, які можуть бути адаптовані до управління в туристичній галузі (рис. 1.6): методи управління; інституційне забезпечення; інформаційне забезпечення; ресурсне забезпечення; науково-методичне забезпечення.

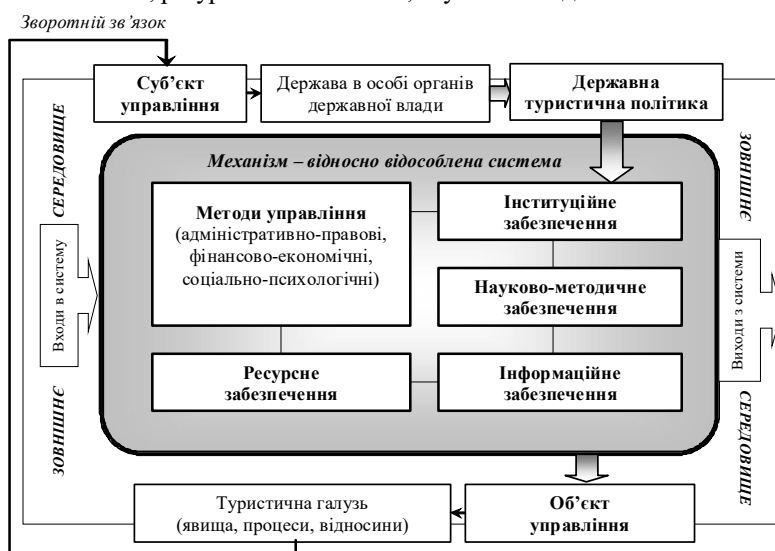

Рис. 1.6. Будова механізму державного управління туристичною галуззю

Не виділяємо як самостійну складову механізму державного управління нормативно-правове забезпечення, оскільки воно віднесене нами до програмно-нормативних методів управління, що буде розглядатися нижче. Так само не виокремлюємо складовою механізму політику, оскільки вона відображає практичний аспект використання методів державного управління відповідними суб'єктами управління, а механізм є інструментом її реалізації. Важелі та інструменти об'єднані в методи управління та деталізують їх використання. Суб'єкт та об'єкт

управління не можуть бути складовими механізму, адже саме суб'єкт здійснює керований вплив на об'єкт за допомогою відповідного механізму.

У побудові механізму державного управління туристичною галуззю використано такі ознаки:

- механізм є штучно створеним, тобто організація його функціонування ціленапрявлена на керований об'єкт через вплив керуючого суб'єкта;

- механізм має практичне спрямування функціонального призначення;

- складові, що формують механізм, відповідають його принципам (директивно, у деяких випадках рекомендовано).

Суб'єктом механізму державного управління туристичною галуззю є держава в особі органів державної влади. Якщо розглядати управління загалом, то його можуть здійснювати також суб'єкти підприємницької діяльності, громадські та міжнародні структури.

Об'єктом механізму державного управління туристичною галуззю є явища, процеси, а також відносини між конкретними суб'єктами туристичної діяльності.

Охарактеризуємо складові механізму державного управління туристичною галуззю, які ми вважатимемо підсистемами, оскільки кожна з них є певним чином самостійною системою з власною структурою та принципами функціонування.

Науковцями розглядаються різні підходи щодо виділення *методів державного управління*. Визначимо основні методи державного управління туристичною галуззю з урахуванням результатів досліджень вітчизняних вчених та положень нормативно-правових документів управління туризмом в Україні [13; 31; 54; 70; 75; 93; 156]. За цього відкинемо традиційний підхід поділу методів на прямі та непрямі в силу специфіки туризму як галузі, що тісно пов'язана з іншими галузями національної економіки. Визначимо зв'язок (наслідок) методів з функціями механізму державного управління туристичною галуззю, які конкретизовані з основних функцій управління – планування, прогнозування, організації, мотивації, регулювання, аналізу і контролю (рис. 1.7). За цього функцією управління називаємо реальний, силовий, цілеспрямований, організуючий і регулюючий вплив на кероване явище, відносини, стан, який вони сприймають і на який реагують [2, с. 56]. Такий зв'язок функцій та методів державного управління туристичною галуззю дуже важливо простежувати з огляду побудови ефективного механізму, адже саме функції відображають цільову спрямованість, очікуваний результат впливу.

На рис. 1.7 зв'язок функцій та методів управління зображений тільки у найтіснішому прояві. Водночас, не можна розглядати митне регулювання відповідно лише до політико-адміністративної функції, адже воно забезпечує також реалізацію економічної функції.

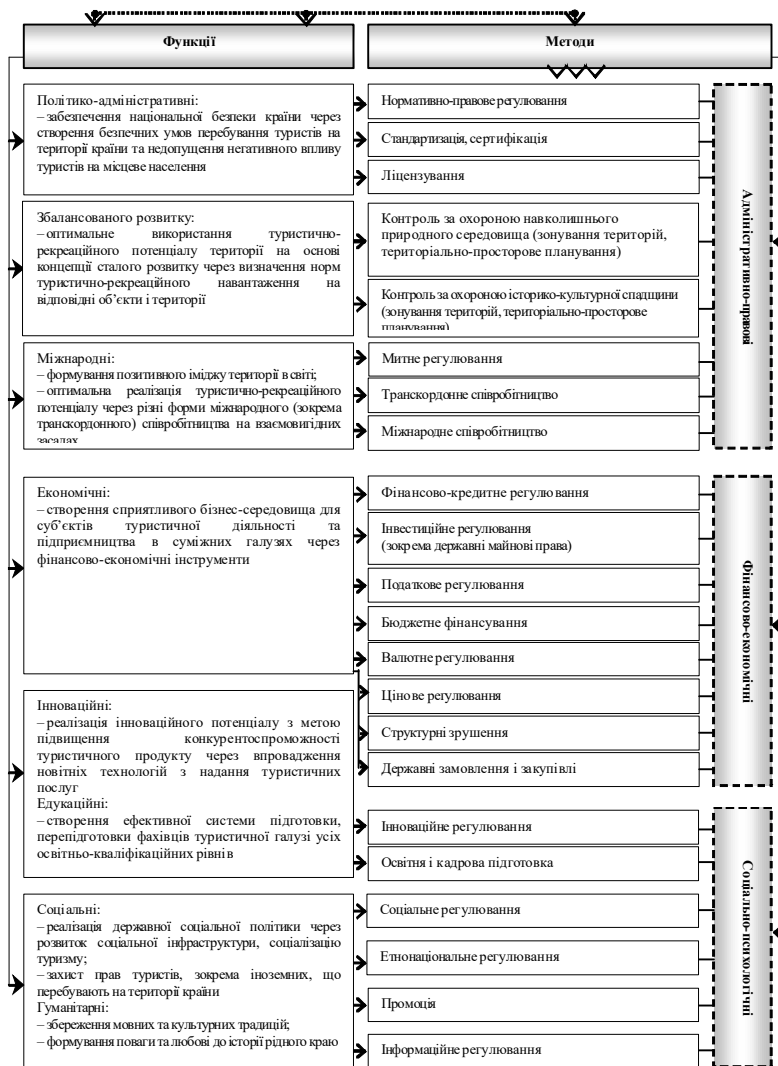

Рис. 1.7. Функції та методи державного управління туристичною галуззю

До механізму державного управління туристичною галуззю окрім методів відносимо також інституційне, інформаційне, ресурсне та науково-методичне забезпечення.

Інституційним забезпеченням механізму державного управління туристичною галуззю називають систему державних та недержавних організаційних структур, які створені на різних управлінських рівнях та реалізують свої рішення за допомогою методів, що належать до їхніх повноважень. Між цими структурами існують тісні вертикальні (субординаційні, реординаційні) та горизонтальні (координаційні) взаємозв'язки.

Інформаційне забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю розглядаємо як комплекс різних видів етнокультурної, соціальної, природно-географічної, економічної інформації, що характеризує галузь, інструменти збору відповідних первинних даних, їх систематизації, обробки, збереження, пошуку, актуалізації і поширення. Визначення та опис джерел інформаційного забезпечення державного управління туристичною галуззю здійснено у підрозділі 2.3 розділу 2.

До ресурсного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю відносимо такі компоненти, як кадрове, фінансове і матеріально-технічне забезпечення. Кадрове забезпечення включає підготовку та підвищення кваліфікації державних службовців, які здійснюють професійну діяльність в органах державної влади різного управлінського рівня. Особливістю таких фахівців повинно бути володіння не лише навичками управління різних сфер суспільного життя, але й досконале орієнтування в специфіці туристичної галузі, розуміння її значення для соціально-економічного розвитку території та відстоювання на цій основі інтересів туризму серед інших галузей національної (регіональної) економіки. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю передбачає накопичення, зберігання та розподіл фінансових і матеріальних ресурсів, спрямованих на виконання прийнятих управлінських рішень чи утримання відповідних структур інституційного забезпечення, до повноважень яких належить реалізація державної туристичної політики на відповідному рівні.

Науково-методичне забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю включає наукові напрацювання щодо державного управління туристичною галуззю, які можуть бути базисом прийняття управлінських рішень і формуються на основі ціннісного, структурно-системного, раціонального, критичного, конструктивного,

порівняльно-ретроспективного, логічного підходів та їх поєднань. Частково продукти наукової діяльності є складовими інформаційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю, зокрема в частині інформації про туристично-рекреаційний потенціал регіону. Виділення науково-методичного забезпечення як самостійної складової механізму державного управління туристичною галуззю підтверджує роль науки для реалізації державою своїх функцій. Одним з основних напрямків використання результатів науково-дослідних напрацювань є співпраця органів державної влади та наукових структур. В Україні спостерігаємо недостатній рівень такої співпраці, який є формальним (більшість наукових розробок не фінансуються державою і, як наслідок, не знаходять практичного втілення), хоча в умовах соціально-економічного розвитку країни та покращення фінансування науки зроблено деякий поступ у цьому напрямку. Напрями співпраці державних та наукових структур є досить диференційовані, найбільш важливі з яких наведено на рис. 1.8.

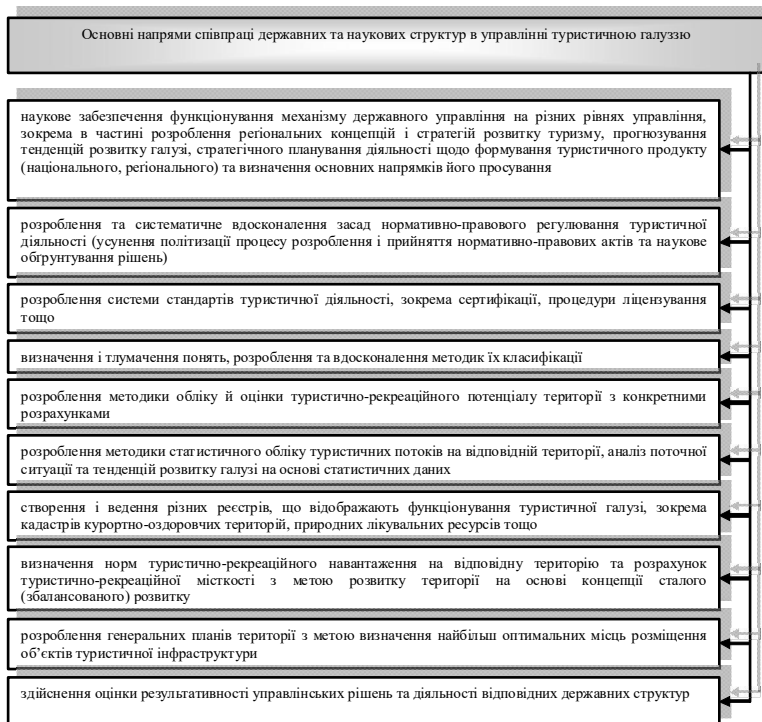

Рис. 1.8. Основні напрями співпраці державних та наукових структур в управлінні туристичною галуззю

Отже, механізм державного управління туристичною галуззю є надзвичайно важливим інструментом реалізації державної туристичної політики. Для ефективності його функціонування важливо організувати чітку взаємодію всіх його складових (методів управління, інституційного, ресурсного, інформаційного та науково-методичного забезпечення), що дозволить здійснювати дієвий вплив суб'єкта управління на керований об'єкт, яким є явища, процеси та відносини у туристичній галузі. Вважаємо, що існуючий на сьогодні механізм державного управління туристичною галуззю потребує значного вдосконалення, зокрема в частині підсилення ресурсного (кадрового) забезпечення, адже професіоналізм осіб, які працюють у складі спеціалізованих органів управління туризмом, особливо на субрегіональному рівні, потребує суттєвого підвищення.

1.4. Інституційне забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю

Особливу увагу при характеристиці механізму державного управління туристичною галуззю хочемо звернути на його інституційне забезпечення.

Вважаємо, що це центральна складова механізму державного управління туристичною галуззю, адже саме через цю підсистему реалізуються основні управлінські рішення, що визначають рівень розвитку галузі на визначеній території, та формується державна туристична політика.

Із підвищенням значення туризму для економіки країни збільшується участь держави в управлінні туристичною галуззю. В Україні туризм визнано однією із перспективних галузей національної економіки та домінантою соціально-економічного розвитку країни. Це регламентовано у низці нормативно-правових документів. Так, у Законі України “Про туризм” зазначено, що держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для туристичної діяльності [93]. Відповідно, це вимагає особливих підходів до управління туризмом. З цією метою в Україні протягом останніх років проводяться важливі реформи з удосконалення інституційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю. Такі зміни потребують комплексного аналізу та досліджень із метою оцінки ефективності діяльності органів державної влади, вдосконалення та побудови

оптимальної інституційної моделі управління туризмом, яка б враховувала світові інтеграційні процеси.

Важлива умова ефективності інституційного забезпечення – чіткий розподіл повноважень на різних рівнях управління та контроль за дотриманням норм законодавства і визначених стратегічних цілей. Ефективне інституційне забезпечення повинне діяти на *принципах* прозорості, ефективності, економічності, оперативності та передбачати активну співпрацю з іншими структурами, зокрема недержавними, які зацікавлені в розвитку туристичної галузі. Основним завданням такого забезпечення повинно бути створення сприятливих умов для розвитку туристичної галузі [4]. Тобто можемо виділити такі основні вимоги до побудови ефективного інституційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю [70, с. 331]:

- усунення дублювання і розмежування функцій у діяльності;
- спеціалізація й уніфікація функцій управління за рівнями та організаційно-господарськими ланками;
- скорочення і здешевлення витрат на утримання управлінського апарату;
- економічність, стійкість, гнучкість і надійність інституційної структури.

В аналізі інституційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю важливо проводити оцінку діяльності органів державної влади з метою визначення ефективності реалізації туристичної політики та впливу галузі на соціально-економічний розвиток території. Провести таку оцінку доволі складно, оскільки “продукція” органу державної влади має свої особливості, що зумовлює складність визначення продуктивності та ефективності його роботи. Орган державної влади за відсутності мотиву прибутку не має чіткого вичерпного мірила чи стандарту, за яким можна судити про результати його діяльності [72, с. 36].

Сучасні умови розвитку світової глобалізованої економіки вимагають особливих підходів до визначення структури інституційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю в Україні (рис. 1.9 на прикладі Львівської області). Така структура повинна враховувати *рівні*: субрегіональний; регіональний; міжрегіональний; загальнодержавний; транскордонний; євроінтеграційний; світовий.

Оптимальне інституційне забезпечення управління туристичною галуззю України повинне поєднувати у собі структури всіх зазначених рівнів, які б взаємодоповнювали один одного та

спрямовувати спільні зусилля на визначення та виконання стратегічних рішень.

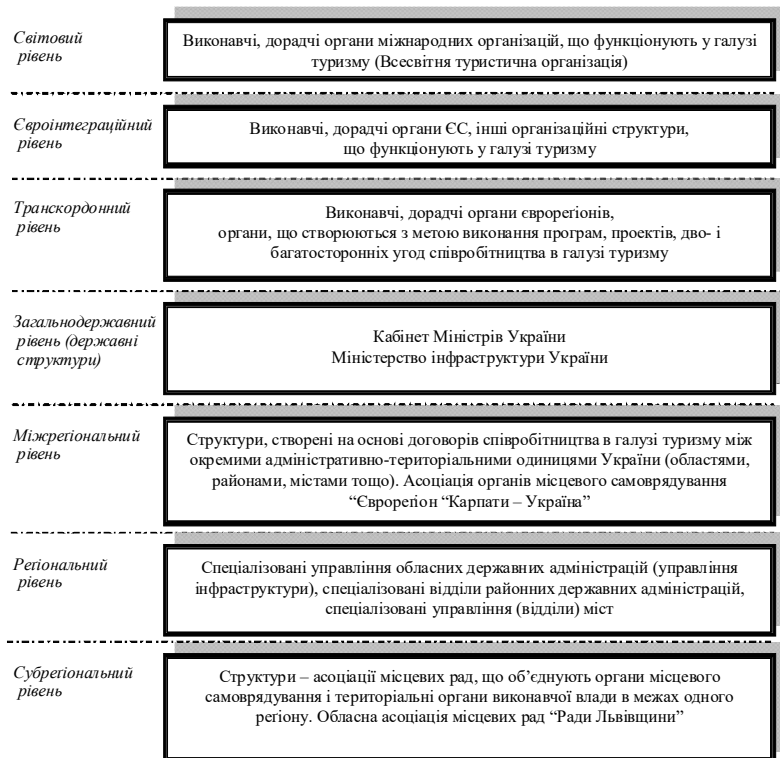

Рис. 1.9. Ієрархія рівнів територіальної організації інституційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю в Україні

Субрегіональний рівень відображає об'єднання територіальних органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, що здійснюють свою діяльність у межах однієї області як основної ланки територіальної організації суспільства і держави [70, с. 504]. У сучасних умовах зростає практика створення різного роду таких об'єднань місцевих органів державної влади з метою вирішення спільних проблем та обміну досвідом. Прикладом такого органу є Обласна асоціація місцевих рад "Ради Львівщини", створена 18 квітня 2003 р., засновниками якої стали Львівська обласна рада, Жовківська,

Миколаївська, Перемишлянська і Буська районні ради, а також Дрогобицька міська рада. Всього дійсними членами цієї асоціації є 30 місцевих рад усіх рівнів, зокрема 1 обласна рада, 9 міських рад і 20 районних рад [84].

Інституційне забезпечення на загальнодержавному та регіональному рівнях найбільш взаємопов'язане та вимагає чіткого розподілу повноважень із метою сприяння ефективності державного управління туристичною галуззю. При побудові інституційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю на *загальнодержавному рівні* можливі такі моделі:

1. Відсутність центрального державного органу управління туризмом, усі питання вирішуються на місцях за принципами ринкового саморегулювання. Така модель застосовується в країнах, де туризм не відіграє велику роль для національної економіки або ж, навпаки, туристична галузь досягла найвищого розвитку, що не потребує державного втручання. Приклад країни, що використовує таку модель – США.

2. Наявність державного центрального органу управління туристичною галуззю. Це може бути міністерство, що здійснює контроль за суб'єктами туристичної діяльності країни. Така модель вимагає значних фінансових вкладень у розбудову туристичної інфраструктури, промоцію вітчизняного туристичного продукту тощо. Цю модель використовують країни, для яких туризм є важливою галуззю, що приносить значні доходи у державний бюджет (Єгипет, Мексика, Туніс, Греція та інші).

3. Так звана європейська модель, що передбачає функціонування спеціалізованої структури управління туризмом у складі багатогалузевого міністерства. Таку модель використовує більшість європейських країн, зокрема Україна. Так, у Великобританії управління туристичною галуззю здійснює орган “VisitBritain”, що перебуває у складі Міністерства культури, засобів масової інформації та спорту. У Франції питання управління туризмом стосуються компетенції Міністерства транспорту та суспільних робіт, у структурі якого функціонують Державний секретаріат з питань туризму та Управління туризму. В Іспанії питання туризму координує Державний секретаріат з питань торгівлі, туризму та малого бізнесу, підлеглий Міністерству економіки.

При виборі однієї із зазначених моделей важливий чіткий розподіл функціональних повноважень між центральними та місцевими органами управління туризмом, що дозволить розвивати

галузь на регіональному рівні. Для України це особливо актуальна проблема. У Державній програмі розвитку туризму на 2002 – 2010 рр. одним із першочергових заходів визначено забезпечення удосконалення структури управління у туристичній галузі на державному та регіональному рівнях, координації дій центральних і місцевих органів виконавчої влади з цього питання [26].

В Україні спостерігаємо постійні реформи щодо зміни центрального органу загального державного рівня, до компетенцій якого належить управління туристичною галуззю. Вважаємо, що це є вкрай негативно, адже часті реорганізації та перерозподіл повноважень між вже існуючими та новоствореними державними структурами нівелюють можливість системності в функціонуванні механізму державного управління туристичною галуззю на всіх управлінських рівнях. Так, у 2005 р. Міністерство культури і мистецтв України та Державну туристичну адміністрацію України було реорганізовано, внаслідок чого створено *Міністерство культури і туризму України* [101]. Такому рішенню передували тривалі дискусії щодо того, до якого міністерства доцільно приєднувати Державну туристичну адміністрацію. Світовий досвід показує, що з майже 150 країн-членів Всесвітньої туристичної організації одна половина країн мають органи державної влади управління туристичною галуззю в економічному блоці, друга – в гуманітарному. Багато експертів вважають недоцільним поєднувати туризм як галузь прибуткову і культуру як галузь видаткову. В Україні, за рекомендаціями Президента, було прийнято рішення про приєднання туризму до культури, оскільки перспектива приєднання Державної туристичної адміністрації до Міністерства економіки не передбачала внесення змін до назви міністерства, де б вказувалось слово “туризм”, а також можливості створення окремого департаменту. Також сприяв такому рішенню досвід сусідніх країн Туреччини, Болгарії та Молдови, де було створено міністерства культури і туризму. Згідно із положенням, Міністерство повинно було виконувати такі функції [101]:

- розробляти та вносити до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо формування державної політики у сфері туризму і діяльності курортів;

- здійснювати повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини та спеціально уповноваженого державного органу контролю за вивезенням, ввезенням і поверненням культурних цінностей;

- визначати перспективи і напрями розвитку, зміст спеціальної освіти у сфері туризму;

- здійснювати заходи, спрямовані на популяризацію культурних надбань Українського народу за межами України і світової культури в Україні;
- розробляти вимоги щодо створення на території кожної адміністративно-територіальної одиниці соціально необхідного комплексу закладів, підприємств, організацій культури;
- сприяти діяльності творчих спілок, молодіжних, дитячих та інших громадських організацій, що функціонують у сфері туризму та діяльності курортів;
- організовувати проведення мистецьких фестивалів і конкурсів, оглядів, мистецьких аукціонів, виставок-продажів та інших заходів;
- здійснювати функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління (суб'єкти туристичної діяльності державної форми власності; об'єкти туристично-рекреаційної інфраструктури, що мають особливе історико-культурне та природне значення);
- організовувати конкурси на проектування пам'ятників і монументів;
- здійснювати організаційно-методичне керівництво у сфері музейної справи, формування Музейного фонду України;
- здійснювати заходи щодо вдосконалення туристично-рекреаційної інфраструктури, розвитку ринкових відносин у туристичній сфері;
- організовувати облік туристично-рекреаційних ресурсів України, забезпечувати їх раціональне використання та охорону, вести Державний реєстр суб'єктів туристичної діяльності;
- сприяти координації діяльності суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у сфері туризму;
- розробляти пропозиції щодо вдосконалення фінансових та економічних нормативів, системи фінансування, обліку та звітності суб'єктів туристичної діяльності;
- вживати заходів щодо забезпечення захисту прав іноземних туристів в Україні та громадян України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон;
- брати участь у розробленні програм облаштування транспортних магістралей об'єктами туристично-рекреаційної інфраструктури;
- брати участь у вирішенні питань щодо регулювання діяльності пошуково-рятувальних служб у сфері туризму, розробленні програм забезпечення захисту та безпеки туристів;

- розглядати клопотання про оголошення природних територій курортними;
- вести Державний кадастр природних територій курортів України, брати участь у створенні Державного кадастру природних лікувальних ресурсів України;
- сприяти залученню інвестицій для розвитку культури, туризму та діяльності курортів;
- здійснювати інформаційну, рекламну та видавничу діяльність із питань, що належать до його повноважень, брати участь в організації та проведенні вітчизняних і міжнародних виставок, методичних і науково-практичних семінарів, конференцій тощо.

У складі Міністерства було створено *Державну службу туризму і курортів*, що безпосередньо займалась питаннями туризму, зокрема виконувала такі *функції* управління туристичною галуззю [119]:

- брала участь у підготовці проектів нормативно-правових актів у туристичній і курортній галузях;
- здійснювала заходи щодо вдосконалення туристично-рекреаційної і курортної інфраструктур;
- брала участь у розробленні та забезпеченні виконання державних цільових програм розвитку туризму;
- забезпечувала здійснення міжгалузевої координації та функціонального регулювання у туристичній галузі;
- брала участь у створенні та розвитку системи наукового й інформаційно-рекламного забезпечення туристичної галузі;
- брала участь у розробленні міжнародних договорів із питань туризму та курортної справи, готувала пропозиції щодо їх укладення і денонсації;
- забезпечувала співробітництво з міжнародними туристичними організаціями та відповідними органами іноземних держав;
- подавала пропозиції щодо спрощення порядку оформлення візових документів туристів для митних, прикордонних та інших видів контролю;
- вживала заходів щодо захисту прав іноземних туристів в Україні, а також громадян України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон;
- вивчала потребу у фахівцях та подавала пропозиції щодо забезпечення зайнятості населення у туристичній і курортній галузях, здійснювала заходи щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів;

– здійснювала управління об'єктами державної власності у туристичній галузі, що належать до сфери управління Міністерства культури і туризму України тощо.

Підкреслюємо, що вищенаведений перелік функцій вже на сьогодні неіснуючих структур був, на нашу думку, цілком оптимальним та дозволяв їм реалізовувати ту політику, яка окреслена в чинній нормативно-правовій базі. Проте, згідно із Указом Президента України “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” № 1085/2010 від 09.12.2010 року Міністерство культури і туризму України реорганізували. Новостворене Міністерство культури України тепер займатиметься виключно питаннями культури, а також реалізацією державної політики у сферах міжнародних відносин, захисту прав національних меншин України, релігії. Створено *Міністерство інфраструктури України*, на яке покладено функції з реалізації державної політики у сфері туризму [112].

Загалом, із кінця 80-х рр. ХХ ст. до сьогодні центральні виконавчі органи в галузі туризму в Україні змінювались 7 раз (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Хронологія створення та ліквідації центральних виконавчих органів у галузі туризму в Україні

№ з/п	Роки існування	Назва органу
1	до 1988	Головне управління Української РСР по іноземному туризму
2	1989 – 1993	Центральна державна структура відсутня
3	1993 – 2000	Державний комітет України з туризму
4	2000 – 2001	Державний комітет України молодіжної політики, спорту і туризму
5	2001 – 2002	Державний департамент туризму
6	2002 – 2006	Державна туристична адміністрація України
7	2006 – 2010	Міністерство культури і туризму України
8	з 2010	Міністерство інфраструктури України

Основні завдання центральних органів виконавчої влади в туристичній галузі, які реалізовувались протягом їх існування, наведені в додатку 5.

Незважаючи на визначення центрального виконавчого органу державного управління туризмом (Міністерства інфраструктури України), вплив на галузь (прямо чи опосередковано) здійснюють також інші центральні органи виконавчої влади в силу високої залежності туристичної

галузі від інших галузей національної економіки (додаток 6). Вагоме значення в державному управлінні туристичної галузі відіграють також *Державна прикордонна служба* та *Державна митна служба*. За даними Державної прикордонної служби України ведеться статистичний облік потоків в'їзного та виїзного туризму. Державна митна служба здійснює контроль за дотриманням правил митного перетину кордону країни, зокрема щодо терміну в'їзду – виїзду на територію України, суми валюти та інших матеріальних цінностей, що ввозяться – вивозяться туристом.

Державне управління туристичною галуззю на загальнодержавному рівні здійснює також постійна Комісія Верховної Ради України з питань молоді, спорту і туризму (з 1994 р.) [111].

Багато фахівців вважають за доцільне створити самостійний орган управління туристичною галуззю. На нашу думку, функціонування Міністерства інфраструктури України у сучасних умовах є цілком достатнім, але за умов продовження цим органом стратегічних орієнтирів туристичної політики, визначених Міністерством культури і туризму, оскільки від початку його існування спостерігаємо значні зрушення в розвитку туризму, зокрема з 2007 р. розпочато виділення коштів з державного бюджету на промоцію туристично-рекреаційних ресурсів України, розробляється туристична символіка країни, лібералізуються умови туристичної діяльності.

Регіональний рівень інституційного забезпечення відображає діяльність територіальних органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування та дає змогу регіону отримати низку переваг при функціонуванні механізму державного управління (табл. 1.4).

Розглядаючи інституційне забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні, важливо відзначити ефективність діяльності відповідних структур. В обласних державних адміністраціях та органах місцевого самоврядування до прийняття Указу Президента України “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” у складі департаменту гуманітарної політики функціонували управління культури і туризму, а в їх складі – відділи туризму [105]. Нині їх правонаступниками з питань туризму є управління інфраструктури. На жаль, в окремих регіонах штат таких управлінь дуже обмежений, що не відповідає туристично-рекреаційному потенціалу територій. Сучасні умови та особливості галузі диктують необхідність передачі основної частини повноважень у державному управлінні туризмом органам місцевої влади, проте самі місцеві органи поки не володіють необхідними фінансовими ресурсами та кадровим потенціалом, зокрема досвідом, щоб взяти на

себе відповідальність за розвиток галузі на визначеній території. Особливо це стосується маленьких містечок і сіл, на території яких здебільшого зосереджені значні туристично-рекреаційні ресурси для розвитку зимового відпочинку, екстремального та інших видів туризму, проте в структурі їх міських, селищних і сільських рад немає спеціалізованих підрозділів та фахових державних службовців, які б могли виконувати покладені на них зобов'язання. Аналіз інституційного забезпечення на регіональному рівні та виявлення його структурно-функціональних зв'язків здійснено у підрозділі 2.2 розділу 2 монографії (за прикладом Львівської області).

Таблиця 1.4

Переваги регіонального управління туристичною галуззю над загальнодержавним

№ з/п	Зміст переваги
1	підвищення ефективності управлінських рішень через реалізацію положень нормативно-правових документів регіонального масштабу (зокрема стратегій, програм), які є конкретним і цілеспрямованим
2	максимальне наближення послуг, що надаються місцевими органами державної влади до споживачів цих послуг
3	продуктивне використання туристично-рекреаційного (природно-ресурсного та історико-культурного) потенціалу територій
4	раціональний розподіл земельних ділянок під розміщення туристично-рекреаційних об'єктів
5	цільове фінансування заходів у рамках механізму державного управління на регіональному рівні
6	оптимізація системи оподаткування суб'єктів туристичної діяльності
7	налагодження міжнародного, зокрема транскордонного, співробітництва в туристичній галузі, залучення додаткових фінансових ресурсів у розбудову туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення регіону
8	покращення ситуації на регіональному ринку праці через зайнятість населення у туристичній галузі (особливо в сільській місцевості через розвиток окремих видів туризму)
9	реалізація підприємницького потенціалу регіону через розвиток туристичної діяльності
10	налагодження тісних взаємозв'язків між місцевими органами державної влади, громадськими, науковими, освітніми та бізнес-структурами з метою реалізації заходів у межах механізму державного управління на регіональному рівні
11	розвиток туристичної галузі на конкретних територіях (депресивних, гірських, приміських), що дозволить усунути існуючі тут проблеми та оптимально реалізувати їх туристично-рекреаційний потенціал

Міжрегіональний рівень інституційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю відображає діяльність структур, утворених для впровадження спільних заходів місцевих органів державної влади внаслідок їх міжрегіональної взаємодії. На даному етапі в силу слабких міжрегіональних зв'язків регіонів України цей рівень для співпраці в туристичній галузі поки залишається не таким актуальним як інші. Проте певні зрушення в цьому аспекті спостерігаємо через запозичення досвіду співпраці європейських регіонів. Так, згідно із рішенням Львівської обласної ради № 749 від 04.11.2008 р., Львівська область стала членом міжрегіонального об'єднання – Асоціації органів місцевого самоврядування “Єврорегіон “Карпати – Україна”, метою якого є вирішення проблем розвитку гірського регіону Західної України, створення ефективного механізму покращення соціально-економічної ситуації в регіоні, об'єднання зусиль чотирьох областей, що входять до Асоціації для створення сприятливого економічного, соціального та інвестиційного клімату на території Українських Карпат, а також для підтримки Національного представництва України в Карпатському єврорегіоні [96].

Свою діяльність органи державної влади на загальнодержавному та регіональному рівнях в Україні здійснюють відповідно до чинної *нормативно-правової бази*, яку формують міжнародні нормативно-правові акти, а також нормативно-правові акти, прийняті на загальнодержавному рівні (додаток 7). Місцеві органи державної влади здійснюють свою діяльність також відповідно до нормативно-правових актів, прийнятих на регіональному рівні, які не суперечать загальнодержавним та міжнародним нормам. Визначення основних нормативно-правових документів для місцевих органів державної влади Львівської області здійснено у підрозділі 2.1 розділу 2.

Транскордонний рівень інституційного забезпечення включає в себе можливість співпраці з регіонами сусідніх країн із метою розвитку туристичної галузі. Така форма співробітництва сприяє прискоренню регіонального розвитку, а також інтеграції у світовий простір. Управлінськими структурами при транскордонному співробітництві можуть бути спільно створені органи в рамках функціонування єврорегіонів, виконання програм, проєктів, угод про співпрацю. Прикладом таких органів може бути Українсько-польська Міжурядова Координаційна Рада з питань міжрегіональної співпраці, створена на основі Угоди між урядами України та Республіки Польща. У структурі Ради діють такі спільні комісії, як Комісія в справах

співробітництва в рамках програм ЄС Phare, Tacis, Interreg, Комісія з питань контрольно-пропускних пунктів і прикордонної інфраструктури, Комісія з питань міжрегіонального співробітництва, Комісія з питань облаштування прикордонних територій. Співпраця державних центральних та регіональних структур із такими організаціями дає змогу не лише отримати важливий досвід в управлінні туристичною галуззю, але й залучити додаткові фінансові резерви у розбудову туристичної інфраструктури в рамках програм та проектів міжнародного співробітництва.

Євроінтеграційний рівень набуває все більшої ваги для країн, які вже є членами ЄС та країн, які задекларували своє прагнення ними стати. Більше того, для багатьох країн членство у ЄС розпочиналось через співпрацю саме в туристичній галузі. Основними структурами, що здійснюють управління туристичною галуззю в регіонах країн ЄС є Комітет з регіональної політики при Раді міністрів ЄС та Європейський фонд регіонального розвитку, що діє в межах бюджету ЄС. У Європейському парламенті серед 17-ти комітетів діє Комітет з питань регіональної політики, транспорту та іноземного туризму. Особливість європейського управління туристичною галуззю є те, що пріоритетна роль у вирішенні питань розвитку туризму в окремих регіонах належить державам, відповідно управлінські структури ЄС не встановлюють директиви для структур національних, а лише допомагають у вирішенні поточних та стратегічних завдань.

Важливим органом, що відображає євроінтеграційний рівень інституційного забезпечення, є ЄТК, членом якої Україна є з 2005 р. Ця організація включає понад 30 держав, що об'єднані з метою популяризації туризму в країнах-учасниках. Членство у ЄТК дає можливість Україні значно підняти свій рейтинг країни-туристичної, а іноземному туристу краще ознайомитись із туристично-рекреаційними ресурсами країни, оскільки організація володіє потужними інформаційними системами в мережі Інтернет, які є дуже популярними серед іноземних громадян та мають високий ступінь довіри.

Світовий рівень інституційного забезпечення включає органи міжнародних організацій, насамперед ВТО – провідної міжнародної організації в галузі туризму як міжурядової структури, створеної під егідою ООН на базі Міжнародного союзу офіційних туристичних організацій, яка спрямовує свої зусилля на формування оптимальних умов розвитку туризму в усіх країнах-учасниках. Україна стала дійсним членом ВТО з 1997 р., а з 1999 р. є членом її Виконавчої ради.

Отже, інституційне забезпечення як центральну складову механізму державного управління туристичною галуззю формують державні та недержавні організаційні структури, що створені на різних рівнях механізму та реалізують свої рішення через методи державного управління в туристичній галузі в межах своїх повноважень. Вважаємо, що оптимальне інституційне забезпечення в сучасних умовах повинне об'єднувати відповідні структури на таких рівнях, як субрегіональний, регіональний, міжрегіональний, загальнодержавний, транскордонний, євроінтеграційний та світовий. Тобто сучасні умови світових інтеграційних процесів та важливість забезпечення розвитку туристичної галузі вимагають врахування управлінських рішень організаційних структур не лише на загальнодержавному та регіональному рівнях, але й тих, що створені в рамках транскордонного співробітництва та участі в європейських та міжнародних організаціях. Такі органи здебільшого мають недержавний статус, проте ефективна співпраця з ними дозволяє здійснювати обмін досвідом, реалізовувати спільні проекти, розвивати туристичну інфраструктуру, сприяти оптимальному використанню туристично-рекреаційного потенціалу відповідних територій.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ГАЛУЗЗЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ (НА МАТЕРІАЛАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

2.1. Особливості розвитку туризму у Львівській області (управлінський контекст)

Туризм цілком справедливо є стратегічною сферою регіонального розвитку Львівської області. Це регламентовано низкою нормативно-правових документів. У Державній Стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р., затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України № 1001 від 21 липня 2006 р., одним з пріоритетних напрямів розвитку Львівської області до 2015 року є розвиток курортно-рекреаційної сфери [27]. У Стратегії розвитку Львівщини до 2015 р. однією із стратегічних цілей визначено розвиток Львівської області як регіону чистого і привабливого навколишнього середовища, культури, туризму і рекреації (стратегічна ціль № 4) [138, с. 21 – 25]. З огляду цілей згаданої Стратегії, основні напрямки розвитку туристичної галузі у Львівській області розглядаються через екологічну та історико-культурну складові (охорона навколишнього природного середовища, збереження та відтворення історико-культурної спадщини), промоцію та розвиток туристичної інфраструктури.

В умовах, коли регіони перетворюються з об'єктів у суб'єкти розвитку, при визначенні суті державного управління туристичною галуззю важливо чітко розмежувати сфери впливу та функціональні пріоритети на загальнодержавному та регіональному рівнях. Сучасні умови вимагають нових підходів до функціонування механізму державного управління різних сфер соціально-економічного життя, зокрема туристичної галузі. Основу тут має становити дієвий механізм державного управління на загальнодержавному рівні. З іншого боку, будь-які форми державного управління, його найкращі організаційні моделі приречені на невдачу, якщо не буде досягнуто оптимального співвідношення між певними повноваженнями центральних і регіональних органів влади, з одного боку, та місцевим самоврядуванням – з іншого [140, с. 22]. Механізм державного управління на регіональному рівні повинен враховувати не лише

загальнодержавні пріоритети, але й туристичну політику органів державної влади в регіонах, яка визначається сукупністю форм, методів і напрямів дій держави щодо функціонування сфери туризму для досягнення мети збереження та розвитку господарського комплексу країни [9, с. 11].

Наслідком реалізації повноважень місцевих органів державної влади в рамках механізму державного управління туристичною галуззю є підвищення їх *відповідальності* за стан галузі в регіоні. Тому важливим є поетапне делегування повноважень щодо управління туризмом із метою уникнення провалів управлінських рішень у регіоні та недопущення зростання міжрегіональних диспропорцій у соціально-економічному розвитку. На регіональному рівні управління туризмом повинно взаємоузгоджуватись із державним управлінням на інших рівнях, а саме із загальнодержавним, в регіонах, а також діяльністю суб'єктів підприємництва та громадських структур. На сьогодні воно здійснюється відповідно до чинної нормативно-правової бази в Україні, зокрема тих документів, які регламентують державне управління на регіональному рівні, а саме:

- Концепції державної регіональної політики, затвердженої Указом Президента України № 341/2001 від 25.05.2001 р.;

- Державної Стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р., затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 1001 від 21.07.2006 р.;

- Закону України “Про стимулювання розвитку регіонів” № 2850-IV від 08.09.2005 р.;

- Закону України “Про місцеве самоврядування” № 280/97-ВР від 21.05.1997 р.;

- Закону України “Про місцеві державні адміністрації” № 586-XIV від 09.04.1999 р.;

- Концепції адміністративної реформи в Україні, затвердженої Указом Президента України № 810/98 від 22.07.1998 р. тощо.

Львівська область володіє величезним туристично-рекреаційним потенціалом, який формують вигідне геополітичне положення (область є прикордонною), багата історико-культурна спадщина, унікальність ландшафтів, різноманіття флори і фауни, поєднання кліматичних характеристик, що мають лікувально-терапевтичний ефект, етнічна самобутність регіону. Область належить до регіонів із найвищою територіальною концентрацією туристично-рекреаційних ресурсів. Потенціал природних рекреаційних ресурсів Львівщини становить 14,3 при середньому показнику в Україні 9,5 [71,

с. 83]. Розвитку цього потенціалу має слугувати механізм державного управління туристичною галуззю, функціонування якого для Львівської області на сьогодні набуває особливо важливих рис, зокрема у світлі підготовки регіону до Чемпіонату Європи з футболу Євро-2012.

Сучасний стан розвитку туризму у Львівській області є неоднозначним. Аналіз статистичних даних показує, що:

- на території області діє трохи більше 4% активних суб'єктів туристичної діяльності, які володіють ліцензією (від загальної кількості ліцензіатів в Україні). За цього кількість туристів, яким були надані туристичні послуги, становить менше 4% усіх туристів, що були в Україні (згідно із офіційними статистичними даними 2009 р.) [121];
- протягом останніх років спостерігаємо скорочення кількості екскурсантів, внутрішніх та іноземних туристів (рис. 2.1).

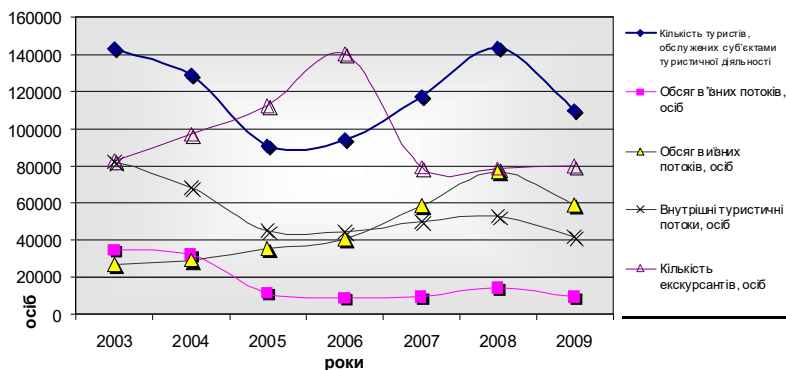

Рис. 2.1. Туристичні потоки у Львівській області (2003 – 2009 рр.)*

Упродовж 2009 р. Львівську область відвідало майже 9 тис. іноземних туристів та понад 41 тис. громадян України, що свідчить про суттєве переважання обсягів внутрішнього туризму. За кордон подорожувало майже 60 тис. жителів області (2,31% від усього населення регіону), що на 49,7 тис. осіб більше за обсяги в'їзного (іноземного) туризму. З іншого боку, спостерігаються значні обсяги неорганізованого (стихийного) туризму, через що фактичні дані в'їзних та виїзних туристичних потоків є значно вищими.

Спостерігаємо труднощі розвитку туристичної галузі в розрізі районів Львівської області. Це доводить проведений нами кластерний

* Складено автором на основі джерела: [144].

аналіз районів за показниками розвитку туристичної галузі, серед яких кількість місць у санаторно-курортних та оздоровчих закладах, одноразова місткість підприємств готельного господарства, кількість місць в об'єктах ресторанного господарства, що показав територіальну несуміжність утворених кластерів (додатки 8, 9). Так, логічним було б формування окремого кластера районів, які належать до гірських територій, адже вони володіють практично однорідними туристично-рекреаційними ресурсами, що сприяють розвитку зимових видів туризму, сільського, агротуризму. Водночас, Старосамбірський і Турківський райони належать до кластера I, Стрийський і Сколівський – до кластера IV, а Дрогобицький утворює самостійний кластер. Це доводить проблему відсутності концептуальних підходів та слабких міжрайонних зв'язків області в управлінні та розвитку туристичної галузі. Для усунення таких диспропорцій, забезпечення виробництва і просування конкурентоспроможного туристичного продукту гірських регіонів, недопущення осідання значних туристичних потоків за окремими туристичними пунктами, а також забезпечення сприятливих умов диференціації переміщень у межах більш широкої території важливо Сколівському, Старосамбірському, Стрийському та Турківському районам розвивати туристичну інфраструктуру за всіма показниками, щоб досягти (наблизитись до) рівня розвитку Дрогобицького району, який є однозначним лідером (передусім завдяки розвитку СЕЗ “Курортполіс “Трускавець”). Для досягнення достатнього рівня розвитку туристичної інфраструктури гірських районів Львівщини необхідно:

1. Збільшити кількість місць у санаторно-курортних та оздоровчих закладах Сколівського району щонайменше у 10 разів, Стрийського – у майже 4 рази, Турківського – у майже 50 разів, а Старосамбірському району активно розпочинати будівництво відповідних закладів, оскільки вони тут відсутні.

2. Збільшити одноразову місткість підприємств готельного господарства у Сколівському районі щонайменше в 1,5 рази, Стрийському і Турківському – в майже 10 разів, Старосамбірському – в майже 155 разів.

3. Збільшити кількість місць в об'єктах ресторанного господарства Сколівського району в майже 4 рази, Стрийського – в 2,5 рази, Турківського – в 16 разів, Старосамбірського – в майже 23 рази.

Звичайно, штучне збільшення відповідних об'єктів не забезпечить зростання обсягів туристичних потоків. Розбудова туристичної інфраструктури повинна відбуватись поступово і

відповідно до туристично-рекреаційного потенціалу територій. Проте диференціація в розвитку гірських регіонів Львівської області у відношенні до Дрогобицького району-лідера є дуже значна. Такі диспропорції ускладнюють розвиток туризму в області, оскільки значні туристичні потоки осідають за окремими географічними пунктами, а інші місця (потенційні туристично-рекреаційні центри) за відсутності належної інфраструктури абсолютно не використовують свій туристично-рекреаційний потенціал. Тому саме у Сколівському, Старосамбірському, Стрийському та Турківському районах місцевим органам державної влади потрібно розробляти відповідні програми залучення інвестицій та спільно з приватним капіталом вкладати кошти з місцевих бюджетів у розбудову відповідних об'єктів туристичної інфраструктури. Це важливо з огляду на те, що комплексний розвиток гірських регіонів області дасть можливість подовжити термін перебування туристів (зокрема іноземних), розширити асортимент пропонованого туристичного продукту та в довготерміновій перспективі утвердити статус Львівської області як провідного туристичного регіону України та Центрально-Східної Європи.

Проведемо аналіз особливостей функціонування механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні на прикладі Львівської області в розрізі методів управління (див. рис. 1.7).

На територію Львівщини поширюється дія всіх *нормативно-правових документів*, що здійснюють управління туристичною галуззю в Україні, а також низки документів регіонального значення (додаток 7). До 2007 р. діяла Програма розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку у Львівській області на 2003 – 2007 рр., розроблена Інститутом регіональних досліджень Національної академії наук України спільно з Львівською обласною державною адміністрацією. На сьогодні відповідна програма відсутня, що свідчить про недоліки нормативно-правового регулювання механізму державного управління туристичною галуззю в області.

Стандартизація, яка передбачає визначення основних нормативних параметрів туристичної діяльності, регламентована Системою національних стандартів України, серед яких:

- ДСТУ 4268:2003 Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги;
- ДСТУ 4527:2006 Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення;
- ДСТУ 4269:2003 Послуги туристичні. Класифікація готелів;

- ДСТУ 4281:2004 Заклади ресторанного господарства. Класифікація;
- ДСТУ 3862-99 Ресторанне господарство. Терміни та визначення.

Сертифікація і категоризація здійснюється стосовно окремих об'єктів туристичної галузі, зокрема закладів розміщення і харчування відповідно до “Правил обов’язкової сертифікації готельних послуг” та “Правил обов’язкової сертифікації послуг харчування”, затверджених Наказом Державного комітету по стандартизації, метрології та сертифікації України. Категоризація готелів дає змогу туристу визначити рівень якості пропонованих готельних послуг, їх асортимент та вартість. У 2009 р. кількість категоризованих готелів у Львівській області становила 31 одиницю, з них 1 – однозірковий, 5 – двозіркових, 18 – трьохзіркових, 7 – чотирьохзіркових. Значним негативом є практична відсутність однозіркових готелів (рис. 2.2).

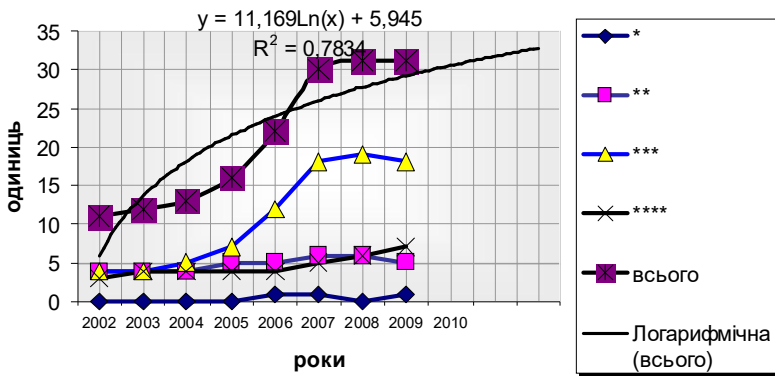

Рис. 2.2. Розподіл готелів Львівської області за категоріями (зірковості) (2002 – 2009 рр.)*

Згідно із прогнозом за степеневою лінією тренду (з величиною вірогідності апроксимації $R^2 = 0,7834$) до 2012 р. передбачаємо позитивні тенденції в зростанні кількості готелів. На даному етапі існує потреба в однозіркових готелях, цільовим сегментом яких є студенти та особи з невисоким рівнем доходів, а також п'ятизіркових готелів, цільовим сегментом яких є особи з дуже високим рівнем доходів та високим соціальним статусом (зокрема політичним). З іншого боку, підготовка

* Складено автором на основі джерела: [20, с. 44].

до Євро-2012 вимагає додаткову кількість “мало зіркових” готелів, розрахованих на невибагливий цільовий сегмент – вболівальників футболу, метою подорожі яких є футбольний матч, а не проживання у фешенебельних закладах.

Державний контроль за туристичною діяльністю, окрім стандартизації, сертифікації та категоризації, передбачає також *ліцензування*, яке здійснюється з метою створення рівних можливостей для суб’єктів підприємництва та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, охорони навколишнього середовища та підвищення рівня якості туристичного обслуговування. Видачу ліцензій на здійснення турагентської діяльності здійснює обласна державна адміністрація, туроператорської – центральний спеціалізований орган державного управління туризмом. Нормативно-правовою базою ліцензування туристичної діяльності є Закон України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” № 1775-III від 01.06.2000 р., Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку органів ліцензування” № 1698 від 14.11.2000 р., Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності” № 756 від 04.07.2001 р., Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва та Міністерства культури і туризму України “Ліцензійні умови провадження туроператорської та турагентської діяльності” № 111/55 від 11.09.2007 р. Ліцензійні умови провадження туроператорської та турагентської діяльності передбачають низку вимог до суб’єктів туристичної діяльності, серед яких [65]: організаційні вимоги; вимоги до службового приміщення; кваліфікаційні вимоги до кадрового складу персоналу; вимоги до фінансового забезпечення відповідальності; вимоги до укладання договорів; вимоги до забезпечення страхового захисту туристів; вимоги до інформаційно-рекламної діяльності та інші.

Загалом, у 2009 р. ліцензіями на туристичну діяльність у Львівській області володіли 244 суб’єкти підприємницької діяльності, з яких 146 турагентів, 88 туроператорів та 10 туроператорів внутрішнього туризму. Суб’єкти туристичної діяльності у 2009 р. обслужили 109,9 тис. туристів. Обсяг наданих послуг становив 123685,5 тис. грн (витрати одного туриста в середньому становили майже 630 грн за весь період перебування (переважно це 1 – 2-денні поїздки)), а платежі до бюджету – 4024,9 тис. грн.

Фінансово-кредитне регулювання на обласному рівні включає такі інструменти, як мікро- і пільгове кредитування суб’єктів

туристичної діяльності, державне субсидювання, лізинг (зокрема пільги за лізинговими платежами). Використання відповідного інструментарію є ефективним стосовно стимулювання розвитку пріоритетних видів туризму, а також для підтримки підприємницьких ініціатив на початку діяльності. У Львівській області з грудня 2008 р. передбачене відшкодування коротко- (до 1 року) і середньотермінових (до 3-х років) кредитів у національній валюті для суб'єктів, які займаються сільським (зеленим) туризмом у гірських територіях (Старосамбірський, Сколівський, Турківський райони повністю, Стрийський, Дрогобицький і Самбірський – частково) [102].

Інвестиційна діяльність місцевих органів державної влади визначається сукупністю інструментів, стратегій, заходів, що дозволяють створити сприятливі умови для залучення іноземних та внутрішніх інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури області. Для Львівщини залучення інвестиційних ресурсів набуває винятково стратегічного значення в світлі підготовки до Євро-2012. Як наслідок, зростає інтерес інвестора (зокрема іноземного) до регіону, зокрема щодо можливості інвестування в об'єкти туристичної інфраструктури. У даних умовах на регіональному рівні прийнято низку нормативно-правових документів щодо стимулювання інвестицій, зокрема Обласну цільову програму підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. із футболу, Середньострокову інвестиційну Програму Львівської області на 2008 – 2011 рр., Програму сприяння бізнесу та інвестиціям у Львівській області “Назустріч інвесторам” на 2006 – 2010 рр. Аналізуючи статистичні дані, спостерігаємо до 2009 р. неоднозначну ситуацію щодо інвестиційних капіталовкладень (рис. 2.3).

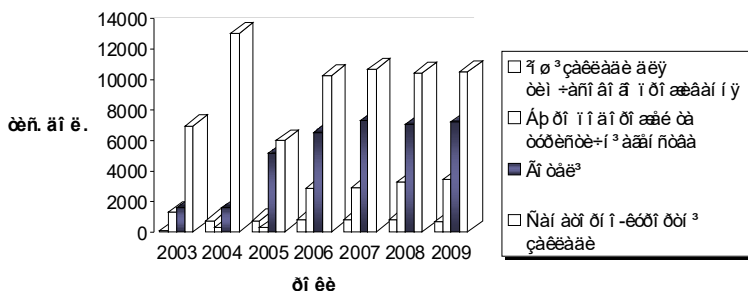

Рис. 2.3. Динаміка структурних змін обсягів прямих іноземних інвестицій у туристичну галузь Львівської області (2003 – 2009 рр.)*

* Складено автором на основі джерела: [20, с. 15].

Різке падіння обсягів інвестицій у 2005 р., зумовлене складною політичною ситуацією в Україні, змінилось подальшим поступовим їх зростанням, проте в умовах світової фінансової кризи спостерігаємо стагнацію інвестиційних капіталовкладень. Загалом у 2009 р. прямі іноземні інвестиції у готельні підприємства становили 7165,0 тис. дол., у санаторно-курортні заклади – 10490,7 тис. дол., у бюро подорожей та туристичні агентства – 3394,1 тис. дол., в інші заклади для тимчасового проживання – 645 тис. дол.

Однією з найбільш ефективних форм залучення інвестицій у туристичну галузь Львівської області є СЕЗ, що доводить досвід існування СЕЗ “Курортполіс Трускавець”. У 2009 р. курортполіс посів друге місце в Україні за кількістю інвестиційних проєктів та третє місце за обсягом залучених інвестицій (табл. 2.1). Протягом останніх років спостерігаємо суттєве зменшення обсягів інвестиційних надходжень у СЕЗ за всіма характеристиками, що є наслідком скасування пільг для суб’єктів СЕЗ (з 2005 р.). Проте, з іншого боку, це свідчить про достатній рівень розбудови туристичної інфраструктури території та необхідність переорієнтації територіальних пріоритетів щодо залучення інвестиційних ресурсів. Тому потрібно визначати інші території зі спеціальним режимом інвестування, які гостро потребують капіталовкладень та володіють значним туристично-рекреаційним потенціалом, зокрема гірські території Львівської області.

Таблиця 2.1
Основні показники інвестування СЕЗ “Курортполіс Трускавець”*

Роки	Кількість реалізованих проєктів, одиниць	Обсяг інвестиційних надходжень, млн дол.	Середня вартість 1-го реалізованого проєкту, млн дол.	Обсяг виготовленої продукції, робіт, послуг (без ПДВ та акцизного збору), млн грн.
2006	25	31,70	2,58	64,40
2007	26	28,40	6,17	160,30
2008	25	18,70	7,12	178,00
2009	24	12,40	4,39	105,40

Окремі об’єкти туристичної інфраструктури можуть перебувати у державній чи комунальній формах власності, що відображається через *державні майнові та корпоративні права* (володіння контрольним пакетом акцій чи певною їх кількістю). Інноваційною формою

* Складено автором на основі джерела: [137].

використання об'єктів державної і комунальної власності є концесія, що передбачає надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії, за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань зі створення (будівництва) та (або) управління (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику [108]. Згідно із Законом України "Про концесії" предметом договору концесії, що є складовими туристичної інфраструктури можуть бути будівництво та експлуатація аеропортів, громадське харчування, використання об'єктів соціально-культурного призначення (за винятком тих, що розташовані у рекреаційних зонах), будівництво та експлуатація готелів, туристичних комплексів, кемпінгів та інших об'єктів туристичної галузі. З допомогою концесії місцеві органи державної влади, не втрачаючи права власності на відповідні об'єкти, можуть здавати готові споруди чи незавершене будівництво на визначений термін, отримуючи за це концесійні платежі, розмір яких розраховується згідно із Методикою розрахунку концесійних платежів, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України № 639 від 12.04.2000 р. за формулою [99]:

$$K_{nl} = 0,07 \times B_{\phi} \times \frac{\Phi_{гал}}{\Phi_{не}}, \quad (2.1)$$

де K_{nl} – розмір річного концесійного платежу;

B_{ϕ} – вартість основних фондів об'єкта концесії, визначена експертним шляхом, у гривнях;

$\Phi_{гал}$ – середня фондовіддача у галузі;

$\Phi_{не}$ – середня фондовіддача у регіональній економіці.

Після закінчення терміну дії концесійного договору об'єкт може бути приватизовано, якщо концесіонер його збудував або здійснив відповідні будівельно-конструкторські роботи для його покращення, але на суму не менше 25% вартості майна. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Переліку об'єктів права державної власності, які можуть надаватися в концесію" № 2293 від 11.12.1999 р. Львівська обласна державна адміністрація може здавати в концесію окремі туристично-рекреаційні об'єкти [94; 100].

Важливим методом механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні є *податкове регулювання*, до якого належить визначення переліку податків та їх розміру для суб'єктів

туристичної діяльності, надання податкових пільг, зокрема для тих підприємств, що займаються соціальним туризмом. У регіоні як і в країні загалом існує значне податкове навантаження на суб'єктів туристичної діяльності, внаслідок чого спостерігаються великі обсяги тінізації підприємницької діяльності в туристичній галузі, особливо щодо тимчасового розміщення туристів фізичними особами-підприємцями. Тому показники офіційної статистики значною мірою не відображають реальний стан справ у регіоні та обсяги туристичної діяльності за всіма показниками. До місцевого бюджету суб'єкти туристичної діяльності сплачують такі податки та збори: податок на прибуток підприємств; податок із доходів фізичних осіб (для суб'єктів туристичної діяльності – фізичних осіб); податок з реклами; комунальний податок; плату за землю; плату за користування надрами; збір за здійснення зарубіжного туризму; курортний збір; збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг. Основними дискусійними питаннями податкового регулювання туристичної діяльності є зменшення ставки ПДВ для суб'єктів туристичної діяльності. З 2011 р. введено туристичний збір, що буде становити 1% вартості готельного номеру. Через податкове регулювання місцеві органи державної влади суттєво впливають на ціну туристичного продукту. Так, при збільшенні податку на землю, як правило, зростає вартість проживання в готелях.

Бюджетне фінансування передбачає витрати з місцевого бюджету на розвиток культури і туризму в області, міжбюджетні трансферти, а також надання різного роду субвенцій, дотацій для суб'єктів туристичної діяльності. Згідно із бюджетом Львівської області на 2009 р. було здійснено фінансування статей: “Культура і мистецтво” в розмірі 52891,49 тис. грн (3,96% усіх витрат); “Фізична культура і спорт” – 24095,7 тис. грн (1,81%); “Заходи з оздоровлення та відпочинку дітей, крім заходів з оздоровлення дітей, що здійснюються за рахунок коштів на оздоровлення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” – 9411,4 тис. грн (0,71%); “Збереження, розвиток, реконструкція та реставрація пам'яток історії та культури” – 450 тис. грн (0,03%) (додаток 10).

Застосування субвенцій повинне здійснюватись стосовно тих суб'єктів, що займаються пріоритетними видами туристичної діяльності, зокрема це проекти (заходи) в рамках підготовки області до Євро-2012, проекти (заходи) зі збереження (відтворення) та подальшої експлуатації в туристично-рекреаційних цілях об'єктів історико-культурної спадщини регіону, а також проекти (заходи) розвитку екологічного туризму, зокрема сільського.

Валютне і цінове регулювання на обласному рівні практично відсутнє, оскільки повністю залежить від централізованого державного управління та визначається загальнонаціональними пріоритетами. Коливання курсів валют суттєво впливають на туристичну привабливість країни для іноземних туристів. В умовах здешевлення української гривні щодо долара та євро створюються передумови для зростання обсягів в'їзного та внутрішнього видів туризму. Так само лише на макроекономічному рівні здійснюються структурні зрушення економіки, які передбачають регулювання місця туризму в структурі економіки визначеної території. Сфера послуг – здебільшого нематеріальне виробництво. Надмірна залежність від сфери послуг може становити загрозу національній безпеці, адже основою туристичної галузі виступають вторинні потреби, які у кризових ситуаціях втрачають своє значення і на перше місце виходять первинні (матеріальні) потреби людини. Тому правильне (оптимальне) визначення структури регіональної економіки та частки в ній сфери послуг залежать не лише від ринкових умов, але й від управлінських рішень органів державної влади, спрямованих на забезпечення економічної і соціальної безпеки регіону, його збалансованого розвитку.

Державні замовлення і закупівлі в туристичній галузі здебільшого передбачають купівлю за кошти з обласного бюджету путівок до санаторно-курортних закладів для соціально незахищених категорій осіб, зокрема літнього відпочинку дітей-сиріт, напівсиріт, з багатодітних та неблагополучних сімей, а також державні замовлення на будівництво чи ремонт окремих об'єктів туристичної інфраструктури.

Значення *інноваційного регулювання* в управлінні туристичною галуззю області регламентовано Стратегією розвитку Львівщини до 2015 р., де як одну із стратегічних цілей (стратегічна ціль № 3) Львівську область визначено як регіон високоосвічених людей, інноваційного потенціалу та технологічно розвинутих підприємств [138, с. 15 – 20]. Інноваційне регулювання в області реалізується у напрямку стимулювання введення суб'єктами підприємницької діяльності інновацій у туризмі як системи науково-дослідних, організаційно-економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на докорінне перетворення й оновлення туристичного продукту, механізму його просування та реалізації з метою досягнення соціального, економічного, екологічного чи інших ефектів [159, с. 40].

Пріоритетним завданням *освітньої і кадрової підготовки* є забезпечення галузі висококваліфікованими кадрами, які володіють

відповідними теоретичними знаннями і практичними навичками для професійної діяльності не лише у туристичній галузі безпосередньо, але й у суміжних галузях.

Соціальне регулювання в туризмі спрямоване на окремі соціальні групи осіб, які переважно належать до соціально незахищених верств населення. Ефективність такого методу механізму державного управління здебільшого визначається кількістю оздоровлених осіб у санаторно-курортних закладах Львівщини. Так, у Львівській області в 2009 р. діяло 148 санаторіїв та закладів відпочинку (зокрема заклади 1 – 2-денного перебування) із загальною кількістю ліжко-місць 19,5 тис. Всього було оздоровлено 272,2 тис. осіб (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Основні показники діяльності санаторно-курортних закладів
Львівської області (2009 р.)***

Вид санаторно-курортного закладу	Одиниць	Кількість оздоровлених осіб, тис. осіб	Вартість проданих путівок, тис. грн	Середня вартість однієї путівки, тис. грн
Санаторії	47	233,1	397000	1,6980
Пансіонати з лікуванням	10	5,4	6900	1,6829
Санаторій-профілакторії	8	5,8	2500	0,4167
Курортні поліклініки	3	...**	1200	0,4286
Будинки та пансіонати відпочинку	7	1,9	2600	0,6047
Бази відпочинку	31	4,7	2600	0,5532
Заклади 1 – 2-денного перебування	8		16,4	0,0029

Етнонаціональне регулювання включає заходи щодо окремих національних меншин як носіїв інформації про регіон зовні. У Львові існують об'єднання грецької, німецької, польської, словацької, угорської, чеської меншин, тому потенційними туристами регіону можуть бути громадяни відповідних країн, які поєднані родинними та іншими зв'язками з представниками цих меншин. Згідно із їх

* Складено автором на основі джерела: [20, с. 82; с. 84].

** ... – відсутні дані.

національними особливостями, створюються відповідні туристичні маршрути та пропонуються ексклюзивні туристичні продукти.

Промоція області як туристично-рекреаційного регіону включає в себе сукупність заходів, спрямованих на поширення інформації серед туристів, інвесторів, інших зацікавлених суб'єктів про туристично-рекреаційний потенціал території з метою його ефективного використання та здійснюється відповідно до програми зовнішніх зв'язків, міжнародної та промоційної діяльності Львівської області на поточний рік. Промоція області включає широкий спектр інструментів, які відображають класичне розуміння комплексу маркетингу та є похідними від промоції туризму на загальнодержавному рівні (додаток 11). На сьогодні у Львівській області спостерігаємо суттєве покращення використання промоційного інструментарію щодо туристично-рекреаційних ресурсів регіону. Основними промоційними заходами є фестивалі, участь у міжнародних спеціалізованих виставках, поширення туристичної символіки міста Львова (гасло “Львів відкритий для світу”, марка міста). Видано “Довідник туристичного оператора Львівщини”, туристичний путівник “Шляхами Пінзеля”, виготовлено фільм “Львівщина запрошує”. Більш детальний аналіз промоції як методу державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні розглянуто у підрозділі 2.4 розділу 2.

Інформаційне регулювання здійснюється частково через інформаційне забезпечення як окрему складову механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні, а також є одним із психологічних методів управління. Нормативно-правовою базою інформаційного регулювання на території Львівщини є Програма розвитку інформаційного простору Львівської області на 2007–2011 рр., до основних завдань якої належить державна підтримка національного книговидання на обласному рівні, висвітлення громадсько-політичного, економічного та культурного життя області і держави, створення комплексної системи реставраційного обладнання й спеціального інструмента для оснащення регіональних реставраційних центрів тощо [104]. Важливим інструментом інформаційного регулювання є надання інформації (консультування) туристам протягом часу їх перебування на території області. Такі послуги найчастіше здійснюються через туристично-інформаційні центри. Так, при Львівській обласній державній адміністрації функціонує Туристично-інформаційний центр, а також його філії – Туристично-інформаційний пункт на митному переході Краковець і

Туристично-інформаційний пункт в аеропорту міста Львова. У 2010 р. відкрито Туристично-інформаційний центр при Львівській міській раді.

Високий ступінь залежності привабливості туристично-рекреаційного регіону від екологічної ситуації обумовлює важливість екологічного спрямування державного управління туристичною галуззю, що набуває пріоритетних ознак в умовах зосередження уваги на концепції сталого (збалансованого) розвитку з метою гармонізації продуктивних сил, забезпечення гарантованого задоволення принаймні мінімально необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи і вимогами людей усіх поколінь [22, с. 8]. *Охорона навколишнього природного середовища* передбачає раціональне використання природних туристично-рекреаційних ресурсів, розподіл земель під розміщення об'єктів туристичної інфраструктури, а також надання визначеним територіям статусу територій туристично-рекреаційного призначення, зокрема курортно-оздоровчих територій місцевого значення, реєстр яких відображено у Державному кадастрі природних територій курортів України. Розподіл земель під розміщення об'єктів туристичної інфраструктури здійснюється згідно із нормами просторового планування територіальних суспільних систем та на основі Плану заходів із проведення земельної реформи, розвитку ринку земель, охорони та раціонального використання земель на поточний рік, що виконуються за рахунок коштів із обласного бюджету [95]. Надання визначеним територіям статусу територій туристично-рекреаційного призначення є важливим у контексті створення сприятливих умов для інвестування в розвиток інфраструктури, збереження і відтворення туристично-рекреаційних ресурсів. Так, на території Львівської області створені регіональні ландшафтні парки “Надсянський”, “Равське Розточчя”, “Верхньодністровські Бескиди”, національні природні парки “Яворівський”, “Сколівські бескиди”, здійснення туристичних переміщень на території яких чітко контролюване з метою недопущення шкідливого впливу на природне середовище. Важливим є надання статусу територій туристично-рекреаційного призначення приміським зонам великих міст області, зокрема міста Львова, які перебувають на відстані 30 км від межі міста та мають величезне рекреаційне значення щодо короткотермінових (одноденних) туристичних переміщень із метою відпочинку в лісовій та лісопарковій зонах.

Охорона історико-культурної спадщини у Львівській області здійснюється відповідно до низки регіональних нормативно-правових

документів, зокрема Регіональної програми розбудови сфери охорони культурної спадщини Львівської області на 2007 – 2012 рр., Регіональної програми розвитку заповідної справи у Львівській області на 2009 – 2020 рр. [95; 116]. У 2007 р. завершилась реалізація Комплексної Програми збереження історичної забудови міста Львова [107]. З метою зосередження уваги громадськості на проблемі збереження окремих об'єктів історико-культурної спадщини поширена практика оголошення місцевими органами державної влади окремого року роком визначеного об'єкта туристичної інфраструктури. Наприклад, 2008 р. у Львівській області було проголошено роком замків та палаців [114].

Митне регулювання у Львівській області здійснюється відповідно до Програми забезпечення захисту інтересів громадянина, держави та суспільства на державному кордоні України в межах Львівської області на 2008 – 2010 рр. і передбачає контроль за процедурою митного перетину кордону, зокрема щодо дотримання правил терміну перебування на території, перевезення відповідних матеріальних цінностей і валюти тощо [103]. Головний орган, що здійснює митне регулювання у Львівській області – Західне регіональне управління Державної прикордонної служби України, за даними якого ведеться статистичний облік туристичних потоків. Перетин кордону України в межах Львівської області здійснюється через 10 пунктів пропуску.

Міжнародне та міжрегіональне (транскордонне) співробітництво в туристичній галузі може здійснюватись у таких формах, як єврорегіони, міжрегіональні агломерації, транскордонні туристичні кластери, стратегії, угоди, програми, проекти. Львівська область із 2007 р. є членом Асоціації Європейських прикордонних регіонів та Інституту Регіонів Європи, а також входить у Карпатський єврорегіон і єврорегіон “Буг” (Сокальський та Жовківський райони). Чинною є Стратегія транскордонного співробітництва між містами Люблін, Львів, Івано-Франківськ і Луцьк, у якій туризм визнано як одну з десяти пріоритетних галузей для співробітництва [66]. На територію Львівської області поширюється дія програми Cadses в рамках Interreg, а також реалізується низка проектів, які свідчать про високий інтерес європейських структур до регіону та перспективи подальшої співпраці. Учасниками міжнародного і транскордонного співробітництва є не лише місцеві органи державної влади (відділ транскордонного співробітництва та міжнародної технічної допомоги у складі управління міжнародного співробітництва Львівської обласної державної адміністрації) та спеціально утворені структури (наприклад, Рада з туризму Карпатського регіону), але й регіональні представництва

міжнародних організацій, дипломатичні установи, яких у 2009 р. налічувалось 15 (із них 3 генеральні консульства (Польщі, Російської федерації і Чехії), 11 почесних консульств (Австрії, Білорусі, Бразилії, Словенії, Угорщини, Мексики, Канади, Латвії, Литви, Нідерландів, Німеччини), 1 консульський кореспондент посольств Італії). Планується відкриття почесних консульств Королівства Бельгії та Греції, а також поновлення роботи Почесного консульства Казахстану.

Особливого стратегічного значення в умовах налагодження транскордонних зв'язків у межах Карпатського єврорегіону набуває міжрегіональне співробітництво Львівської області з областями Карпатського регіону України, до якого також входять Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області. Це ускладнюється значною диференціацією територій за показниками соціально-економічного розвитку та показниками розвитку туризму (табл. 2.3). Так, згідно із офіційними даними, за кількістю підприємств, що надавали туристичні послуги, Львівська область посіла у 2009 р. 7 місце серед інших областей України, а Закарпатська – лише 21 місце.

Таблиця 2.3

**Окремі показники розвитку туристичної галузі
областей Карпатського регіону (2009 р.)***

№ з/п	Область	Показник							
		Кількість підприємств, що надавали послуги		Кількість обслужених туристів		Обсяг наданих послуг		Платежі до бюджету	
		одиниць	рейтинг	осіб	рейтинг	тис. грн.	рейтинг	тис. грн.	рейтинг
1	Закарпатська	49	21	72970	11	12837,4	15	2593,7	11
2	Івано-Франківська	63	14	126892	7	54727,4	9	9525,3	4
3	Львівська	156	7	117242	8	123685,5	6	4024,9	8
4	Чернівецька	72	11	75758	10	29012,9	14	1506,2	18
	Разом по Україні	3833		4120449		5455997,4		174075	

Для реалізації обраної методики за оцінку туристичного продукту регіону прийнято обсяг його туристичного потоку, який враховує внутрішніх та іноземних туристів, а також екскурсантів. Оцінку динаміки обсягів попиту здійснено на базі темпів зростання туристичного потоку регіону без урахування туристів-громадян

*Складено автором на основі джерела: [121].

України, які виїжджали за кордон. Вихідні дані для побудови матриці БКГ наведено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Вихідні дані для оцінки конкурентних позицій туристичного продукту областей Карпатського регіону*

Територія Карпатського регіону	Туристичний потік**				Темп зростання туристичного потоку, %	
	2004		2009		2004 р. до 2003 р.	2009 р. до 2008 р.
	Всього	% до тур. потоку в Україні	Всього	% до тур. потоку в Україні		
Закарпатська область	99393	3,3686	75409	2,295	68,6705	63,425
Івано-Франківська область	90683	3,0734	1024978	31,194	62,49259	88,875
Львівська область	196594	6,6628	130602	3,975	98,69375	89,961
Чернівецька область	58885	1,9957	58949	1,794	93,59602	90,131
АР Крим – регіон-конкурент	626987	21,2495	756396	23,02	32,19434	84,217

Матриця БКГ дає змогу визначити конкурентні переваги регіону залежно від частки ринку, яку він займає у галузі певного продукту. Першу складову матриці (вісь Х) формуємо на основі показника, який оцінює співвідношення частки туристичного потоку області та регіону-конкурента. В якості об'єкта-конкурента для Карпатського регіону обрано АР Крим, враховуючи його лідерські позиції за показником обсягів туристичного потоку. Другу складову матриці формує попит на туристичний продукт регіону, який оцінено на підставі темпу зростання кількості туристів, яким надано послуги суб'єктами туристичної діяльності в регіоні. Матрицю конкурентоспроможності туристичного продукту областей Карпатського регіону у 2004 та 2009 рр. зображено на рис. 2.4.

Результати стратегічного аналізу конкурентних позицій областей Карпатського регіону за допомогою матриці БКГ дають підстави зробити такі висновки (з урахуванням маркетингової стратегії “зростання – частка ринку”):

**Складено автором на основі джерел: [143 – 148].

* Без урахування туристів-громадян України, які виїжджали за кордон.

– найбільш помітним є зростання конкурентних позицій туристичного продукту Івано-Франківської області, яка за період 2004 – 2009 рр. зайняла позицію лідера у галузі туризму в Україні, змістивши з неї Автономної Республіки Крим. Івано-Франківська область у 2009 р. знаходилась у категорії зірок з високою часткою ринку та вищим за середньогалузевий темпом зростання попиту на туристичний продукт. Основною загрозою для Івано-Франківської області у майбутньому, судячи зі сповільнення темпів зростання (основний ріст відбувався протягом 2003 – 2007 рр.), є дефіцит інвестиційних ресурсів для підтримки лідерських позицій. Можливими перспективами розвитку туристичного продукту цієї області є перехід у зону “грошових мішків”, у якій певний час орієнтуються на вже традиційний асортимент продукції, але з подальшою розробкою її нових видів для збереження конкурентних позицій;

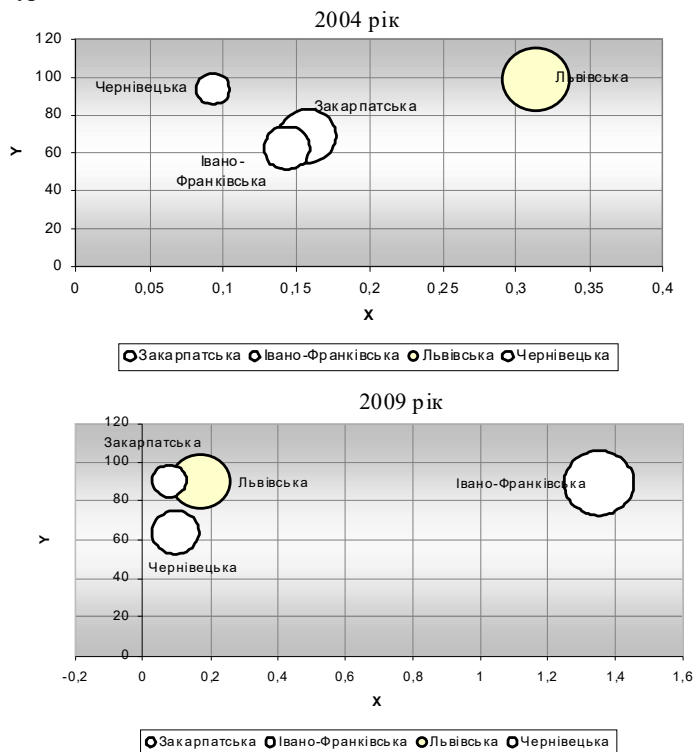

Рис. 2.4. Матриця конкурентоспроможності туристичного продукту областей Карпатського регіону України

– незважаючи на позитивну динаміку зростання попиту на туристичний продукт Закарпатської, Львівської, Чернівецької областей, вони продовжують залишатися в зоні “знаки запитання”, для якої характерними ознаками є високі (порівняно з середньогалузевими) темпи зростання, але мала частка ринку. Загалом такі позиції можуть бути характерними для нових продуктів на ринку тих, які не змогли на ньому закріпитися та перейшли в цю категорію із “зірок”;

– враховуючи високі темпи зростання туристичного потоку Закарпатської області (112% за період 2007 – 2008 рр.), при зменшенні попиту на туристичний продукт загалом в Україні, ця область, а також Львівщина, має найвищі шанси перейти у категорію “зірок” на ринку туристичного продукту. У портфелі туристичного продукту Львівської області найбільш конкурентоспроможними є продукти, орієнтовані на екскурсантів. Саме ця цільова категорія споживачів забезпечує Львівщині зростаючу динаміку попиту на туристичний продукт. Більше того, саме екскурсанти є найбільш потенційними туристами, які за короткий термін перебування на території області, отримуючи базову інформацію про її туристично-рекреаційні ресурси, можуть її відвідати у наступні періоди з більш тривалим терміном перебування.

Для Львівської області дуже важливо зосередити свою увагу на співпраці в туристичній галузі з Івано-Франківською областю, яка завдяки реалізації Стратегії розвитку та маркетингу туризму Івано-Франківської області до 2015 р., а також Програми розвитку туризму в області на 2009 – 2010 рр. є лідером за показниками розвитку туристичної галузі. Тому для Львівської області досвід Івано-Франківщини є дуже цінним із огляду стратегічного планування розвитку туристичної галузі.

Ефективність міжнародного співробітництва області здебільшого визначається обсягами в’їзного і транзитного туризму та географічною структурою туристичних потоків. Так, серед іноземних туристів найбільше подорожують у область із Російської Федерації, Польщі, Німеччини, Молдови, Білорусії (рис. 2.5).

У 2009 р. готельними підприємствами Львівщини було обслужено 21742 громадян Польщі (33%), 7719 – Російської Федерації (11,7%), 7285 – Німеччини (11,1%), 3852 – США (6,1%). У санаторно-курортних закладах області було оздоровлено 12444 громадян Російської Федерації (42,5%), 5040 – Молдови (17,2%), 4581 – Білорусі (15,6%), 2086 – Німеччини (7,1%).

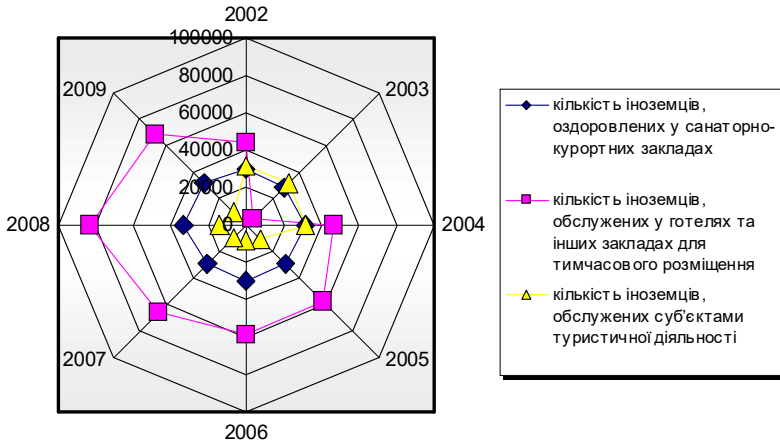

Рис. 2.5. Кількість іноземців, які скористались послугами суб'єктів туристичної діяльності Львівської області (2009 р.)*

Отже, необхідність розвитку Львівщини як туристично-рекреаційного регіону є очевидною. Сучасні тенденції розвитку туризму свідчать про існування низки труднощів, серед яких недосконалий механізм державного управління галуззю на загальнодержавному та регіональному рівнях, неналагоджена міжсекторальна співпраця органів державної влади з громадськими, науковими, освітніми та бізнес-структурами, незадовільна участь області у програмах міжрегіонального і транскордонного співробітництва, низький рівень якості реалізації цільових програм фінансування, нерозвинена туристична інфраструктура, недостатній рівень матеріального добробуту населення для розвитку туристичної діяльності тощо. Надзвичайно важливою проблемою залишаються значні обсяги неорганізованого (стихийного) туризму, через що фактичні дані в'їзних та виїзних туристичних потоків є значно вищими за відображені в офіційних джерелах статистики. Вважаємо, що важливо здійснити зміщення акцентів у функціонуванні механізму державного управління на рівні області, зокрема в частині зосередження уваги на екскурсантах як основній частині осіб, що споживають туристичний продукт регіону та найбільш потенційних туристах у наступні періоди з більш тривалим терміном перебування.

*Складено автором на основі джерела: [20, с. 87].

2.2. Структурно-функціональні зв'язки інституційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю

Делегування частини функцій державного управління туристичною галуззю територіальним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування є економічно і соціально обґрунтованим. Це вказує на зростання ролі регіонів у забезпеченні національних інтересів, розвитку туризму та стосується реалізації загальнодержавних цілей, усунення диспропорцій у їх соціально-економічному розвитку, сфери збалансування міжрегіональних відносин суспільного життя та національної економіки.

В Україні існують значні труднощі у розподілі управлінських повноважень за гілками влади, а також різними рівнями функціонування механізму державного управління в усіх галузях національної економіки, зокрема туристичній. Це зумовлено, насамперед, неоднозначністю визначення таких повноважень у нормативно-правових актах України. Зокрема частина з них є загальними. Також спостерігаємо неузгодженість окремих положень законів України “Про місцеве самоврядування в Україні” та “Про місцеві державні адміністрації”, що спричиняє виникнення своєрідної конкуренції в компетенції територіальних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (повноваження місцевих державних адміністрацій неконкретизовані і часто дублюються, зокрема за висновком В. Малиновського, 16 функцій повністю, 12 – частково [70, с. 142]). Крім того, місцеві державні адміністрації перебувають у системі подвійного підпорядкування. З одного боку, вони підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня (Кабінету Міністрів України, відповідним міністерствам, державним комітетам, центральним органам виконавчої влади, що прирівняні до державних комітетів, центральним органам виконавчої влади зі спеціальним статусом), з іншого – відповідним обласним чи районним радам. Такі невизначеності є вкрай негативними в кризових ситуаціях, оскільки суттєво понижують ефективність управлінських рішень, створюють конфліктні ситуації у процесі функціонування механізму державного управління.

Важливість державного управління в туристичній галузі на регіональному рівні набуває особливої актуальності. Туризм, будучи феноменом національної економіки, не може реалізовуватись через

центральні структури, оскільки за своєю сутністю пов'язаний з туристично-рекреаційними ресурсами конкретної території, що обумовлені природно-географічними чинниками та регіональними особливостями, і потребує широкої децентралізованої організації на регіональній основі [9, с. 35]. Так, можна виділити низку *первинних факторів, що доводять переваги регіонального управління туризмом над загальнодержавним* (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Первинні фактори, котрі доводять переваги регіонального управління туристичною галуззю над загальнодержавним

№ з/п	Суть дії фактора
1	Нерівномірний розподіл територіальних туристично-рекреаційних ресурсів зумовлює різну спеціалізацію регіонів (промислову, аграрну, рекреаційну тощо), внаслідок чого окремі області повинні спрямовувати більші зусилля на розвиток конкретно туристичної галузі
2	Висока ступінь залежності туристичної привабливості території від стану об'єктів туристичної інфраструктури, розбудова яких безпосередньо залежить від заходів місцевих органів державної влади
3	Необхідність періодичного та оперативного фінансування заходів щодо збереження, відновлення туристично-рекреаційних об'єктів, які мають історико-культурну та природну цінність, зокрема внаслідок стихійних лих та надзвичайних ситуацій антропогенного походження, що належить до компетенції місцевих органів державної влади
4	Потреба “наближення” державних структур до споживачів туристичного продукту регіону (зокрема іноземних), що дає змогу забезпечити захист їх прав та інтересів

Базові (первинні) завдання в управлінні туристичною галуззю на регіональному рівні через відповідний механізм здійснюють *місцеві державні адміністрації*. Так, згідно із ст. 26 Закону України “Про місцеві державні адміністрації” та ст. 44 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” районні, обласні державні адміністрації здійснюють забезпечення розвитку туризму відповідно до законодавства [109, 110]. Згідно із ст. 11 Закону України “Про туризм”, визначено перелік повноважень місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевого самоврядування, а також сільських, селищних та міських рад, які включають розроблення та здійснення заходів щодо виконання регіональних програм розвитку туризму, створення сприятливих умов для туристичної діяльності у своєму

регіони, розвиток сучасної туристичної інфраструктури, реалізацію заходів для захисту місцевих туристичних ресурсів, аналіз ринку туристичних послуг тощо [93].

До прийняття Указу Президента України “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” № 1085/2010 від 09.12.2010 р. у структурі місцевих державних адміністрацій діяли спеціалізовані управління та відділи – управління культури і туризму, до компетенції яких належало управління суто туристичною галуззю на відповідній території. Очевидно, що з прийняттям цього указу їх функції в частині управління туристичною галуззю виконують *управління інфраструктури обласної державної адміністрації*. Такі структури здійснюють свою діяльність через правові (нормативно-правові документи регіонального рівня, зокрема рішення, розпорядження, накази тощо), організаційні (сесії, засідання, наради, конференції, круглі столи, громадські слухання тощо) та організаційно-правові *форми*.

На Львівщині центральним органом, що здійснює реалізацію регіональної туристичної політики, є Управління інфраструктури обласної державної адміністрації. Оскільки на момент видання монографії було ще відсутнє положення, що регламентувало функціональні повноваження цієї структури, наводимо перелік завдань, що належали до компетенції управління культури і туризму (відділів туризму, охорони культурної спадщини) [150]:

- реалізація обласної державної туристичної політики та політики з питань охорони культурної спадщини;
- створення умов для розвитку соціальної та ринкової інфраструктур у галузі туризму, організація їх матеріально-технічного забезпечення;
- сприяння розвитку туристичної індустрії та зміцнення матеріально-технічної бази об’єктів та споруд туристичного призначення;
- облаштування мережі міжнародних транспортних коридорів об’єктами туристичної інфраструктури;
- ведення реєстру суб’єктів туристичної діяльності області;
- координація діяльності структур, що займаються безпекою туристів;
- підготовка регіональних програм розвитку туризму в області та ефективного використання наявних ресурсів;
- координація виставкової діяльності в галузі туризму;
- розгляд і погодження інвестиційних пропозицій і проєктів, спрямованих на розвиток туризму в області;

- контроль за дотриманням ліцензійних умов суб'єктами туристичної діяльності;
- контроль за наданням туристичних послуг;
- збір та аналіз статистичних даних щодо туристичної галузі;
- моніторингові дослідження стану розвитку туризму.

Зважаючи на міжгалузевість туристичної галузі, її високий ступінь залежності від інших галузей регіональної економіки, між Управлінням інфраструктури обласної державної адміністрації та іншими структурами виникають тісні *функціональні зв'язки*, які можуть бути:

- субординаційними (“зверху вниз”). За цього органи вищого рівня переважно виконують функції планування, прогнозування, мотивації, регулювання, аналізу і контролю, а підвідомчі їм органи звітують про виконання рішень;

- реординаційними (“знизу вверх”). Органи нижчого рівня переважно виконують функцію організації та базують свою діяльність на стратегічних цілях, визначених органами вищого рівня;

- координаційними (на одному рівні). Передбачають створення міжгалузевих координаційних органів, проведення спільних нарад, обмін інформацією, прийняття спільних рішень тощо.

На основі аналізу функціональних повноважень відповідних органів державної влади, нами запропоновано типову *структурно-функціональну модель інституційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю*, що відображає зв'язки управління інфраструктури з іншими організаційними структурами, зокрема на загальнодержавному рівні (рис. 2.6).

При аналізі таких зв'язків важливо їх виділити не лише в контексті ієрархічної підзвітності нижчих ланок управління вищим, але й взаємодії з структурами, які мають основні повноваження в інших галузях регіональної економіки, але знаходяться на одному управлінському щаблі, зокрема *управліннями обласної державної адміністрації* – управлінням культури, управлінням економічного розвитку і торгівлі, управлінням освіти і науки, молоді та спорту, управлінням містобудування, архітектури та просторового розвитку, Управлінням міжнародного співробітництва та іншими (додаток 12).

Управління інфраструктури обласної державної адміністрації, будучи водночас підвідомчим Львівській обласній раді, повинно також тісно співпрацювати з такими її постійними профільними *комісіями*, як [90]:

- комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму;

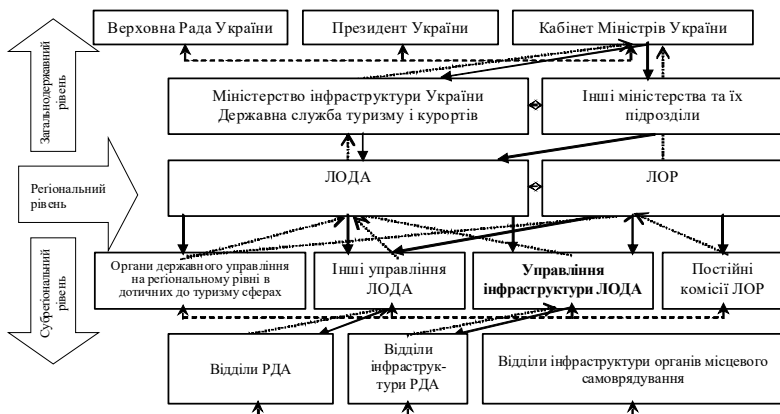

Рис. 2.6. Структурно-функціональна модель зв'язків управління інфраструктури обласної державної адміністрації (на прикладі Львівської області):

- > Субординаційні зв'язки (“зверху вниз”);
-> Реординаційні зв'язки (“знизу вверх”);
- > Координаційні зв'язки (на одному рівні).

- комісія з питань екології, природних ресурсів та рекреації;
- комісія з питань бюджету та соціально-економічного розвитку;
- комісія з питань розвитку підприємництва, торгівлі та регуляторної політики;
- комісія з питань молоді та спорту;
- комісія з питань інвестиційної діяльності та транскордонного співробітництва;
- комісія з питань розвитку села та агропромислового комплексу;
- комісія з питань планування території, містобудування, архітектури та житлово-комунального господарства;
- комісія з питань використання земель та регулювання земельних відносин;
- комісія з питань промисловості, будівельної індустрії, комунікацій та енергоефективності;
- комісія з питань охорони здоров'я, материнства та соціального захисту;
- комісія з питань зв'язків з українцями за кордоном;
- комісія з питань комунального майна та приватизації;

– комісія з питань місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою;

– комісія з питань законності, дотримання прав людини та військових проблем;

– комісія з питань освіти та науки.

Тісні функціональні зв'язки між Управлінням інфраструктури виникають також з такими структурами, що здійснюють реалізацію заходів в рамках механізму державного управління на регіональному рівні за різними напрямками, але рішення яких безпосередньо впливають на стан розвитку туристичної галузі в області:

– Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища у Львівській області;

– Західним регіональним управлінням Державної прикордонної служби України;

– Головним управлінням Міністерства внутрішніх справ у Львівській області;

– Головним управлінням зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності та іноземних інвестицій у Львівській області;

– Управлінням Міністерства надзвичайних ситуацій України у Львівській області;

– Державною санітарно-епідеміологічною службою Львівської області;

– Державною екологічною інспекцією у Львівській області;

– Головним управлінням юстиції у Львівській області;

– Управлінням Національного банку України у Львівській області;

– Відділом зовнішніх зв'язків та промоції регіону Львівської обласної державної адміністрації (у структурі виконавчого апарату);

– Головним управлінням статистики у Львівській області;

– Львівським обласним центром зайнятості;

– Державною податковою адміністрацією у Львівській області та іншими.

При визначенні функціональних зв'язків між Управлінням інфраструктури та іншими структурами важливо їх розподілити за методами державного управління туристичною галуззю, враховуючи їх функціональні повноваження згідно додатку 12, які безпосередньо впливають на розвиток туристичної галузі в регіоні (додаток 13). Між вказаними у додатку 13 структурами виникають здебільшого координаційні зв'язки, що зумовлює необхідність створення різних

міжвідомчих, міжкоординаційних органів на постійній чи тимчасовій основі з метою вирішення спільних для розвитку туризму завдань. Визначення основних співвиконавців за конкретними методами механізму державного управління туристичною галуззю дає можливість конкретизувати, обмежити коло зацікавлених осіб за визначеними напрямками, підвищити результативність роботи внаслідок залучення лише тих структур, які безпосередньо зацікавлені у вирішенні даного кола питань та володіють необхідними важелями впливу та практичними навичками. Кожна організаційна структура сама визначає, з якого саме відділу (якщо такий існує) делегувати представника у відповідний міжкоординаційний орган, що дозволить сконцентрувати найбільш фахових спеціалістів у галузі туризму та соціально-економічного розвитку регіону для вирішення конкретних завдань (матрична структура або проектна).

Вертикальні (субординаційні та реординаційні) зв'язки виникають між структурами області з органами вищого (загальнодержавного) чи нижчого (районів (областей), органів місцевого самоврядування (міст, селищ міського типу, сіл) чи їх об'єднань) рівня. Залежно від об'єкту впливу (регіон, місто, приміська зона, гірська територія) виникають особливості використання окремих методів державного управління. Зокрема для Львівської області актуальним є розвиток так званого міського туризму, оскільки ряд міст володіють значним туристично-рекреаційним потенціалом (Трускавець, Дрогобич, Моршин).

Ступінь участі того чи іншого державного органу в прийнятті управлінських рішень безпосередньо залежить від його функціональних повноважень та може включати прийняття рішення, його підготовку чи участь у підготовці, обов'язкове узгодження на етапі підготовки рішення чи його прийняття, виконання рішення, а також контроль за виконанням рішення (додаток 14). Наприклад, при виконанні завдання "Розгляд і погодження інвестиційних пропозицій і проектів, спрямованих на розвиток туризму в області" виконавцем є Управління інфраструктури. Підготовку рішення здійснюють Управління інфраструктури, Управління економічного розвитку і торгівлі, Управління освіти і науки, молоді та спорту (науково-методичне та теоретико-методологічне обґрунтування), Управління міжнародного співробітництва (щодо іноземних інвестицій), Управління Національного банку України у Львівській області (щодо курсу валюти), Відділ зовнішніх зв'язків та промоції регіону, Державна податкова адміністрація у Львівській області. Участь у підготовці рішення здійснюють практично всі структури, рішення яких прямо чи

опосередковано впливають на інвестиційну привабливість туристичної галузі. Обов'язкове узгодження рішення потрібно здійснити з Головним фінансовим управлінням (з метою фінансового забезпечення його виконання). Прийняття рішення (офіційне затвердження відповідним нормативним документом) здійснює депутатський корпус Львівської обласної ради. Контроль за виконанням рішення здійснює Львівська обласна рада, Головне управління юстиції у Львівській області та Управління Національного банку України у Львівській області.

Ефективним напрямом удосконалення механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні є тісна, чітко регламентована *співпраця місцевих органів державної влади з науковими, освітніми, бізнес- та громадськими структурами*. Особливу увагу хочемо приділити співпраці саме з громадськими організаціями, роль яких зростає не лише в умовах розвитку громадянського суспільства, але й унаслідок впливу інтеграційних процесів, зокрема при транскордонному та міжрегіональному (в середині країни) співробітництві. Керівні органи таких організацій стають важливими структурами інституційного забезпечення механізму управління туристичною галуззю на різних рівнях – субрегіональному, регіональному, міжрегіональному, загальнодержавному, транскордонному, євроінтеграційному, світовому.

У туристичній галузі необхідність залучення громадських організацій до механізму державного управління в регіоні доводить зарубіжний досвід, а також досвід попередніх років розвитку туризму в Україні, коли саме громадські структури ставали активними суб'єктами використання методів державного управління в тісній співпраці з місцевими органами державної влади.

На сьогодні в Україні існує майже 160 неприбуткових громадських організацій, що здійснюють свою діяльність у туристичній галузі. Поширеними є так звані секторальні організації, що об'єднують суб'єктів в окремій сфері туризму (готелі, турагенти, туроператори, транспортні фірми тощо). У Львівській області діє низка громадських організацій туристично-рекреаційної спеціалізації, зокрема Львівська асоціація розвитку туризму, Львівська обласна організація Товариства охорони пам'яток історії та культури, Львівська рада Товариства охорони природи, Львівська обласна спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму та інші. Громадські організації виконують широке коло управлінських функцій стосовно туристичної галузі, які умовно можна згрупувати у такі групи: акумулююча; консультативна; інформаційно-промоційна; координаційна; аналітична (рис. 2.7).

Функції	Напрямки діяльності
акумулююча	формування та постійне поновлення інформаційної бази даних про туристично-рекреаційні ресурси визначеної території, суб'єктів туристичної діяльності, фізичних та юридичних осіб суміжних галузей (транспортних, страхових, маркетингових фірм тощо)
консультативна	своєчасне та якісне надання інформаційних послуг
інформаційно-промоційна	випуск інформаційної, історико-красознавчої літератури, буклетів, путівників, довідників, карт тощо; розроблення рекламних роликів, фільмів, відеопрезентацій тощо; участь у виставках; створення та підтримка туристичних Інтернет-ресурсів; організація культурно-мистецьких та наукових заходів, конкурсів
координаційна	співпраця з іншими вітчизняними та зарубіжними громадськими організаціями, навчальними закладами, науковцями, державними та недержавними структурами, що працюють у галузі туризму та суміжних галузях із метою розроблення та реалізації спільних проєктів
аналітична	аналіз рівня конкурентоспроможності туристичного продукту, туристично-рекреаційного потенціалу регіону тощо

Рис. 2.7. Функціональна структура діяльності неприбуткових громадських організацій з туристично-рекреаційною спеціалізацією

Виняткового значення співпраця місцевих органів державної влади з громадськими організаціями набуває при здійсненні заходів у рамках *соціального туризму*. Необхідність особливої уваги до такого виду туризму регламентовано у Законі України “Про туризм”, де зазначається, що одним із пріоритетних напрямків державної туристичної політики є забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб [93]. Здійснення соціального туризму оплачується повністю або частково за рахунок бюджетних і позабюджетних коштів, суб'єктів держави, муніципальних утворень, що виділяються на соціальні потреби, а також засобів юридичних осіб та індивідуальних підприємців, що направляються на соціальні потреби – оплату санаторно-курортного і туристичного обслуговування працівників і членів їх сімей в рамках та згідно із положеннями законів, регулюючих соціальну діяльність, а також за рахунок соціальних пільг і соціальної підтримки громадян встановлених категорій [78].

Основну частину фінансування соціального туризму покладено на бюджети місцевого рівня. Нині в умовах фінансової нестабільності

та політичної невизначеності спостерігаємо витіснення з туристичного ринку соціального туризму як неконкурентоспроможного виду порівняно з іншими комерційними напрямками. Соціалізація туризму є обов'язковим напрямком регіональної туристичної політики та повинна бути спрямована на категорії осіб, які відповідно до соціальної політики держави мають право на фінансування (повне чи часткове) туризму та рекреації (першочергово) з боку держави. До таких категорій осіб належать: особи похилого віку; категорії осіб-інвалідів; вагітні жінки або жінки у період декретної відпустки; діти-сироти, напіvsироти та діти з неблагополучних сімей; особи, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС; особи, що постраждали внаслідок природних стихійних лих та нещасних випадків антропогенного походження; члени сімей осіб (зокрема дітей) окремих професійних груп, які загинули під час виконання службових обов'язків; члени сімей осіб (зокрема дітей), які загинули чи постраждали від тоталітарних режимів (депортації, репресії тощо); обдаровані діти та молодь – переможці конкурсів та змагань культурно-мистецького і спортивного спрямування.

Окрім фінансування (повного чи часткового) туризму і рекреації зазначених категорій осіб при функціонуванні механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні вимагається розвиток додаткової інфраструктури, а також відповідне податкове регулювання суб'єктів туристичної діяльності, які займаються соціальним туризмом.

Для Львівської області актуальним напрямом у соціальному туризмі залишається туризм і рекреація дітей різних соціальних груп, зокрема дітей-сиріт, напіvsиріт, із багатодітних та неблагополучних сімей. Кількість таких дітей в області є досить значною. За даними Львівської обласної державної адміністрації, на Львівщині в інтернатах навчається майже 6 тис. дітей. Загалом функціонує 33 школи-інтернати, з яких 23 – для дітей з вадами фізичного та розумового розвитку, 4 – санаторні, 1 – для дітей-сиріт, дітей без батьківського піклування, 5 – загальноосвітні. 27 інтернатних закладів фінансуються з обласного бюджету [62]. Спостерігаємо гостру необхідність фінансування рекреації дітей з вадами фізичного розвитку, що вимагає тісної співпраці із спеціалізованими медичними структурами, а також різними благодійними фондами, громадськими організаціями, які володіють відповідними навичками і досвідом роботи із такими дітьми.

Ефективною є співпраця місцевих органів державної влади з молодіжними громадськими організаціями (Пласт, Обнова, Українська Молодь Христові, Спілка Української Молоді та інші) щодо

фінансування проведення таборів (літніх, зимових, в період осінніх та весняних канікул), які спрямовані здебільшого на національно-патріотичне виховання. Така співпраця здійснюється безпосередньо через Управління освіти і науки, молоді та спорту Львівської обласної державної адміністрації, яке проводить конкурс на фінансування відповідних заходів із визначенням їх кошторису, програми, кількості дітей, їх віку, місяця проведення тощо. Згідно із аналізом статистичних даних спостерігаємо за останній період постійну зміну кількості оздоровлених у таборах дітей, що свідчить про нестабільність роботи місцевих органів державної влади в цьому напрямку. Тому співпраця державних та громадських структур потребує подальшого вдосконалення з метою якнайширшого охоплення дітей та молоді області для їх рекреації хоча б у літній період (рис. 2.8).

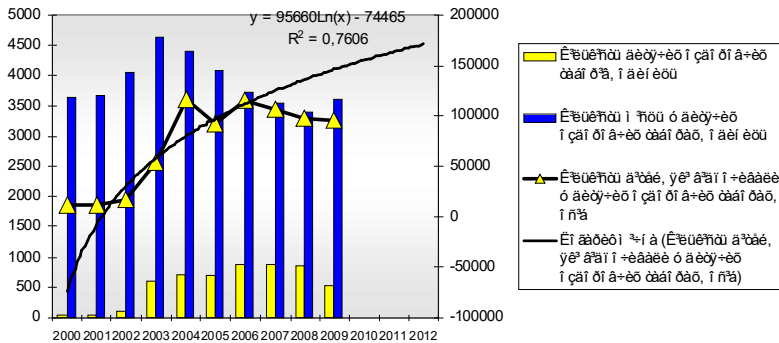

Рис. 2.8. Основні показники оздоровлення дітей у таборах Львівської області (2000 – 2009 рр.)*

Згідно із прогнозом за логарифмічною лінією тренду (з величиною вірогідності апроксимації $R^2 = 0,7606$) до 2012 р. передбачаємо позитивні тенденції щодо кількості дітей, які відпочиватимуть у дитячих оздоровчих таборах за існуючими законами розвитку. Це обумовлено суттєвим покращенням цього показника протягом періоду 2000 – 2004 рр.

Тісні функціональні зв'язки в управлінні туристичною галуззю на регіональному рівні виникають також між місцевими органами державної влади та науковими структурами, які займаються науково-методичними та теоретико-методологічними дослідженнями, тобто формують науково-методичне забезпечення механізму.

*Складено автором на основі джерел: [126; 131, с. 253, 254].

Напрямки співпраці між державними та науковими структурами нами описані у підрозділі 2.2 розділу 1.

Отже, важливість державного управління на регіональному рівні в туристичній галузі є особливо актуальним, оскільки туризм не може реалізовуватися через центральні структури, бо за своєю сутністю пов'язаний з туристично-рекреаційними ресурсами конкретної території. Зважаючи на міжгалузевість туристичної галузі, її високу ступінь залежності від інших галузей регіональної економіки, між управлінням інфраструктури та іншими структурами виникають тісні функціональні зв'язки, які можуть бути вертикальними (субординаційними, реординаційними) та горизонтальними (координаційними), що відображено у типовій структурно-функціональній моделі інституційного забезпечення. Управління інфраструктури обласної державної адміністрації, будучи водночас підвідомчим Львівській обласній раді, повинно тісно співпрацювати з її постійними профільними комісіями, а також іншими спеціалізованими управліннями міністерств, сфери інтересів яких є дотичними. Ефективним способом удосконалення функціонування механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні є тісна, чітко регламентована співпраця місцевих органів державної влади з громадськими, науковими, освітніми та бізнес-структурами, зокрема щодо розвитку соціального туризму.

2.3. Джерела інформаційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю в регіоні

Інформація є одним із основних ресурсів, без яких неможливе здійснення управлінської діяльності, адже саме на її основі базуються функції управління (планування, прогнозування, організації, мотивації, регулювання, аналізу і контролю). Інформацію справедливо відносять до ключового ресурсу. Для успішного вирішення соціально-економічних проблем регіонів відсутність необхідної інформації заважає не менше, ніж дефіцит фінансових, матеріальних чи трудових ресурсів [57, с. 123].

Розкриття суті інформаційного забезпечення як складової механізму державного управління туристичною галуззю та джерел його формування є надзвичайно актуальним у сучасних умовах інноваційного розвитку та становлення економіки знань. Первинною

ланкою інформаційного забезпечення є інформація, яка стає пріоритетним фактором, що забезпечує ефективність державного управління в усіх галузях національної економіки та сферах суспільного життя і є на відміну від знання, суспільним благом. Достовірна, повна та доступна для широкого кола користувачів інформація є основою для здійснення оцінки рівня досягнення завдань механізму державного управління на регіональному рівні. Саме за рахунок інформації оцінюють як обґрунтованість визначених стратегічних завдань розвитку, так і ефективність управлінських рішень місцевих органів державної влади, а також заходів у рамках різного роду проектів і програм громадських організацій, усіх причетних суб'єктів до управління туризмом. Цінність інформації визначається її необмеженим характером, тобто споживання інформаційних ресурсів не веде до їх зменшення. Крім того обмін інформаційними ресурсами дозволяє підвищити інформаційний потенціал усіх його учасників [128, с. 203].

Інформаційне забезпечення механізму державного управління доцільно розглядати за такими *аспектами*: по-перше, як ціннісний ресурс, основною характеристикою якого є корисність; по-друге, як процес постачання інформації та створення сприятливих (зручних) умов доступу до неї; по-третє, як товар, представлений на ринку інформаційних послуг.

Інформаційне забезпечення повинне здійснюватись, згідно із такими *принципами*, як орієнтованість, гнучкість, інноваційність, адаптативність до єдиного світового інформаційного простору, релевантність, системність та функціональність, надійність, адекватність змінам в інформаційному просторі, зручність та простота використання, забезпечення рівності доступу для всіх суб'єктів кожного рівня, комплексність [40, с. 63].

Користувачами інформації можуть бути не лише місцеві органи державної влади, які беруть участь в управлінні туристичною галуззю регіону, але й наукові, освітні, громадські та бізнес-структури, фізичні особи, що перебувають у статусі туриста. За цього інформаційна потреба кожної категорії буде відмінною (рис. 2.9). Тому якість такої інформації набуває особливої ваги в умовах інформатизації та глобалізації інформаційного простору.

При вивченні інформаційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні першочерговим є визначення його *джерел* із метою оптимізації процесу для досягнення поставлених цілей. У науковій думці спостерігаємо різні класифікації джерел інформації. Цікавим є підхід І. Школи, який виділяє 4 групи таких джерел, а саме [158, с. 224]:

- персональні (сім'я, друзі, сусіди, знайомі тощо);
- комерційні (реклама, персонал суб'єктів підприємництва тощо);

- публічні (засоби масової інформації);
- емпіричні (досвід споживача).

Джерело інформації залежить від виду самої інформації. Тому пропонуємо підхід до виділення *джерел залежно від виду інформації*, яка необхідна суб'єкту державного управління, а саме:

- інформація про туристично-рекреаційний потенціал регіону;
- рекламно-довідкова інформація про туристичні продукти (види, ціни, особливості);
- рекламно-довідкова (систематизована) інформація про туристичні продукти зацікавлених суб'єктів туристичної діяльності;
- рекламно-довідкова інформація про туристично-рекреаційний потенціал території місцевих органів державної влади;
- статистичні дані про суб'єктів туристичної діяльності та туристичні потоки;
- аналітична інформація про туризм у регіоні.

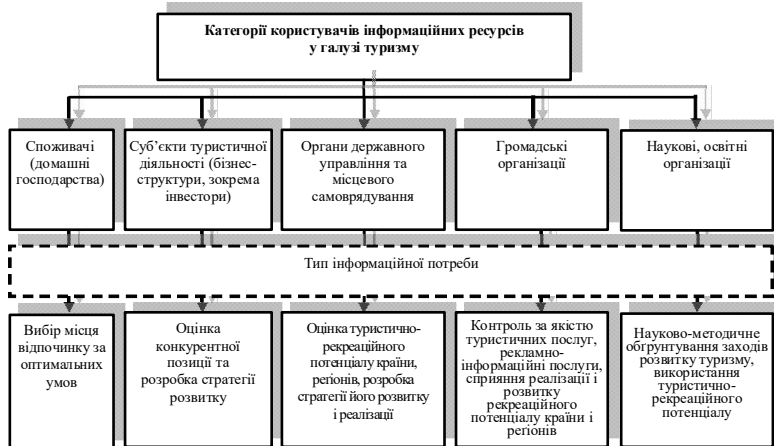

Рис. 2.9. Інформаційні потреби різних категорій користувачів у туристичній галузі

Систематизація джерел інформації дає змогу провести комплексний аналіз поточного стану та тенденцій розвитку туристичної галузі в регіоні, а також визначити значення галузі для соціально-економічного розвитку відповідної території. Така інформація повинна бути основою для розроблення концепцій, стратегій і програм розвитку

туристичної галузі в регіоні та відображати ефективність реалізованих (повністю чи частково) управлінських рішень через виявлення тенденцій розвитку галузі.

Результати аналізу і систематизації джерел формування інформаційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні наведено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Переваги і недоліки джерел інформаційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні

Вид інформації	Джерела	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Інформація про туристично-рекреаційний потенціал регіону	– наукові розробки, публікації, дисертаційні дослідження, методичні рекомендації; – результати розробки та реалізації туристичних інвестиційних проєктів	– різносторонність даних про туристично-рекреаційні ресурси регіонів; – можливість використання інформації у маркетинговій, підприємницькій туристичній діяльності	– недостатньо розроблені методики комплексної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу з огляду можливостей їх практичного використання; – неповна інформація про якість і обсяги туристично-рекреаційних ресурсів територій; – суб'єктивність оцінок
Рекламно-довідкова інформація про туристичні продукти (види, ціни, особливості)	– туристичні організації	– первинна інформація про конкретні туристичні продукти, які можуть зацікавити різні категорії споживачів	– рекламне спрямування інформації про турпродукти зацікавлених суб'єктів
Рекламно-довідкова (систематизована) інформація про туристичні продукти різних зацікавлених суб'єктів туристичної діяльності	– посередницькі та інші організації (комерційні і некомерційні), які надають інформаційні послуги на туристичному ринку	– розробка інформаційних каталогів туристичних продуктів різних суб'єктів туристичної діяльності; – можливість розміщення відгуків споживачів про отримані туристичні послуги	– рекламне спрямування інформації про турпродукти; – каталоги як правило містять дані лише про турпродукти та суб'єктів туристичної діяльності, які виявили бажання розмістити інформацію про себе

Закінчення табл. 2.6

1	2	3	4
<p>Рекламно-довідкова інформація про туристично-рекреаційний потенціал території місцевих органів влади</p>	<p>– презентаційні (друковані, електронні) та аналітичні матеріали місцевих органів влади</p>	<p>– офіційний тип інформації, що може зацікавити інвесторів; – можливість використання інформації для розробки та реалізації конкретних інвестиційних проектів і бізнес-планів</p>	<p>– комерційно-рекламне спрямування; – недоліки у зовнішній формі рекламної продукції; – більшість рекламно-інформаційної продукції оформлено українською мовою без англійського перекладу</p>
<p>Статистичні дані про суб'єктів туристичної діяльності та туристичні потоки. Аналітична інформація про туризм у регіоні</p>	<p>– відомча звітність туристичних організацій (форма 1-ТУР) до регіональних управлінь культури і туризму; – статистична звітність готелів (форма 1-готель) до регіональних управлінь органів державної статистики; – дані Державної прикордонної служби України, Державної податкової адміністрації України; – дані обласного управління статистики щодо показників соціально-економічного розвитку регіону, зокрема тих, що відображають тенденції розвитку туристичної інфраструктури</p>	<p>– офіційний статус інформації; – періодичність її формування; – різносторонність даних</p>	<p>– обмежений перелік показників, що характеризують потенціал туризму; – публікації офіційних матеріалів через декілька місяців після звітного року; – неповна інформація про діяльність фізичних осіб-підприємців у галузі туризму; – невідповідність методики оцінки туристичних потоків європейській практиці</p>

Основними *суб'єктами* (надавачами) інформації щодо туризму можуть бути: державні (зокрема наукові, освітні) структури; недержавні (громадські) структури; суб'єкти підприємницької діяльності; міжнародні організації.

Основним (офіційним) суб'єктом-державною структурою, що здійснює інформаційне забезпечення механізму державного управління

туристичною галуззю у Львівській області є Головне управління статистики, а також його управління та відділи у районах та містах обласного значення. Інформація управління є офіційною і відображає тенденції розвитку туристичної галузі в розрізі районів та окремих населених пунктів, динаміки за роками і містить міжрегіональні порівняння.

В умовах розвитку громадянського суспільства зростає роль громадських організацій у наданні інформаційних послуг туристам. Особливу увагу хочемо звернути на необхідність створення широкої мережі *туристично-інформаційних центрів*, що відіграють суттєву роль у розповсюдженні інформації про туристично-рекреаційний потенціал регіону. Основне завдання таких центрів полягає у зборі інформації, моніторингу даних та їх аналізу, визначенні стратегічних цілей, формуванні банку даних туристичних продуктів, поширенні інформації про туристично-рекреаційні ресурси територіальних одиниць та сприянні більш ефективному їх використанню [7, с. 16]. Певний досвід у функціонуванні та підтримці на регіональному рівні туристично-інформаційних центрів вже існує. Так, при Львівській обласній державній адміністрації функціонує Туристично-інформаційний центр, а також його філії – Туристично-інформаційний пункт на митному переході Краковець і Туристично-інформаційний пункт в аеропорту міста Львова. Відкрито Туристично-інформаційний центр при Львівському інституті економіки і туризму. Такий центр існує також при Львівській міській раді.

Основою інформаційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні є *показники*, які характеризують потенціал розвитку туризму у регіоні та рівень його використання (рис. 2.10).

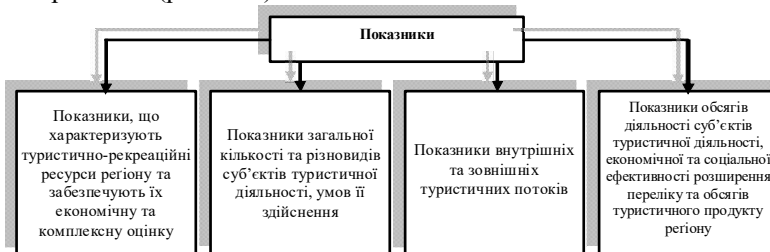

Рис. 2.10. Показники, які характеризують потенціал розвитку туризму в регіоні та рівень його використання

Надзвичайно важливою складовою інформаційного забезпечення є моніторинг туристично-рекреаційного потенціалу

регіону, що є сукупністю природних, культурно-історичних і соціально-економічних передумов організації рекреаційної діяльності [41, с. 52]. Методологічні питання *оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіону* висвітлені у роботах таких вітчизняних вчених, як П. Жук, В. Мацола, В. Калитюк, Н. Кравченко, О. Мельник, Т. Калашнікова та інших авторів у галузі економічних, медико-біологічних, інженерно-будівельних наук, суспільної географії, практичної психології, рекреаології, курортології тощо [36; 43, 44; 59; 71; 73]. Відповідно розрізняють економічну, медико-біологічну, технологічну, економіко-географічну, соціальну, психолого-естетичну оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіону. Методики перелічених видів оцінки розроблені на досить високому науково-обґрунтованому рівні, проте кожна з них – лише у межах відповідної галузі, тоді як методики комплексної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу є менш розробленими та мало адаптованими до конкретних територій. Водночас саме комплексна оцінка найкраще відповідає потребам державного управління, оскільки передбачає поєднання основних елементів галузевих оцінок, а її результати є інформаційним джерелом розвитку туристичної галузі регіону.

Комплексна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону передбачає інтегральну оцінку не лише туристично-рекреаційних ресурсів, але й матеріально-технічної бази галузі (туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення), туристично-рекреаційної місткості. Комплексна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу найбільш повно відображає можливості територій для розвитку туристичної галузі та може бути теоретичною базою здійснення прикладних досліджень потенціалу. Метою такої оцінки є відображення того, що втрачає суспільство при відмові від рекреаційного використання території на користь інших видів господарської діяльності [132, с. 55, 56].

Одну із найбільш ємних і зручних у користуванні методик комплексної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіону пропонує В. Мацола [71, с. 74]. Складовими об'єктами такої оцінки потенціалу, на думку вченого, є:

- естетичні якості території;
- лікувальні води та грязі території;
- лісові рекреаційні ресурси території;
- водні ресурси території;
- кліматичні ресурси території;
- потенціал природоохоронних об'єктів території;

- історико-культурний фонд території;
- транспортна забезпеченість території;
- забезпеченість території санаторно-рекреаційними установами;
- оцінка території за показниками туристично-рекреаційного навантаження.

Визначені В. Мацолою критерії комплексної оцінки пропонуються вимірювати за 3-бальною шкалою (3 – територія з найсприятливішими умовами для розвитку рекреації, 2 – посередніми, 1 – з несприятливими). Комплексна (інтегральна) оцінка рекреаційного потенціалу території є сумою балів кожного з показників. На її основі визначають рекреаційну цінність регіону як відношення величини інтегральної оцінки (в балах) до мінімально можливої кількості балів (10 балів).

Прикладом практичного застосування вищеописаних теоретичних розробок є комплексний аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Західного регіону України, проведений у рамках польсько-американсько-української співпраці у проєкті “Туристичні інвестиції в західну Україну” [142]. У ході реалізації проєкту проаналізовано туристично-рекреаційний потенціал Західної України та встановлено, що:

- порівняно з іншими регіонами транспортна мережа Західної України належить до однієї з найкраще розвинутих (через регіон пролягає 12 залізничних шляхів, які з’єднують Україну з 5-ма сусідніми державами);
- перевагою регіону є велика кількість родовищ мінеральних вод (район Вулканічних Карпат, Передкарпаття, Розточчя);
- різноманітні природні та історико-культурні туристичні ресурси Західного регіону України потребують значних капіталовкладень та покращення їх стану;
- 40% території регіону займають гори, зокрема високогір’я (серед 47 адміністративних районів 20 мають статус гірських);
- суспільно-економічні зміни в Україні протягом останнього десятиріччя сприяють зростанню зацікавленості закордонних інвесторів у створенні нових туристично-рекреаційних об’єктів;
- регіон вирізняється значною кількістю санаторно-відпочинкових об’єктів, зокрема лікувального спрямування.

Результатом реалізації згаданого проєкту став конкретний перелік пропозицій локалізаційно-програмних туристичних інвестицій у Західній Україні, серед яких: будівництво готелю в околицях Олеська

(Буський район Львівської області); модернізація санаторію “Великий Любін” (Городоцький район Львівської області); реконструкція і пристосування до готельно-рекреаційних потреб замку в с. Свірж (Перемишлянський район Львівської області); модернізація туристичної бази “Заросляк” під Говерлою у туристичний готель (Надвірнянський район Івано-Франківської області); створення рекреаційного центру в м. Яремче (Івано-Франківська область); створення гуцульського скансену в м. Косів (Івано-Франківська область); будівництво готелю в м. Галич (Івано-Франківська область); будівництво готелю з центром обслуговування туристів на автотранспорті на Ужицькому перевалі (Великоберезнянський район Закарпатської області); будівництво гірськолижних підйомників на полонині Драгобрат в масиві Свидовець (Рахівський район Закарпатської області); будівництво готелю та відпочинково-оздоровчого комплексу в м. Солотвино (Тячівський район Закарпатської області) тощо.

Таким чином, комплексна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу дає змогу не лише визначити основні напрями розвитку туризму в регіоні і, як наслідок, основні напрями функціонування механізму державного управління, але й може бути ефективним інструментом залучення інвесторів при поширенні її результатів у бізнес-колах із метою пошуку найбільш оптимальних “ніш” в ресурсному забезпеченні, які потребують інвестиційних капіталовкладень та мають високий ступінь дохідності.

Акцентуємо увагу на необхідності використання методики комплексної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіону В. Мацолі при управлінні туристичною галуззю на регіональному рівні та відображення її результатів у *туристичному паспорті регіону*. Вітчизняними вченими вже здійснені певні методичні напрацювання щодо змісту такого паспорту. Н. Свиридова пропонує розроблення паспорту туристичного потенціалу регіону, який включає такі розділи, як: інформація про геополітичне положення регіону; особливості рельєфу; рослинний світ; клімат; забезпечення санаторно-рекреаційними ресурсами; ресурсно-рекреаційний рейтинг регіону; характеристика ландшафтів і природних ресурсів; архітектурно-історичні ресурси; відомі об’єкти; туристичні маршрути і цикл; інфраструктура туризму; екологічний стан регіону; перспективи розвитку туризму і створення нового туристичного продукту; загальний бал туристичного потенціалу регіону в рейтингу регіонів України [127, с. 21].

Пропонуємо розробити туристичний паспорт регіону з урахуванням методичних напрацювань вітчизняних вчених за відповідною схемою (рис. 2.11).

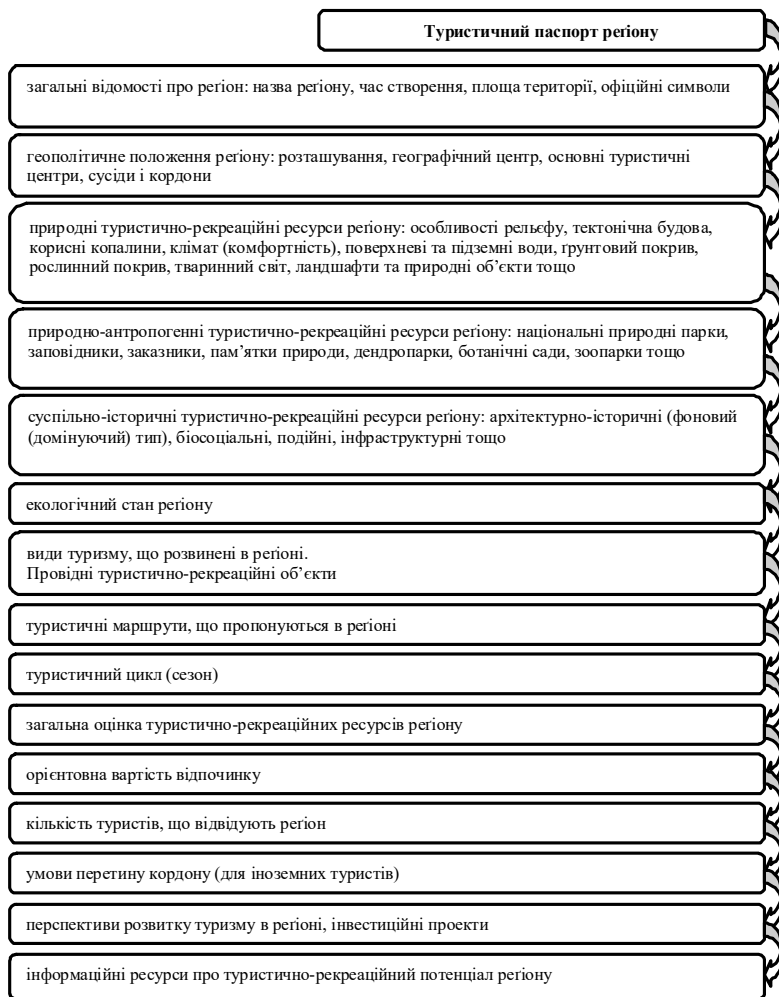

Рис. 2.11. Структура туристичного паспорта регіону

Такі методичні рекомендації можуть стати основоположними для розроблення туристичного паспорта Львівської області загалом чи окремих її районів. Основне призначення таких паспортів –

поширення інформації про туристично-рекреаційний потенціал території. Користувачами такої інформації будуть інвестори, зарубіжні партнери (державні структури та громадські організації), а також потенційні туристи.

На основі інформації туристичних паспортів регіонів можна здійснювати міжрегіональний порівняльний аналіз, дати повну статистичну оцінку туристично-рекреаційного потенціалу країни, що суттєво вдосконалив інформаційне забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні.

Індикаторами ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону є соціальні та економічні показники, що характеризують розвиток туризму як галузі регіональної економіки. Ключовими *інструментами* у розробці комплексу таких показників є:

- адміністративні і статистичні реєстри;
- групування та класифікації;
- звітність суб'єктів туристичної діяльності;
- спеціально організовані спостереження.

Повний і достовірний перелік усіх суб'єктів підприємницької діяльності у галузі туризму на сьогодні важко отримати на основі даних одного відомства. Такий перелік формується за рахунок ведення з 2004 р. органами державної реєстрації Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, але вони не формують бази даних про показники діяльності фізичних осіб-підприємців, оскільки останні ведуть спрощену систему обліку і звітуються лише в органи Державної податкової адміністрації України. Водночас органами державної статистики здійснюється ведення ЄДРПОУ, де наведені відомості лише про юридичних осіб, які здійснюють туристичну діяльність.

Проблема неповноти обліку фізичних осіб-підприємців, які здійснюють туристичну діяльність, значною мірою обумовлена невизначеністю у чинному законодавстві. Основну частину фізичних осіб-підприємців становлять особи, які надають послуги сільського зеленого туризму. Відповідно до Закону України “Про туризм”, фізичні особи-підприємці належать до суб'єктів туристичної діяльності, на право здійснення якої вони повинні володіти ліцензією [93]. У Законі України “Про особисте селянське господарство” не передбачено необхідності ліцензування такої діяльності [113]. Згідно з проектом закону “Про зелений туризм”, діяльність із надання послуг у сфері сільського зеленого туризму не підлягає ліцензуванню [115]. Такі суперечності створюють труднощі у визначенні статусу суб'єкта туристичної діяльності та його статистичного обліку.

Для забезпечення повноти первинної інформації про перелік суб'єктів господарської діяльності у туристичній галузі на певній території (як комерційних, так і неприбуткових організацій) доцільним є, на нашу думку, розробка і ведення відповідного реєстру. Методологічну базу такого реєстру може забезпечити Державна служба туризму і курортів, підтримку та актуалізацію інформаційного фонду реєстру в регіонах – місцеві органи державної влади за активної участі громадських та інших організацій у рамках відповідних проектів. Інформаційний фонд реєстру суб'єктів туристичної діяльності може бути первинною базою для маркетингу та реклами туристичних послуг регіону.

Загалом проблема статистичного обліку туристичної діяльності є актуальною для регіонів різних країн світу в силу міжгалузевого спрямування туризму. З огляду на це, різні методики оцінки ситуації в галузі призводять до суттєвих відмінностей та неможливості адекватної оцінки тенденцій розвитку. Тому позитивним є процес впровадження уніфікованої системи статистичного обліку, розробленої Всесвітньою туристичною організацією – Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності, затвердженої в Україні з 2003 р. [74]. Важливим недоліком статистичного обліку також є його узагальнене спрямування, коли більш-менш задовільний облік ведеться лише на загальнодержавному рівні та на рівні окремих областей. Для повної оцінки тенденцій розвитку галузі важливе ведення статистичного обліку щодо показників туристичної діяльності на рівнях: країна, область, район області, окремий населений пункт (місто, селище міського типу, село), конкретний туристично-рекреаційний об'єкт (узбережжя Чорного моря, гірська система Карпат, санаторій, готель, театр, музей тощо).

Отже, роль інформаційного забезпечення як важливої складової механізму державного управління туристичною галуззю особливо стрімко зростає в сучасних умовах інноваційного розвитку та становлення економіки знань. Інформаційне забезпечення як комплекс різних видів інформації, що характеризує регіон, формують такі джерела, як інформація про туристично-рекреаційний потенціал регіону, рекламно-довідкова інформація про туристичні продукти, рекламно-довідкова інформація про туристичні продукти зацікавлених суб'єктів туристичної діяльності, рекламно-довідкова інформація про туристично-рекреаційний потенціал території місцевих органів державної влади, статистичні дані про суб'єктів туристичної діяльності та туристичні потоки, аналітична інформація про туризм у регіоні. На основі проведеного аналізу важливо реалізувати наступні заходи,

необхідні для вдосконалення інформаційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні:

1. Удосконалення переліку показників, які характеризують розвиток туризму як складової регіональної економіки, організації їх збору, зокрема:

– потребує оновлення формуляр 1-ТУР статистичного звіту туристичних організацій у частині такого показника, як “балансовий прибуток”, якого немає у чинних положеннях із бухгалтерського обліку та фінансової звітності;

– для вивчення реальних результатів реалізації Болонського процесу у вітчизняній системі освіти щодо мобільності студентів доцільним було б у формі звітності 1-ТУР виділи в окрему графу “Облік поїздок з метою навчання”;

– для повнішого відображення у доступних ширшому колу науковців статистичних виданнях ресурсів та результатів діяльності туристичних організацій потрібно передбачити подання їх звітності (форми 1-ТУР) регіональним управлінням статистики. Існуюче методологічне, кадрове і технічне забезпечення обробки таких звітів є, як правило, набагато кращим у статистичних органах, аніж в обласних управліннях з питань культури і туризму, куди звітують на сьогодні туристичні організації;

– суттєві розбіжності виникають в обліку іноземних туристів в Україні та інших країнах світу. В Україні туристами вважаються практично всі, хто перетнув державний кордон. За даними Державної прикордонної служби України визначаються обсяги туристичних потоків в Україну іноземців та з України громадян України. Мета поїздки визначається за інформацією заповненої декларації, яка не завжди є достовірною. Водночас за кордоном кількість туристів обліковують на підставі ліжко-днів ночівель у різних закладах розміщення. Отже, необхідною є розробка досконалішої вітчизняної методики обліку туристичних потоків, що забезпечує коректність міжнародних порівнянь;

– важливо чітко регламентувати статистичний облік фізичних осіб-підприємців, які надають послуги з тимчасового проживання з метою захисту їх прав як підприємців, а також туристів як споживачів відповідних послуг;

– зважаючи на визначену в Стратегії розвитку Львівщини до 2015 р. операційну ціль розвитку туризму і рекреації, необхідно удосконалити перелік показників, за якими здійснюється моніторинг досягнення такої цілі. Важливим є прийняття Програми розвитку

санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку у Львівській області на 2011 – 2015 рр., яка би визначила туризм як пріоритетну галузь регіональної економіки, а відповідно, передбачала у конкретних показниках (кількість суб'єктів діяльності, зайнятість у цій сфері, валовий регіональний продукт, доходи, фінансовий результат діяльності (прибуток, збиток)) стратегічні та операційні цілі його розвитку;

– для повної оцінки тенденцій розвитку галузі важливе ведення статистичного обліку щодо показників туристичної діяльності на рівнях: країна, область, район області, окремих населених пунктів, конкретний туристично-рекреаційний об'єкт.

2. Затвердження на регіональному рівні методичних рекомендацій з комплексної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіону з метою проведення досліджень визначення фактичного потенціалу Львівської області, окремих районів та населених пунктів, розроблення на цій основі туристичного паспорта області.

3. Розробка і розміщення на спеціально створеному веб-сайті електронного каталогу презентаційних версій проектів, які передбачають розвиток туристично-рекреаційного потенціалу регіону (на рівні населеного пункту, району, області, регіону) з метою розширення можливостей пошуку потенційних інвесторів для їх реалізації у регіоні.

2.4. Промоція туристичного продукту регіону: сучасний стан та пріоритети використання

З інформаційним забезпеченням механізму державного управління туристичною галуззю дуже тісно пов'язаний *метод промоції*.

В умовах розвитку міжнародного туризму виникає потреба активної промоції туристичного продукту на світовому ринку з метою привернення уваги іноземного туриста. Суб'єкти туристичної діяльності здійснюють активну комунікаційну політику стосовно власного туристичного продукту, проте обсяги та ефективність їх діяльності значною мірою залежать від рівня промоції регіону та країни загалом. Тому політика регіонів щодо промоції набуває особливо важливих рис у сучасних умовах жорсткої конкуренції між країнами на світовому ринку туристичних послуг та потребує ґрунтовних наукових досліджень ефективності використання промоційних інструментів.

Промоція туристичного продукту регіону включає низку заходів, спрямованих на поширення інформації серед туристів, інвесторів, інших зацікавлених суб'єктів про туристично-рекреаційний потенціал території з метою ефективного його використання.

У вітчизняній науковій думці промоцію туристичного продукту регіону переважно розглядають в контексті маркетингу територій. Так, у працях Л. Черчик визначається маркетинг рекреаційних територій як системний теоретико-методологічний підхід до планування діяльності, спрямованої на задоволення потреб установ та організацій у спеціальних та загальних природних рекреаційних ресурсах, рекреаційних територіях для надання рекреаційних послуг шляхом дослідження, оптимального впливу на споживача та задоволення попиту на ці послуги, включаючи розширене відтворення природних рекреаційних ресурсів з метою підтримки необхідного екологічного і ресурсного балансу, який забезпечував б нормальні умови життєдіяльності суспільства загалом і його окремих членів на довготривалу перспективу [155, с. 99]. Ф. Котлер виділяє поняття “маркетинг місьць” як різновид маркетингу послуг та некомерційної діяльності, зокрема “маркетинг місьць відпочинку” як діяльність з метою створення, підтримки, зміни відношення, поведінки щодо певних місьць. Маркетинг місьць відпочинку спрямований на залучення рекреантів і туристів на курорти в певні міста, штати, країни [58, с. 611; с. 615]. М. Глядіна досліджує регіональний маркетинг рекреаційної сфери як цілеспрямовану економічну діяльність регіональних органів управління для підвищення рекреаційної привабливості регіону з метою задоволення попиту рекреантів, туристів і збільшення фінансових надходжень до регіонального бюджету [17, с. 13].

Промоція відображає за своїм змістом стимулюючий механізм (з огляду на розгляд його як інструменту), що є важливим методом державного управління туристичною галуззю [24, с. 7]. Об'єктом промоції може бути рекреаційно-туристичний потенціал країни загалом чи окремих її територій, окремих туристичний маршрут, історико-культурний чи природний об'єкт тощо.

В організації і проведенні заходів промоції важлива співпраця між державними органами, громадськими організаціями, а також суб'єктами туристичної діяльності для ефективного просування туристичного продукту регіону на зарубіжні ринки. У промоції важливо правдиво відображати реальний рівень якості вітчизняних туристичних послуг та не допускати свідомо помилкову рекламу.

До *інструментів промоції* належать (додаток 11):

– реклама: відеоролики, фільми; реклама в пресі, реклама в мережі Інтернет, мобільна реклама; друкована реклама (брошури, листівки, календарі, карти, плакати тощо); сувенірна продукція (скульптури, картини, брелки, посуд тощо); зовнішня реклама (білборди, відеошити тощо);

– виставкова діяльність: участь у міжнародних виставках; організація міжнародних виставок;

– робота з громадськістю: культурно-мистецькі, спортивні заходи, відзначення історичних, національних, релігійних дат; організація і проведення круглих столів, симпозіумів, конференцій, форумів; художня література; конкурси; робота з засобами масової інформації, прес-тури для зарубіжних та вітчизняних журналістів;

– знакування: розроблення, знакування, підтримка туристичних маршрутів та туристично-рекреаційних об'єктів у належному стані;

– туристична символіка: розроблення і затвердження марки міста, області, країни, яка може включати графічне зображення та назву й розташовуватись на поліграфічній продукції; розроблення і затвердження слогана, який може розміщуватись під маркою.

Вищезазначені інструменти повинні використовуватись у межах загальнодержавної стратегії розвитку туризму з урахуванням регіональних особливостей для досягнення поставлених цілей. Поодинокі заходи не зможуть дати оптимального ефекту та не будуть економічно обґрунтованими.

Ефективна промоція сприяє формуванню позитивного *туристичного іміджу* про країну та її регіони, так званого туристичного брэнда, який викликає довіру в потенційного туриста про рівень якості пропонованих йому туристичних послуг. Україні для формування такого іміджу потрібно проводити комплексну політику в рамках промоційних інструментів для досягнення визначеної цілі та подолання труднощів, пов'язаних із незнанням про її туристично-рекреаційні ресурси в світі.

Промоція з боку держави вимагає значних фінансових зусиль. Протягом останніх років у цьому напрямку спостерігаємо значне покращення. Лише з 2007 р. почали виділяти кошти з Державного бюджету України на промоційні заходи. Недоліки промоції регіонального туристичного продукту є очевидними. У

Державній програмі розвитку туризму на 2002 – 2010 рр. визначено, що недостатньою є державна підтримка рекламування національного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках туристичних послуг, а також неналежна інформаційна підтримка суб'єктів туристичної діяльності [26]. На дуже низькому рівні є промоційна політика регіонального туристичного продукту. Для прикладу, у Стратегії розвитку Львівської області до 2015 р. однією з операційних цілей визначено розвиток і промоцію рекреаційного потенціалу Львівської області в рамках стратегічної цілі “Львівщина – регіон чистого і привабливого навколишнього середовища, культури, туризму і рекреації” [136]. Для виконання поставленої цілі укладачі зазначеної стратегії вважають за доцільне проведення низки завдань та реалізації заходів для їх досягнення (табл. 2.7).

Заходи промоції можуть реалізовуватись також у межах фінансування проектів міжнародних організацій, проектів транскордонного та міжрегіонального співробітництва. У такому випадку суб'єктами можуть бути органи державної влади в галузі туризму відповідних країн та регіонів, міжнародні організації.

Найбільш ефективним та доступним інструментом промоції є *реклама*. Реклама вітчизняного регіонального туристичного продукту в зарубіжних засобах масової інформації є дуже обмеженою. З 2007 р. розпочалась робота щодо відняття рекламних роликів про Україну, які транслюються у зарубіжних країнах. Проте відеоматеріал щодо туристично-рекреаційних ресурсів Львівської області практично відсутній та не поширюється належним чином. У цьому напрямку дещо компенсує рекламна кампанія Євро-2012. За таких обставин можна стверджувати про практичну марність витрат на рекламу (закон Мерфі: при недостатньому обсязі рекламних витрат їхній ефект, що виражається в збільшенні обсягу наданих послуг, близький до нуля; крива Вундта: існує визначена максимальна межа кількісного впливу рекламоносіїв, після якої ефективність реклами знижується). Позитивним моментом на загальнодержавному рівні є те, що розпочато роботу з поширення друкованої та сувенірної туристичної продукції через закордонні представництва України. Львівщина виготовляє достатню кількість такої продукції, проте поширює її лише на своїй території і здебільшого в центральних містах. У менших населених пунктах відповідна продукція часто відсутня або ж виготовлена чомусь підприємствами інших країн, зокрема Китаю.

Таблиця 2.7

Основні завдання та заходи, визначені в Стратегії розвитку Львівської області до 2015 в рамках операційної цілі – розвиток і промоція рекреаційного потенціалу Львівської області

Завдання	Заходи
– стимулювання промоційних кампаній різноманітного рекреаційного та туристичного потенціалу області	– створення туристичного Інтернет-порталу з інформацією про туристичні центри, туристичні фірми, можливість бронювання квитків та номерів у готелях тощо
– створення регіональної системи поширення туристичної інформації і системи бронювання квитків, номерів через Інтернет, а також обласну мережу туристичних інформаційних центрів	– розроблення та виготовлення путівника-каталога “Санаторно-курортні заклади Львівщини”
– розвиток асоціацій агро- і гірського туризму, сприяння розвитку туристичних послуг у сільській та гірській місцевостях, проведення навчальних програм у сфері “зеленого” туризму	– постійне представлення туристично-рекреаційного потенціалу Львівщини на Міжнародному економічному форумі “Україна – ЄС”, інвестиційному ярмарку, міжнародній туристичній виставці “УІТТ”, міжнародному туристичному форумі “Туризм і рекреація”
– сприяння розвитку рекреаційних зон і ринку послуг через розроблення генеральних планів населених пунктів пріоритетного розвитку і залучення інвестицій	– видання туристичного путівника “Довідник туристичного оператора Львівщини”, який повинен розповсюджуватись через посольства і консульські представництва України за кордоном
– заохочення місцевих органів влади та приватних інвесторів до розвитку сучасної туристичної та рекреаційної бази (лікувальні курорти, курорти з мінеральними водами, наметові табори і місця для короткочасного відпочинку та рекреації, лижні курорти тощо), підтримка їх у впровадженні	– проведення щорічних семінарів для власників агросадіб з метою роз’яснення та навчання щодо запровадження власної справи з обслуговування туристів
	– розроблення та знакування міжнародного туристичного маршруту “Шляхом бравого вояка Швейка”, регіонального туристичного маршруту “Шляхом великого Каменяря”
	– створення туристичного продукту “Густань”

В умовах інформатизації суспільства зростає ефективність *реклами в мережі Інтернет*. Інтернет став зручним способом пошуку місця відпочинку для більшості іноземних туристів. Для використання такого ресурсу важлива підтримка туристичних сайтів на державному рівні. В Україні створенням та підтримкою сайтів здебільшого займаються громадські організації. Кращими сайтами туристичної тематики в Україні вважаються “Замки і храми України”, “Відлуння віків (каталог сайтів локальних природничо-історичних пам’яток)”, “Робінзон (маршрути, новини, поради)” [12; 39; 123]. На загальнодержавному рівні поки не створено єдиного туристичного порталу, про необхідність якого зазначено у нормативно-правових документах. Стан сайтів місцевих органів державної влади є на дуже низькому рівні. За винятком Івано-Франківської, Львівської, Київської, Одеської областей та Криму, сайти обласних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування не містять достатньо інформації про туристично-рекреаційні ресурси регіону, зокрема на іноземних мовах. Інтернет-сторінка Львівської міської ради містить розділи “Туризм у місті Львові” та “Туристична афіша” з 2001 р.; ці сайти є порівняно кращими за сайти інших міських рад.

У промоції туристичного продукту особливої ваги набувають *друковані матеріали* туристичної тематики. Великим попитом користуються туристичні карти для пішохідних маршрутів у Карпатах та Криму, зростає зацікавленість атракційними об’єктами – історико-архітектурними пам’ятками, природними заповідниками, національними парками тощо. Також добре купуються оглядові туристичні карти, де в генералізованому вигляді показані найважливіші історичні та культурні об’єкти України. Український ринок друкованих матеріалів туристичної тематики перебуває на стадії формування. Його розвиток залежить від багатьох чинників – політичної ситуації в країні, стабільності економіки, екологічної безпеки та інших. Через політичні кризи в Україні останніми роками скоротилась кількість туристів з англomовних країн, відповідно впали продажі англomовних путівників. Особливий інтерес у мандрівників викликають замки України. Ринок туристичної літератури вже зреагував на це: почали з’являтися відповідні довідники і брошури. Проте попит спричинив появу багатьох маленьких видавців, тексти путівників яких часто непрофесійні і можуть містити свідомо помилкову інформацію. Загалом ґрунтовних та вичерпних путівників з цікавими маршрутами по всій Україні не вистачає, насамперед на іноземних мовах.

Виставкова туристична діяльність також поки на дуже слабкому рівні. В Україні офіційним консолідатором вітчизняних стендів

на провідних світових туристичних виставках є Національна туристична організація. Лише з 2006 р. Україна вперше презентувала себе на найбільшій в Європі XXVI Міжнародній туристичній виставці WTM (World Travel Market). Ще слабше розвинена виставкова діяльність місцевих органів державного управління, що обґрунтовано відсутністю фінансових коштів для участі у виставках. Проте в цьому напрямі певні зрушення все ж спостерігаємо. Так, наприкінці 2007 р. санаторно-курортний потенціал Львівщини було представлено на Міжнародній туристичній виставці у м. Кельні (Німеччина). Виставку відвідало більше 25 тис. осіб, зокрема експозицію санаторно-курортного потенціалу Львівщини оглянули туристичні оператори багатьох держав Європи та експерти. Участь у виставках допоможе розкрити туристично-рекреаційний потенціал країни, здійснити пошук інвесторів і повинна підкріплюватись якісною друкованою продукцією, економічно обґрунтованими інвестиційними проектами, фаховим персоналом.

Цікавим інструментом промоції туристичного продукту регіону може виступати *художня література*. Опис мандрівок стає популярним предметом відображення для багатьох письменників. Існує навіть премія туристичної агенції Томаса Кука “За найкращу книгу подорожей”. Місця, які описані у популярних книгах, викликають бажання побачити їх насправді і таким чином це мотивує подорож. Поширення художньої літератури на світовому книжковому ринку, яке видається за державним замовленням, допомогло б розкрити національну самобутність та неповторність української історії та природи [49].

Ефективним інструментом промоційної політики є *зв'язки з громадськістю* (public relations), що викликає більшу довіру, ніж реклама. Прикладом public relations є проведення конкурсів “Сім природних чудес” як продовження проекту “Сім чудес України”, “Зірки українського туризму”, “Міс-Туризм International” та інших. Такі конкурси мотивують суб'єктів туристичної діяльності і розкривають туристично-рекреаційний потенціал країни та її регіонів.

Культурно-мистецькі заходи (фестивалі, концерти, вуличні дійства, святкування визначних дат), *спортивні події* також суттєво підвищують інтерес потенційного туриста відвідати регіон, де відбуватиметься подія. Прикладом таких заходів для Львова є Форум видавців, святкування 750-річчя міста, міжнародний фестиваль “Золотий Лев”, “Різдво у Львові”, “Великдень єднає”, до 150-річчя від дня народження І. Франка та багато інших.

Промоція туристичних маршрутів окрім якісної реклами, передбачає розбудову інфраструктури та підтримку об'єктів у

належному стані, що підвищує їх привабливість. Проблема формування єдиної мережі вітчизняних туристичних маршрутів є актуальною протягом тривалого періоду і поки немає реальних заходів для її вирішення. Поодинокі відкриття нових маршрутів (“Дерев’яний шлях церквами Львівщини”, “Замкова спадщина України та Польщі”, “Королівський” тощо) не дають змоги належним чином використовувати наявний туристично-рекреаційний потенціал регіонів України.

На основі аналізу використання інструментів промоції на загальнодержавному і регіональному рівнях в Україні важливо реалізувати такі заходи в рамках стимулюючого механізму державного регулювання туризму:

- розроблення стратегій розвитку туризму в регіоні загалом та населених пунктах, де ця галузь визнана пріоритетною;
- розміщення реклами в зарубіжних друкованих виданнях, транслявання рекламних роликів та фільмів на телебаченні, які розкривають туристично-рекреаційний потенціал України;
- друк туристичної поліграфічної та сувенірної продукції за державним замовленням;
- поширення якісних друкованих матеріалів про Україну та її регіони через закордонні представництва, іноземних суб’єктів туристичної діяльності;
- створення Єдиного туристичного порталу, відкриття та оперативне поновлення туристичних сайтів центральних та місцевих органів державної влади;
- контроль за змістом та поповненням туристичних сайтів місцевих органів державної влади;
- обов’язкова участь у виставках, які мають статус міжнародних та відмінну репутацію;
- розроблення єдиної системи туристичних маршрутів з включенням найбільш унікальних із них до списку ЮНЕСКО;
- затвердження та пропаганда щорічного плану культурно-мистецьких та спортивних заходів, що відбуватимуться на визначеній території;
- проведення конкурсів для мотивації суб’єктів туристичної діяльності, а також конкурсів, що розкривають туристично-рекреаційний потенціал країни та її регіонів;
- організація прес-турів для іноземних журналістів в Україну та вітчизняних журналістів за кордон;
- знакування територій з перекладом на іноземну мову (англійську, латинську);

- затвердження туристичної символіки населених пунктів для активного її використання в друкованих матеріалах, при проведенні заходів;

- організація інвестиційних форумів із представленням вартісних інвестиційних проєктів для розбудови та покращення туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення;

- створення та постійне поновлення Інтернет-порталу, на якому були б розміщені туристичні інвестиційні проєкти та їх опис;

- проведення семінарів, тренінгів для фізичних осіб-підприємців, що надають послуги з тимчасового розміщення осіб, а також для жителів сільських територій з метою розвитку сільського та агротуризму;

- чіткий та об'єктивний моніторинг використання бюджетних та позабюджетних фінансових ресурсів для промоції туристичного продукту регіону.

Отже, промоція туристичного продукту регіону включає низку заходів, спрямованих на поширення інформації серед туристів, інвесторів, інших зацікавлених суб'єктів для ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу території. Такі заходи повинні проводитись в межах загальнодержавної стратегії розвитку туризму з урахуванням регіональних особливостей для досягнення поставлених цілей, у цьому випадку – це поширення інформації про туристичний продукт регіону. Поодинокі заходи не зможуть дати оптимального ефекту та не будуть економічно обґрунтованими. Для ефективної організації промоції туристичного продукту регіону важливо систематизувати промоційні інструменти, комплексне використання яких забезпечуватиме ефективний стимулюючий механізм.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ ГАЛУЗЗЮ (НА МАТЕРІАЛАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

3.1. Туристичний кластер та його роль у кадровому забезпеченні економіки регіону в робітничих професіях

Сучасні умови розвитку демократії, деконцентрація державної влади, необхідність підвищення ефективності управлінських рішень вимагають нових підходів в організації функціонування механізму державного управління туристичною галуззю в частині співпраці місцевих органів державної влади з громадськими, науковими, освітніми організаціями та бізнес-структурами, тобто так званої *міжсекторальної співпраці* (перший сектор – органи державної влади; другий сектор – суб'єкти підприємництва; третій сектор – громадські, наукові та освітні організації).

Прагнучи створити максимально сприятливі умови розвитку туризму в регіоні, співпраця різних секторів управлінської діяльності може стати дієвим способом вирішення низки існуючих проблем та забезпечення збалансованого розвитку галузі. При цьому співпраця місцевих органів державної влади з громадськими організаціями сприятиме участі громадськості в реалізації регіональної туристичної політики, з науковими та освітніми організаціями – науковому обґрунтуванню політичних рішень, з бізнесом – впливу підприємців на державні структури з метою врахування інтересів безпосередньо суб'єктів туристичної діяльності та підприємств суміжних галузей.

Основними *організаційними формами* міжсекторальної співпраці в туристичній галузі можуть бути маркетингові консорціуми, конгломерати, громадські організації при навчальних закладах, об'єднання, створені з метою просування конкретного туристичного продукту, туристично-інформаційні центри, туристичні кластери тощо (табл. 3.1).

Вважаємо, що особливу увагу доцільно звернути на створення *туристичних кластерів*, які сприяють переходу від прямого втручання органів державної влади, дають змогу об'єднати зусилля всіх учасників управління туристичною галуззю, підвищуючи таким чином ефективність територіальної організації продуктивних сил суспільства.

Туристичні кластери відзначаються експортоорієнтованою спрямованістю, оскільки туристична галузь не може обмежуватись лише внутрішнім споживанням, а її продукт практично завжди користується попитом серед іноземних туристів.

Таблиця 3.1

**Основні організаційні форми міжсекторальної співпраці
в туристичній галузі та їх характеристика**

№ з/п	Організаційна форма	Загальна характеристика
1	Маркетингові консорціуми	Об'єднують музеї, парки, театри тощо та ведуть спільну політику просування туристичного продукту, розробляють власні веб-сайти, друковані матеріали тощо
2	Конгломерати	Об'єднання суб'єктів туристичної діяльності, що здійснюють різні види економічної діяльності (туристичні агентства, туристичні оператори, екскурсійні бюро, готельні підприємства, ресторани тощо)
3	Громадські організації при навчальних закладах, які готують фахівців туристичної галузі	Некомерційні структури, створені здебільшого з метою оперативного залучення студентів до практичної діяльності (наприклад, Міжнародний науково-дослідний центр проблем розвитку туризму Донецького інституту туристичного бізнесу)
4	Об'єднання, створені з метою просування конкретного туристичного продукту (зокрема на невеликій території, в регіоні, країні, континенті)	Що консолідує зусилля учасників з конкретною метою – зростання обсягів реалізації (наприклад, Європейська туристична комісія, Рада з туризму Карпатського регіону)
5	Туристично-інформаційні центри	Можуть здійснювати спільну політику просування туристичного продукту, розробляти власні веб-сайти, друковані матеріали, надавати консультаційні послуги на основі власної інформаційної бази даних тощо (наприклад, Туристично-інформаційний центр Львівського інституту економіки і туризму)
6	Туристичні кластери	Є особливими організаційними формами об'єднання державних, наукових, освітніх, громадських та приватних структур, що здійснюють свою діяльність у туристичній галузі та розташовані на суміжних територіях

Доцільність розвитку туристичних кластерів підтверджує їх вплив на розвиток регіону через практично всі можливі напрямки забезпечення конкурентних переваг, зокрема: технологічний (впровадження нових технологій); сировинний (використання нових видів сировини); продуктовий (виробництво нового чи удосконалення вже існуючого туристичного продукту); організаційний (використання нових інституцій); інфраструктурний (використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону, переваг його розташування).

Досвід ефективного функціонування туристичних кластерів в Україні практично відсутній, що обумовлено, насамперед, прогалинами у нормативно-правовому регулюванні такого напрямку. Так, у 2008 р. було розроблено проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні”, але він не був прийнятим. Тому вкрай необхідним є прийняття відповідного документа на загальнодержавному рівні, а також розроблення програми створення туристичних кластерів на регіональному рівні. Дещо компенсує прогалини у цьому напрямку Розпорядження Кабінету Міністрів України № 28-р від 31.01.2007 р. Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, де в Плані заходів (п. 5) визначено поширення позитивного досвіду створення кластерів. Проте положення цього документа слабо адаптовані до туристичної галузі.

На сьогодні в регіонах України, зокрема в Львівській області, вже створено низку туристичних кластерів, проте практично всі з них мають суто декларативне спрямування та їх діяльність є абсолютно невідчутною для соціально-економічного розвитку території. Це спричинено незадовільною участю у таких формах місцевих органів державної влади, яка не підкріплена цільовим фінансуванням, а також відсутністю мотивації решти учасників. Для успішного функціонування кластера наголошуємо на важливості його комерційного спрямування, адже це основна умова мотивації учасників та усунення декларативного спрямування його існування (додаток 15). Також важливо, щоб кластер не був об’єктом зайвих витрат для місцевих органів державної влади та інших учасників, а суми коштів, вкладених у його функціонування, повинні бути окупними.

Для створення передумов успішного функціонування туристичного кластера в регіоні важливо узгодити інтереси його учасників через пошук спільної мети (додаток 16).

Найбільш суміжними за інтересами є наукові організації та місцеві органи державної влади, частково освітні установи, оскільки

концептуальним завданням (інтересом) їх діяльності є забезпечення збалансованого розвитку туристичної галузі як індикатора соціально-економічного розвитку регіону. Проте у відносинах цих секторів розбіжності виникають здебільшого у частині фінансування розроблених науковими та освітніми організаціями проєктів, що в умовах дефіциту бюджетних фінансових ресурсів залишається надзвичайно актуальною проблемою.

Залучення до участі в туристичних кластерах громадських та наукових організацій є більш поширеним серед місцевих органів державної влади. Співпраця з бізнес-структурами практикується меншою мірою, оскільки ускладнюється суттєвими розбіжностями в інтересах суб'єктів та низьким рівнем довіри бізнесу до держави, яка б мала спрямовувати свої зусилля на створення сприятливих умов діяльності. Співпраця з бізнес-структурами в туристичній галузі повинна включати участь не лише суб'єктів туристичної діяльності, але й суб'єктів підприємництва суміжних галузей, що обумовлено поліфункціональним спрямування туризму та високим ступенем його чутливості до екзогенних факторів (складових) мезо- та макрооточення. Залучення суб'єктів підприємництва суміжних галузей дають змогу налагодити міжгалузеве співробітництво з максимально можливим дотриманням інтересів усіх учасників бізнесу та забезпеченням збалансованого розвитку регіону.

Ініціатором створення туристичного кластера повинні бути суб'єкти туристичної діяльності. Натомість місцеві органи державної влади зобов'язані визначити концептуальні основи взаємодії з іншими секторами, а сам процес має бути налагодженим таким чином, щоб громадські, наукові, освітні організації та бізнес-структури стали надійними партнерами в прийнятті управлінських рішень. Важливо не допускати, щоб недержавні управлінські сектори перетворювались у суто лобістські групи чи інститути тиску на місцеві органи державної влади.

Формування ефективного туристичного кластера в регіоні повинно відбуватись поступово, що обумовлює недостатній досвід такої співпраці місцевих органів державної влади, а також неготовність більшості громадських організацій та суб'єктів підприємництва до участі в прийнятті управлінських рішень. До сьогодні тільки наукові організації зарекомендували себе як потужні інституції, здатні продукувати ефективні ідеї в управлінні туристичною галуззю. Тому в силу недостатнього досвіду міжсекторальної співпраці в туристичній галузі пропонуємо *поетапне залучення* громадських, наукових, освітніх

та бізнес-структур до управління туристичною галуззю через участь у туристичному кластері. На кожному етапі повинна здійснюватись періодична оцінка результативності співпраці щодо прийняття управлінських рішень, оскільки така участь зумовлює відповідальність (соціальну, політичну), а потенціал відповідних структур не завжди відповідає цілям регіональної туристичної політики.

Загалом процес залучення громадських, наукових, освітніх організацій та бізнес-структур до участі в туристичному кластері можна визначити за етапами: 1) пошук партнерів (громадських, наукових, освітніх та бізнес-структур) за критеріями відбору; 2) контроль за виконанням рішень місцевих органів державної влади; 3) опосередкована участь у прийнятті управлінських рішень; 4) безпосередня участь у прийнятті управлінських рішень (рис. 3.1).

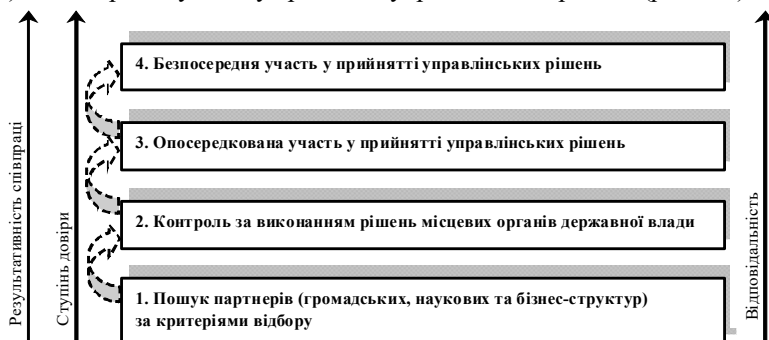

Рис. 3.1. Етапи залучення громадських, наукових, освітніх організацій та бізнес-структур до участі в туристичному кластері

Початковим етапом є пошук партнерів, який здійснюється місцевими органами державної влади відповідно до низки критеріїв. Центральним органом державної влади регіонального рівня в цих питаннях буде управління інфраструктури обласної державної адміністрації, яке, володіючи відповідним інформаційним забезпеченням, визначає реальних та потенційних учасників кластера. Можемо виділити найважливіші *критерії* відбору громадських, наукових, освітніх організацій та бізнес-структур для співпраці з місцевими органами державної влади, зокрема через участь у туристичному кластері (рис. 3.2).

Пріоритетним критерієм у доборі партнерів до участі в прийнятті управлінських рішень має бути спеціалізація громадських, наукових, освітніх та бізнес-структур.

Рис. 3.2. Критерії відбору недержавних громадських, наукових, освітніх та бізнес-структур до участі в туристичному кластері

Громадські організації можуть бути спеціалізовані (сфера впливу конкретно в туристичній галузі), зокрема секторальні, які об'єднують суб'єктів за окремими видами економічної діяльності (готелі, турагенти, туроператори, екскурсійні бюро тощо), а можуть здійснювати діяльність в інших сферах суспільного життя, прямо чи опосередковано впливаючи на розвиток туризму.

Так само бізнес-структури можуть здійснювати свою діяльність у суто туристичній галузі (первинні, які функціонують безпосередньо для обслуговування рекреантів, або вторинні, які відкриті переважно для обслуговування відпочиваючих, хоча їхніми послугами користуються і місцеві жителі), а також це можуть бути такі, сфера діяльності яких поширюється на інші галузі, що впливають на туристичну привабливість регіону (третинні, які діють для обслуговування місцевого населення, але можуть задовольняти одночасно й потреби туристів; відповідно до поділу О. Бобарикіної [5, с. 5]).

Спеціалізація наукових та освітніх організацій повинна включати дослідження таких процесів регіону, які відображають економічну, соціальну, екологічну та рекреаційну складові людської діяльності.

Згідно з критеріями відбору, управління інфраструктури обласної державної адміністрації за порівняльним розподілом може

визначити найбільш професійні структури з метою подальшого їх залучення до управлінської діяльності, а саме опосередкованої та безпосередньої участі. Паралельно ці структури повинні здійснювати постійний контроль за діяльністю місцевих органів державної влади, які володіють повноваженнями в управлінні туристичною галуззю чи рішення яких реалізуються в інших галузях, суміжних до туристичної (етап 2, див. рис. 3.1). Такий контроль повинен здійснюватись через моніторинг результатів виконання рішень органів державної влади у відповідних просторово-часових фокусах. Результатом може бути зростання таких показників, як обсяги туристичних потоків, кількість суб'єктів туристичної діяльності, обсяги наданих суб'єктами туристичної діяльності послуг, інвестиції у розбудову туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення тощо.

Співпраця державних структур та громадських організацій повинна відбуватись на принципах партнерства та на основі договірних відносин шляхом укладення угод, які будуть чітко визначати функціональні повноваження сторін, а також регламентувати відповідальність у випадку можливої денонсації, адже це може мати значні негативні наслідки для регіону.

Формування туристичного кластера – не стихійний, а систематизований, впорядкований процес, який вимагає чіткого методологічного підґрунтя з метою ефективної його організації. *Порядок формування туристичного кластера* повинен включати такі основні блоки:

1. *Визначення ініціативної групи – реальних учасників кластера.* Формування туристичного кластера повинне розпочинатись з ініціативи конкретних суб'єктів, розташованих на територіях, що є просторово суміжними. Такі суб'єкти формують ініціативну групу. Це можуть бути місцеві органи державної влади (управління інфраструктури обласної державної адміністрації та його територіальні представництва в районах), органи місцевого самоврядування (спеціалізовані відділи чи інші структурні підрозділи міських, селищних, сільських рад), провідні суб'єкти туристичної діяльності (потужні туристичні оператори і туристичні агенти), спеціалізовані громадські та міжнародні організації, які фінансують такі проекти, наукові та освітні установи, які проводять науково-дослідну роботу та обґрунтовують економічну ефективність різних форм співпраці. Як вже зазначалось вище, ініціатором створення туристичного кластера є суб'єкти туристичної діяльності. Для початку такого процесу серед підприємців виділяють провідного ініціатора –

фалісінатора, з яким місцеві органи державної влади укладають відповідну угоду, положення якої дозволяють приєднання інших учасників кластера.

2. *Проведення комплексного маркетингового дослідження на відповідній території, яка охоплює реальних та потенційних учасників кластера.* Таке дослідження, проведене ініціативною групою, повинне визначити стан туристичної галузі через моніторинг основних показників та прогнози на довгострокову перспективу, виділення основних проблем розвитку туризму та шляхів їх подолання, зокрема таких, які б могли бути реалізованими учасниками кластера, а також складових зовнішнього середовища, що будуть здійснювати вплив на його функціонування. Такі складові є аналогічними складовим мезо- та макрооточення туристичної галузі (додаток 2, 3). При цьому складові мезооточення є потенційними учасниками кластера, що важливо враховувати при стратегічному плануванні його розвитку.

3. *Формування основної мети туристичного кластера.* Традиційно це задоволення потреб споживача через підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту регіону.

4. *Формування цілей туристичного кластера.* Цілями в рамках визначеної мети можуть бути: перетворення території на провідний туристичний центр; ефективне використання, збереження та нарощування туристично-рекреаційного потенціалу регіону; ініціювання та координація проєктів розвитку туризму, зокрема з залученням інвестиційного капіталу; промоція туристичного продукту регіону; підвищення кваліфікації фахівців туристичної галузі, що здійснюють підприємницьку та трудову (як наймані працівники) діяльність на відповідній території; отримання прибутку від діяльності в туристичній галузі; співпраця з закордонними партнерами в туристичній галузі.

5. *Побудова структури туристичного кластера.* Це надзвичайно важливий етап, оскільки тут визначаються концептуальні основи взаємодії учасників та забезпечення їх діяльності. Така структура, розроблена ініціативною групою та конкретизована під певну ситуацію, може бути представлена ширшому загальнопотенційним учасникам. Типову структуру туристичного кластера в регіоні формують такі складові, як ядро, учасники, сектори, які в процесі своєї взаємодії здійснюють виробництво нового чи удосконалення вже існуючого туристичного продукту (рис. 3.3). Сектори кластера відображають функціональний розподіл його учасників за такими групами: управлінські (здебільшого це органи

державної влади), виробничі (суб'єкти туристичної діяльності та органи державної влади), обслуговуючі (суб'єкти підприємництва суміжних галузей, які формують мезооточення (додаток 2)), забезпечуючі (здійснюють фінансування функціонування кластера), допоміжні (засоби масової інформації, поліграфічні фірми тощо).

Рис. 3.3. Типова структура туристичного кластера в регіоні

Між секторами кластера повинні існувати тісні мережеві зв'язки, що мають координуватись через секретаріат ради як постійно діючий орган у структурі кластера з основними управлінськими повноваженнями. Особливу увагу потрібно звернути на складову ресурсного забезпечення, оскільки від ефективності її організації суттєво залежить залучення коштів місцевих органів державної влади, що відображає принцип адиціоналізму (з досвіду регіональної політики країн ЄС).

Виробництво туристичного продукту через туристичний кластер здійснюється з використанням складових механізму

державного управління (за участю місцевих органів державної влади) та передбачає використання туристично-рекреаційних ресурсів, які формують туристично-рекреаційний потенціал регіону (додаток 17).

6. *Розроблення статуту туристичного кластера.* Такий документ повинен бути розробленим із урахуванням усіх специфічних умов підприємницької діяльності на відповідній території та передбачати широке коло можливостей щодо напрямів діяльності.

7. *Державна реєстрація туристичного кластера.* Окремі суб'єкти, зокрема учасники ініціативної групи, декларують свою участь у кластері через офіційне його оформлення (реєстрацію). Створення туристичного кластера повинне бути затверджено рішенням Львівської обласної ради та при потребі відповідними територіальними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Спеціалізація туристичного кластера не повинна обмежуватись діяльністю за окремим видом туризму, як це часто спостерігається у сільському туризмі. Результативність кластера має бути підтверджена його продуктом.

Розглянемо можливу структуру туристичного кластера Львівської області, метою якого буде реалізація туристичного продукту регіону до Євро-2012, а саме: забезпечення поселення, харчування туристів; організація дозвілля туристів. Ініціатором створення такого кластера будуть місцеві органи державної влади, а саме Управління інфраструктури, а також Управління економічного розвитку і торгівлі Львівської обласної державної адміністрації (рис. 3.4).

У розрізі основних складових механізму державного управління туристичною галуззю та об'єкту управління продуктом діяльності туристичного кластера в регіоні можуть бути:

– *у межах об'єкта управління:* розробка нового туристичного продукту (туристичний маршрут; об'єкт туристичної інфраструктури (заклади проживання, харчування тощо, транспортні засоби переміщення туристів тощо); фестиваль); пропозиції з удосконалення використання потенціалу туристичного продукту; розроблення бізнес-проектів та їх реалізація тощо;

– *в інституційному забезпеченні:* створення відповідних структур міжрегіонального, транскордонного, регіонального та субрегіонального рівнів як міжкоординаційних інституцій поєднання зусиль учасників міжсекторальної співпраці в функціонуванні механізму державного управління туристичною галуззю; проведення нарад, засідань, зборів, конференцій, круглих столів за участю засобів масової інформації; моніторинг ефективності діяльності органів

державної влади, що здійснюють управління туристичною галуззю на відповідному рівні, оцінка вертикальних (субординаційних, реординаційних) і горизонтальних (координаційних) зв'язків відповідних структур в управлінні туристичною галуззю тощо;

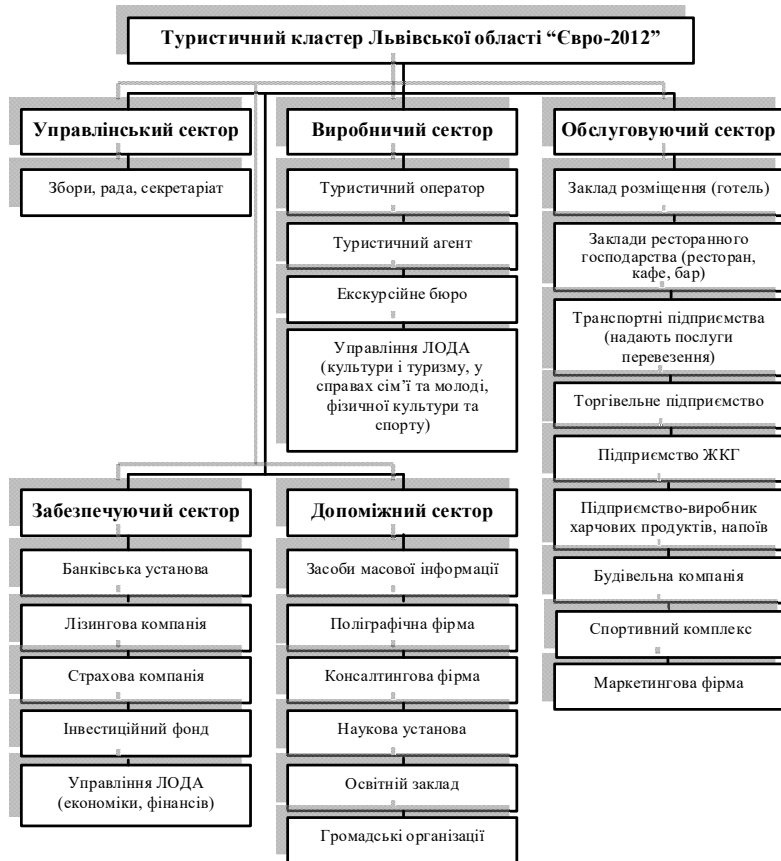

Рис. 3.4. Структура туристичного кластера Львівської області "Євро-2012"

– в інформаційному забезпеченні: формування інформаційної бази даних туристично-рекреаційних ресурсів території, суб'єктів туристичної діяльності, інших даних, що визначають конкурентоспроможність туристичної галузі, зокрема проведення соціологічних досліджень (збір первинної інформації), обробка

статистичної інформації (аналіз вторинної інформації); пропозиції заходів формування і вдосконалення інформаційного простору території в контексті просування туристичного продукту; методичні рекомендації оцінки, підвищення туристично-рекреаційного потенціалу території тощо; методичні рекомендації збору статистичних даних, що відображають результати діяльності в туристичній галузі відповідної території; показники оцінки діяльності в туристичній галузі, методики їх формування та використання, послуги програмного забезпечення тощо;

– *в ресурсному забезпеченні*: 1) кадрове забезпечення: проекти освітніх стандартів підготовки фахівців із державного управління туристичною галуззю; пропозиції підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб, що здійснюють управління туристичною галуззю відповідної території; семінари підвищення кваліфікації фахівців туристичної галузі тощо; 2) фінансове і матеріально-технічне забезпечення: пропозиції з пошуку джерел фінансування проєктів, заходів у рамках механізму державного управління тощо; моніторинг ефективності використання фінансових ресурсів, виділених на управлінські цілі;

– *у науково-методичному забезпеченні*: науково-методичне обґрунтування заходів у межах механізму державного управління туристичною галуззю на визначеній території (методики, прогнози, проекти тощо); наукова література за тематикою, що стосується туризму (монографії, словники, збірники статей, матеріали конференцій тощо);

– *у межах адміністративно-правових методів*: проекти законів, концепцій, стратегій, програм тощо; пропозиції (методичні рекомендації) з удосконалення чинної нормативно-правової бази; моніторинг (економічна оцінка) реалізації прийнятих нормативно-правових документів, зокрема коротко- і середньострокових програм розвитку та цілеспрямованості їх фінансування; пропозиції (методичні рекомендації) стандартизації, сертифікації туристичних послуг, ліцензування суб'єктів туристичної діяльності тощо; проекти районування території відповідно до основного функціонального призначення (рекреаційна, промислова тощо); методичні рекомендації територіально-просторового планування з метою ефективного розміщення об'єктів туристичної інфраструктури; методичні рекомендації оцінки туристично-рекреаційної місткості відповідної території тощо; пропозиції з удосконалення митного регулювання, порядку переміщення туристів через державний

кордон; методичні рекомендації встановлення митних ставок на переміщення вантажів, матеріальних цінностей туристів; методичні рекомендації оцінки ефективності різних форм транскордонного співробітництва, зокрема проєктів із цільовим фінансуванням; методичні рекомендації оцінки, моніторинг участі у міжнародних програмах тощо;

– у межах *фінансово-економічних методів*: прогнози показників туристичної галузі, зокрема щодо діяльності суб'єктів підприємництва, обсягів туристичних потоків (внутрішніх, зовнішніх) тощо; методичні рекомендації оцінки інвестиційного клімату території, терміну окупності інвестиційних капіталовкладень; пропозиції з покращення діяльності суб'єктів підприємництва на території курортполісів; пропозиції заходів залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення; пропозиції з удосконалення податкового регулювання в туристичній галузі, зокрема переліку податків, їх ставок, податкових пільг тощо; пропозиції з фінансування розвитку туристичної галузі визначеної території в частині виділення фінансових ресурсів із бюджету відповідного рівня; методичні рекомендації ціноутворення на туристичний продукт, використання цінкових стратегій тощо;

– у межах *соціально-психологічних методів*: пропозиції з удосконалення інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва та використання нових підходів у державному управлінні туристичною галуззю; методичні рекомендації оцінки інноваційності туристичної галузі з огляду на її конкурентоспроможність на міжнародному ринку; прогнози потреби туристичної галузі у професійних кадрах (здійснено автором, дані яких наведено нижче); проєкти освітніх стандартів підготовки фахівців туристичної галузі різних кваліфікаційних рівнів тощо; пропозиції з удосконалення соціального регулювання стосовно окремих категорій осіб; пропозиції розбудови туристичної інфраструктури з елементами, необхідними для соціально-незахищених верств населення; пропозиції заходів щодо національних меншин, спрямованих на стимулювання туристичних потоків між відповідними країнами тощо; методичні рекомендації оцінки туристичної привабливості території для туристів (зокрема іноземних); розроблення макетів промоційних друкованих матеріалів (довідників, карт, брошур, буклетів, календарів тощо), іншої продукції; пропозиції створення нових комунікаційних каналів поширення інформації про туристично-рекреаційний потенціал території;

пропозиції удосконалення топології організації комунікаційних мереж як інструментів поширення інформації про туристично-рекреаційний потенціал території тощо.

Особливе значення для успішного функціонування туристичного кластера відіграє його *кадрове забезпечення*. Перспективність його розвитку на всій території регіону доводить необхідність розрахунку потреби в робітничих кадрах туристичної галузі, зокрема робітничих професій, що здійснено за результатами наукового дослідження Інституту регіональних досліджень Національної Академії Наук України спільно з Головним управлінням економіки, Головним управлінням освіти і науки, Головним управлінням праці та соціального захисту та іншими управліннями Львівської обласної державної адміністрації та відображено в проєкті Програми забезпечення економіки Львівської області високопрофесійними кадрами.

Цінність таких розрахунків дослідження обґрунтована необхідністю визначення зв'язку між освітніми послугами та потребами ринку праці через розрахунок обсягів державного замовлення на підготовку кадрів туристичної галузі у закладах професійно-технічної освіти. Йдеться про такі групи професій, як організатори туризму (покоївка, черговий по поверху, кастелянка, агент з організації туризму, екскурсивод, фахівець із організації обслуговування в готелях і туристичних комплексах), а також робітники суміжних до туризму галузей: робітники ресторанного бізнесу (офіціант, бармен, кухар, кондитер, адміністратор залу); виробники харчових продуктів (технологи харчування, пекарі, кондитери, кулінари борошняних виробів); фахівці торгівлі (продавці продовольчих та непродовольчих товарів, товарознавці, агенти з постачання); робітники ручних ремесел; робітники на будівництві; працівники зв'язку.

Проблема кадрового забезпечення для області є актуальною в контексті синтетичності туристичної галузі, її впливу на інші види економічної діяльності, зокрема за оцінками фахівців на одного працівника, зайнятого в туристичній галузі, припадає 1,5 осіб, зайнятих у супутніх галузях [10, с. 138].

Обсяг державного замовлення на підготовку молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів та магістрів-фахівців туристичної галузі визначається централізовано на поточний навчальний рік та розподіляється за регіонами між навчальними закладами державної форми власності (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Державне замовлення на підготовку (випуск) фахівців та науково-педагогічних кадрів на 2010 р.*

Напрямок підготовки	Випуск осіб, усього	Зокрема денна форма	Частка державного замовлення від загальної кількості, %
<i>Освітньо-кваліфікаційний рівень: молодший спеціаліст</i>			
Туризм	456	373	0,66
Культура	313	285	0,45
Харчова технологія та інженерія	905	714	1,31
Всього	69216	54792	-
<i>Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр</i>			
Туризм	498	456	0,39
Культура	1287	998	1,01
Харчова технологія та інженерія	1906	1686	1,49
Всього	127867	105581	-
<i>Освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст</i>			
Туризм	272	235	0,33
Культура	834	584	1,0
Харчова технологія та інженерія	1145	941	1,38
Всього	83070	64787	-
<i>Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр (на основі освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр")</i>			
Туризм	70	67	0,17
Культура	268	231	0,67
Харчова технологія та інженерія	357	313	0,89
Всього	40044	33218	-

Алгоритм прогнозування потреби у кадрах туристичної галузі економіки Львівської області включає: демографічний прогноз осіб у віці 15 – 17 років; прогноз розвитку економіки (макроекономічні пропорції); прогноз розвитку системи зайнятості робітничих кадрів в економіці області (прогноз загальної потреби у робітничих кадрах) у розрізі окремих груп спеціальностей; прогноз розвитку системи

*Складено автором на основі джерела [97].

професійно-технічних навчальних закладів у частині формування державного замовлення на підготовку робітничих кадрів туристичної галузі.

Основою визначення потреби туристичної галузі у кадрах є демографічний прогноз населення Львівської області у віці 15–17 років. Згідно з нашими розрахунками, кількість осіб у віці 15 років (категорія населення з базовою загальною середньою освітою) зменшиться на 6,2 тис. осіб, тому контингент осіб, які поступають у професійно-технічні навчальні заклади після 9-тикласної освіти, суттєво скоротиться. Така ж тенденція прогнозується й щодо осіб у віці 16 та 17 років, де зменшення становитиме від 8,4 тис. до 7,9 тис. осіб.

Також нами проведено розрахунки перспективної чисельності кадрів, зайнятих в економіці Львівської області, і додаткової потреби в кадрах у розрізі тих груп спеціальностей, які обслуговують туристичну галузь, зокрема суміжні галузі (табл. 3.3, табл. 3.4).

Таблиця 3.3
Прогноз чисельності робітничих кадрів Львівської області у розрізі окремих груп спеціальностей, осіб (2009 – 2015 роки)

Група професій	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	Роки						
Організатори туризму	456	449	442	435	429	422	416
Робітники ресторанного бізнесу	25737	25336	24943	24557	24180	23808	23444
Працівники торгівлі	22214	21868	21529	21196	20870	20550	20235
Робітники ручних ремесел	2308	2272	2237	2203	2169	2135	2103
Виробники харчових продуктів	6766	6660	6557	6456	6356	6259	6163
Робітники на будівництві	34667	34126	33597	33078	32569	32069	31578
Працівники зв'язку	9845	9691	9541	9394	9249	9107	8968

Інформаційною базою таких розрахунків стало соціологічне опитування керівників підприємств Львівщини щодо їхньої потреби в кадрах за конкретними професіями, проведене у серпні 2007 р. (додаток 18). Отримано анкети зі 124 підприємств, кількість працівників яких становить понад 50 осіб. З них 68,6% розташовані у містах

обласного та районного підпорядкування, 31,4% – у сільській місцевості. За формною власності 41,4% підприємств були приватними, 32,3% – колективними, 15,3% – державними, 6,5% – комунальними. На час обстеження на підприємствах було зайнято 13437 працівників робітничих професій. У результаті опрацювання анкет було здійснено прогноз відповідно до поточних умов (фінансово-економічна криза внесла відповідні корективи).

Таблиця 3.4

Порівняльний аналіз прогнозів додаткової потреби економіки та обсягів випуску кваліфікованих робітничих кадрів системою професійно-технічної освіти у Львівській області в розрізі груп спеціальностей, осіб (2009 – 2015 рр.)

Група професій	2009 *	2009 **	Відхилення, 2012* (+,-)	2012 *	2012 **	Відхилення, 2015* (+,-)	2015 *	2015 **	Відхилення, (+,-)
Організатори туризму	6	8	-2	6	8	-2	6	8	-2
Робітники ресторанного бізнесу	597	824	-227	570	787	-217	544	751	-207
Працівники торгівлі	419	469	-50	399	447	-48	381	427	-46
Робітники ручних ремесел	31	37	-6	29	35	-6	28	34	-6
Виробники харчових продуктів	91	99	-8	86	94	-8	82	89	-7
Робітники на будівництві	520	598	-78	496	570	-74	474	545	-71
Працівники зв'язку	154	294	-140	147	281	-134	140	267	-127

Як бачимо, за прогнозом до 2015 р. затребуваність у робітничих кадрах суб'єктами підприємництва зменшується. Прогноз додаткової потреби у робітничих кадрах є дуже мінімальним та перевищує обсяги випуску кваліфікованих робітничих кадрів системою професійно-технічної освіти Львівщини. Це частково обумовлено зменшенням кількості осіб у віці 15 – 17 років (відповідно до демографічного прогнозу) та скороченням середньорічної чисельності працівників, зайнятих в економіці Львівщини до 2015 р. (згідно з прогностичними даними) з огляду на впровадження інноваційних форм в організації праці та економічної діяльності, внаслідок чого попит на робочу силу скорочується. Але основним висновком із даних прогнозу є існування

* Прогноз додаткової потреби економіки Львівщини у робітничих кадрах.

** Обсяг випуску кваліфікованих робітничих кадрів системою професійно-технічної освіти Львівщини.

низки проблем розвитку туризму в регіоні, зокрема щодо недосконалості державного управління на регіональному рівні, незадовільної підготовки до Євро-2012 та низької частки працевлаштування відповідно до професійної підготовки. Успішна діяльність туристичного кластера сприятиме зростанню попиту на робочу силу – робітничих кадрів, фахівців туристичної галузі і таким чином дасть змогу частково вирішити проблему незатребуваності кадрів туристичної галузі.

Отже, туристичний кластер у регіоні є важливою формою співпраці місцевих органів державної влади, громадських, наукових, освітніх та бізнес-структур, що дає змогу підвищити ефективність функціонування механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні. Для організації діяльності кластера важливо чітко розмежувати функціональні повноваження та відповідальність його учасників, що відображено через етапи залучення громадських, наукових, освітніх організацій та бізнес-структур до участі в прийнятті управлінських рішень. Для пошуку потенційних учасників туристичного кластера в регіоні місцевим органам державної влади важливо керуватись низкою критеріїв, які визначені з точки зору зменшення ризиків недобросовісного підприємництва. Важливо організувати формування туристичного кластера за конкретними етапами. Для вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності туристичного кластера в регіоні необхідно затвердити Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні”, а також на регіональному рівні розробити програму створення туристичних кластерів із цільовим фінансуванням. Особливе значення формування туристичного кластера для Львівської області матиме з огляду на створення нових робочих місць та зростання попиту на регіональному ринку праці щодо робітничих кадрів, фахівців туристичної галузі. Це надзвичайно важливо для розвитку регіону, адже прогностичні оцінки розрахунку потреби в робітничих кадрах туристичної галузі є досить песимістичними, що вимагає додаткових заходів місцевих органів державної влади.

3.2. Стратегічні пріоритети розвитку міжрегіонального співробітництва в туристичній галузі

Для формування туристичного кластера в регіоні важливе значення має розвиток міжрегіональних зв'язків. Участь регіону в різних формах міжрегіонального співробітництва дає змогу отримати низку

важливих переваг. При збереженні самотності та індивідуальності співпраця регіонів дає змогу успішно вирішувати спільні локальні проблеми, максимально використовувати туристично-рекреаційний потенціал, покращувати рівень соціально-економічного розвитку територій через розбудову туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення.

Для Львівської області необхідність налагодження міжрегіональних зв'язків виникає за двома векторами: по-перше, особливість географічного розташування та спільні проблеми Українських Карпат змушують регіон до співпраці з іншими областями Карпатського регіону та прилеглими територіями; по-друге, межування з кордонами ЄС перетворює область у “місток” в Європу для інших областей України, які не є прикордонними.

У вітчизняній науковій думці та чинних нормативно-правових документах розуміння суті міжрегіонального співробітництва є неоднозначним. У джерелах та літературі трапляється поняття міжтериторіального, міжрегіонального та транскордонного співробітництва. *Міжтериторіальне співробітництво* не обмежує тип адміністративно-територіальної одиниці, яка є суб'єктом міжрегіональних зв'язків, тобто це може бути не лише регіон, але й окремі райони (зокрема такі, що належать до різних областей країни), міста, інші населені пункти. *Міжрегіональне співробітництво* є значно ширшим поняттям та передбачає зв'язки між регіонами, що можуть знаходитись як в межах однієї країни, так і в межах різних країн. Міжрегіональне співробітництво набуває ознак *транскордонного*, якщо його суб'єкти розташовані у різних країнах та мають спільні кордони або географічно наближені один до одного.

Проблема налагодження міжрегіональних зв'язків у будь-якій сфері суспільного життя на сьогодні є очевидною та спричинена порівняно сильною централізацією державного управління, унаслідок чого горизонтальні зв'язки утискаються вертикальними. Тому завданням центральних органів державної влади є створення таких умов, які б стимулювали горизонтальні зв'язки регіонів України, зокрема з регіонами сусідніх країн. Також перешкодою міжрегіональних зв'язків є дивергенція регіонів як за показниками соціально-економічного розвитку загалом, так і за показниками розвитку туристичної галузі зокрема. Таким чином, міжрегіональне співробітництво може сприяти конвергенції регіонів за показниками розвитку.

Для Львівської області міжрегіональне співробітництво здійснюється через міжрегіональні зв'язки в межах країни і

транскордонні зв'язки з Підкарпатським воєводством Польщі, а також іншими регіонами іноземних держав. При цьому таке співробітництво здійснюється за функціонально-територіальним призначенням, тобто конкретно з метою розвитку туристичної галузі та між відповідними територіями. Пріоритетні напрямки міжрегіонального співробітництва в туристичній галузі на внутрішньому та міжнародному рівнях будуть дещо відрізнятися (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Стратегічні пріоритети міжрегіонального співробітництва Львівської області в туристичній галузі

Розглянемо міжрегіональне співробітництво як зв'язки суто між тими регіонами, які знаходяться в межах однієї країни. Пропонуємо налагоджувати такі зв'язки через туристичний кластер у регіоні, що об'єднує зусилля різних управлінських секторів – місцевих органів державної влади, суб'єктів підприємництва, громадських, наукових та освітніх організацій.

Міжрегіональні зв'язки Львівської області в туристичній галузі розвинені недостатньо, про що свідчить практична відсутність відповідних угод про співпрацю. Зусилля місцевих органів державної влади здебільшого спрямовані на налагодження транскордонних зв'язків, що обумовлено однією з цілей Стратегії розвитку Львівщини до 2015 р. “Львівська область – ворота України до Європейського Союзу” [138]. Водночас міжрегіональне співробітництво в межах країни

в сучасних умовах є надзвичайно важливим проміжним рубежем делегування владних повноважень в управлінні туризмом з загальнодержавного рівня на регіональний, а також інноваційною формою ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу територій з метою забезпечення їх збалансованого розвитку.

Налагодження міжрегіональних зв'язків через туристичний кластер у регіоні можливе за такими концептуальними підходами:

- з огляду на обсяги туристичних потоків між регіонами – чим більші потоки, тим необхіднішими є спільні заходи місцевих органів державної влади;

- з огляду на розміщення відповідних об'єктів туристичної інфраструктури – наявність одного великого чи декількох менших об'єктів змушує регіони вживати спільні заходи щодо ефективного використання їх потенціалу (здебільшого такі зв'язки виникають між сусідніми регіонами);

- з огляду на наявність спільних проблем розвитку туристичної галузі, це можуть бути проблеми екологічного спрямування або такі, що стосуються розбудови транспортних шляхів у мережі міжнародних транспортних коридорів, інші проблеми, які виникають навколо розвитку туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення;

- з огляду на наявність тенденції розвитку туристичної галузі, це можна визначити, проводячи кластерний аналіз регіонів за основними показниками розвитку туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення або використовувати інші методи стратегічного аналізу (наприклад, матрицю Бостонської консалтингової групи).

Особливого значення в умовах налагодження міжрегіональних зв'язків набувають програми міжрегіонального співробітництва Львівської області. У силу географічного розташування це мають бути області Карпатського регіону України – Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька. Активізація міжрегіональних зв'язків Львівської області з іншими областями Карпатського регіону є вкрай важливою, враховуючи лідерські позиції Івано-Франківської області, перспективу зростання конкурентоспроможності Львівщини та можливості подальшого спільного виходу на міжнародний ринок через різні форми транскордонного співробітництва. Такий процес буде ефективнішим, якщо його організувати через туристичний кластер області та якщо він буде включати поетапні заходи в межах активізації взаємодії, розроблення та реалізації програм із фінансуванням із

місцевих бюджетів, регламентації відносин відповідними нормативно-правовими документами (програмами, дво- і багатосторонніми угодами тощо), спільного стратегічного планування через розроблення та реалізацію спочатку концепції, а згодом і стратегії розвитку туризму на територіях відповідних областей, створення інституційних форм міжрегіонального співробітництва з централізованим управлінням. Основне завдання налагодження міжрегіонального співробітництва передбачає перетворення спонтанних контактів окремих суб'єктів управління туристичною галуззю в систему стійких зв'язків. Міжрегіональні зв'язки повинні базуватись на довгостроковій перспективі такої співпраці в туристичній галузі, затвердженій спочатку на обласному, а згодом на загальнодержавному рівні як декларування угоди між областями про співробітництво (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Основні етапи налагодження міжрегіональних зв'язків

Особливу увагу потрібно звернути на етап регламентації відносин відповідними нормативно-правовими документами, зокрема розроблення програм міжрегіонального співробітництва, які представляють групу програмно-нормативних методів державного управління туристичною галуззю, а саме нормативно-правове регулювання. Проблемним у цьому аспекті залишається не лише відсутність відповідних програм, але й незадовільний стан їх виконання. Тому виникає необхідність контролю за виконанням програм міжрегіонального співробітництва. Для цього необхідно слідкувати за

змінами умов зовнішнього середовища, які можуть призвести до провалу реалізації програми.

Визначивши стратегічні пріоритети та основні етапи міжрегіонального співробітництва, важливо простежити *особливості функціонування механізму державного управління туристичною галуззю при міжрегіональних зв'язках*, у якому центральною інституційною одиницею буде туристичний кластер у регіоні.

Об'єктом впливу механізму державного управління туристичною галуззю будуть відповідні туристично-рекреаційні регіони, які здійснюють міжрегіональні зв'язки. Суб'єкт механізму та його інституційне забезпечення як систему органів формуватиме структурна одиниця туристичного кластера в регіоні, а саме рада, яка буде налагоджувати реординаційні та координаційні зв'язки через асоціацію міжрегіональної взаємодії, про необхідність створення якої доводять вітчизняні вчені [133, с. 407]. Рада туристичного кластера як суб'єкт управління не повинна переважати у повноваженнях місцеві органи державної влади щодо управління туристичною галуззю, а чітко узгоджувати свої рішення, координуючи діяльність за всіма напрямками.

Пріоритетними заходами у розрізі методів механізму державного управління туристичною галуззю при міжрегіональних зв'язках, які дають змогу реалізувати повноваження суб'єктів міжрегіонального співробітництва та забезпечити розвиток туристично-рекреаційних регіонів, будуть:

– *серед адміністративно-правових методів*: розроблення спільних стратегій розвитку туризму; рекомендації з удосконалення нормативно-правового регулювання туристичної галузі на загальнодержавному рівні; узгодження процедури ліцензування, стандартизації та сертифікації суб'єктів туристичної діяльності (передача таких повноважень із загальнодержавного рівня); заходи з захисту навколишнього середовища та збереження історико-культурної спадщини; районування території за туристично-рекреаційним призначенням; спільна участь у програмах транскордонного та міжнародного співробітництва в туристичній галузі;

– *серед фінансово-економічних методів*: спільне інвестування у розбудову туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення; узгодження ставок місцевих податків і зборів для суб'єктів туристичної діяльності; узгодження цінових обмежень, дій з антимонопольного регулювання;

– *серед соціально-психологічних методів* – обмін студентами, фахівцями туристичної галузі; організація і проведення заходів науково-

освітнього спрямування; організація та проведення заходів, спрямованих на соціально-незахищені категорії осіб; промоція туристичного продукту регіонів.

Звичайно, виходячи із стратегічних пріоритетів міжрегіонального співробітництва (див. рис. 3.4), провідними є фінансово-економічні методи управління, контроль за охороною навколишнього природного середовища та промоція. Особливе місце належить транскордонному співробітництву, адже через міжрегіональні зв'язки регіони України можуть спільно вступати у зв'язки транскордонні. Проте вищезазначені напрями цілком обґрунтовано повинні використовуватись при здійсненні міжрегіонального співробітництва Львівської області у туристичній галузі.

В *інформаційному забезпеченні* механізму державного управління туристичною галуззю при міжрегіональних зв'язках важлива співпраця регіонів у накопиченні первинної та обробленні вторинної інформації, яка відображає тенденції розвитку туризму, розроблення на цій основі економічних прогнозів. Створення та підтримка спільного веб-сайту дасть можливість не лише просувати туристичний продукт регіонів, але й здійснювати пошук партнерів, зокрема й щодо залучення інвестиційного капіталу.

Ресурсне забезпечення, зокрема кадрове, при міжрегіональному співробітництві отримує можливість підвищення рівня компетенції державних службовців, що здійснюють управління туристичною галуззю в регіонах, через обмін досвідом та накопичення знань у процесі спільної діяльності. Очевидні переваги отримує матеріально-технічна та фінансова складові ресурсного забезпечення, адже регіони не лише об'єднують свої ресурси, але й здійснюють спільний пошук додаткових джерел фінансування заходів для розвитку туризму.

При міжрегіональних зв'язках зростає ефективність *науково-методичного забезпечення* механізму державного управління туристичною галуззю, оскільки наукові та освітні установи, які розміщені у різних регіонах, об'єднують свої зусилля та через спільні інформаційні бази даних можуть здійснювати об'єктивнішу оцінку тенденцій розвитку туризму і на цій основі розробляти відповідні теоретико-методологічні рекомендації щодо посилення позитивного соціально-економічного впливу галузі.

Загалом вплив функціонування механізму державного управління туристичною галуззю при міжрегіональних зв'язках через туристичний кластер у регіоні на розвиток туризму можна зобразити такими чином (рис. 3.7):

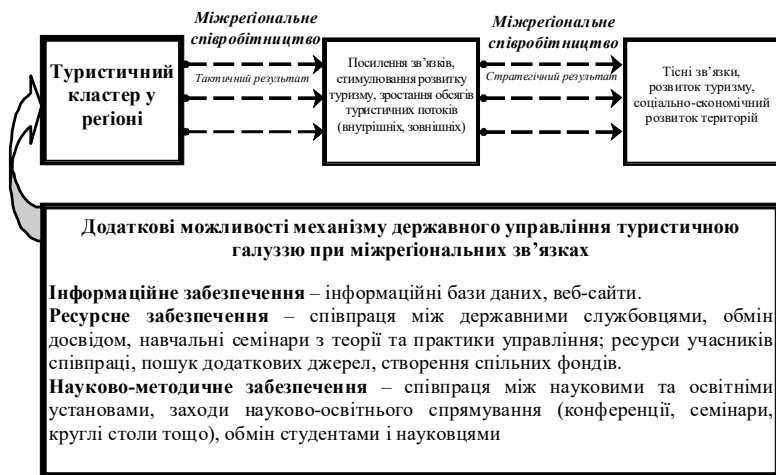

Рис. 3.7. Вплив механізму державного управління туристичною галуззю при міжрегіональних зв'язках на розвиток туризму

Таким чином, механізм державного управління туристичною галуззю при міжрегіональних зв'язках отримує додаткові можливості ефективного функціонування. Водночас тут важливо не допускати невиправдані витрати регіонів, що повинно підтверджуватись економічною оцінкою результативності відповідних заходів. Для вирішення цього завдання провідна роль належить саме туристичному кластеру, який, здійснюючи свою діяльність на комерційній основі, повинен забезпечити моніторинг таких витрат відповідно до визначених пріоритетів поточних планів діяльності.

Міжрегіональне співробітництво в межах країни в туристичній галузі часто реалізується на більш локальних рівнях. Звичайно воно концептуалізується на основі рішень місцевих органів державної влади (територіальних органів виконавчої влади), проте в умовах становлення і розвитку громадянського суспільства, посилення ролі громад в управлінських процесах органи місцевого самоврядування перетворюються на важливу ланку функціонування механізму управління міжрегіонального співробітництва. Туристично-рекреаційна спеціалізація населених пунктів (міст, селищ, сіл) зумовлює процеси налагодження між ними зв'язків, які часто спричиняють утворення *агломерацій*, основним завданням яких є

несуперечливість розвитку одного населеного пункту для розвитку інших населених пунктів чи регіону загалом. Такі агломерації є особливо ефективними для узгодження інтересів промислових і туристично-рекреаційних регіонів. На сьогодні в регіонах агломерації є здебільшого внутріобласними, проте функціонування механізму державного управління туристичною галуззю при міжрегіональних зв'язках створює підґрунтя для поширення таких форм співпраці, у яких через більш локалізаційні масштаби легше простежити результативність діяльності, а також отримати економічний результат у коротші терміни. Тому туристичний кластер при організації міжрегіональних зв'язків повинен першочергово їх налагоджувати з уже існуючими агломераціями (здебільшого це міські моноагломерації, населені пункти яких тяжіють до одного міста-центру як ядра) або ж співпрацювати з тими населеними пунктами, які відзначаються явно вираженою туристично-рекреаційною спеціалізацією та проявляють ініціативу до співпраці. У результаті такі населені пункти можуть стимулювати створення агломерацій, а в подальшому на їх основі – туристичних кластерів. Туристичний кластер Львівської області безумовно повинен налагоджувати співпрацю з міською агломерацією “Львів”, адже обласний центр є ядром тяжіння всіх туристичних потоків, а також із поліфункціональною агломерацією “Дрогобиччина”, що об'єднує міста Дрогобич, Борислав, Стебник, Трускавець, Східницю.

Отже, участь регіону в різних формах міжрегіонального співробітництва дає змогу отримати низку важливих переваг, зокрема в частині оптимізації використання туристично-рекреаційного потенціалу територій через зростання туристичних потоків та обсягів інвестування у розбудову туристичної інфраструктури. Для Львівської області міжрегіональне співробітництво повинне здійснюватись через міжрегіональні зв'язки в межах країни (зокрема з областями Карпатського регіону) і транскордонні зв'язки з Підкарпатським воєводством Польщі та іншими регіонами іноземних держав, що ініціюють таку співпрацю. Важливо налагоджувати зв'язки через туристичний кластер в регіоні. Для розширення міжрегіональних зв'язків Львівської області доцільно налагоджувати співпрацю поетапно, починаючи з поступової активізації взаємодії та з подальшим цільовим фінансуванням проєктів із місцевих бюджетів, розробленням спільних концепцій, стратегій, програм, а також створенням відповідних інституцій управління міжрегіонального рівня.

3.3. Активізація транскордонного співробітництва через туристичний кластер у регіоні

Транскордонне співробітництво є важливим методом державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні та в сучасних умовах нових напрямів міжнародного співробітництва дає змогу регіону отримати низку конкурентних переваг при успішній його реалізації. Транскордонне співробітництво відображає мезоінтеграційні процеси як взаємодію та зближення господарських систем прикордонних регіонів сусідніх країн, встановлення між ними сталих цілеорієнтованих взаємовідносин з метою формування мезоінтегральної інтеграційної структури за умови максимально можливого узгодження цілей розвитку її складових (регіонів) [135, с. 18].

Доцільність транскордонного співробітництва в туризмі обумовлюється розміщенням туристично-рекреаційних об'єктів на території регіонів, що належать до різних країн та станом довкілля, які формують туристично-рекреаційний потенціал, а також специфікою державного управління галуззю через високу залежність туризму від інших галузей національної (регіональної) економіки. Таким чином, у розвитку туризму на відповідних територіях можуть бути зацікавлені регіони різних країн, які поєднані спільними туристично-рекреаційними об'єктами та проблемами, пов'язаними зі специфікою галузі, проте розділені державними кордонами.

Значення транскордонного співробітництва в туристичній галузі доводить поліфункціональне спрямування туризму, який разом з рекреаційною, соціальною, економічною, екологічною, культурною, просвітницько-виховною функціями виконує також інтеграційну та політичну функції, що безпосередньо відображають вплив туристичної галузі на інтеграційні процеси відповідної країни. Інтеграційна функція туризму передбачає сприяння входження країни у світові інтеграційні процеси через: участь у міжнародних організаціях, що займаються туристичною проблематикою (наприклад, Всесвітня туристична організація, Європейська туристична комісія, Міжнародне бюро соціального туризму, Міжнародна федерація термальних і кліматичних курортів тощо); залучення іноземного капіталу у формі інвестиційних ресурсів; зближення культур і народів. До політичної функції належить стимулювання політичних відносин між державами при укладанні різного роду документів про співпрацю в галузі культури і туризму.

Проте туризм не завжди чинить лише позитивний вплив на інтеграційні та інші процеси, які відбуваються на території відповідної

країни. При відсутності дієвого механізму державного управління галузь може здійснювати рецесивний вплив на соціально-економічний розвиток території. Найбільш поширеними проблемами, які здебільшого виникають внаслідок неконтрольованих масових туристичних потоків у глобалізаційному аспекті, є екологічні навантаження, нівелювання культурних відмінностей, мовних бар'єрів, етичних норм між країнами.

Для Львівської області, як і для решти західних областей України, питання активізації транскордонного співробітництва є особливо актуальним у силу наближення кордонів ЄС та має виняткове значення в контексті пришвидшення інтеграції країни до європейської спільноти. Порівняно із закордонним досвідом, контакти Львівщини з регіонами ЄС є не достатньо розвинутими, тому потенціал розвитку у цьому напрямку є дуже високим за різними напрямками. Зважаючи на величезний туристично-рекреаційний потенціал Львівської області, вважаємо, що одним із пріоритетних напрямів співпраці може бути туристична галузь.

На ефективність транскордонного співробітництва суттєво впливає відмінність у розвитку галузей сторін. Значна диференціація рівня розвитку туризму прикордонних регіонів України та країн ЄС зумовлює в цьому плані певні труднощі, проте, з іншого боку, дає змогу запозичити досвід в управлінні туристичною галуззю слабшого суб'єкта у більш сильного (теорія переваг відставання О. Гершекрона). Труднощі співробітництва можуть виникати через різну концентрацію повноважень регіональної влади щодо централізованого державного управління. Так, в Україні та Румунії регіональна влада є обмеженою, а в Польщі ступінь децентралізації державного управління є значно вищим. Таким чином, місцеві органи державної влади Польщі мають більше повноважень і можливостей у самостійному прийнятті управлінських рішень щодо розвитку туризму в регіоні, а в Україні та Румунії прийняття відповідних рішень вимагає затвердження на загальнодержавному рівні, що не завжди відповідає регіональним інтересам та створює часові диспропорції при необхідності оперативного вирішення існуючих проблем.

Відповідно до чинного законодавства України, поняття *транскордонного співробітництва* визначають як спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України, відповідними органами влади інших

держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [118]. Таке визначення акцентує увагу на тому, що суб'єктами транскордонного співробітництва передусім є державні структури, та не враховує, що в сучасних умовах ефективність транскордонних зв'язків значною мірою залежить від участі у відповідних їх формах громадських, наукових, освітніх організацій, суб'єктів бізнесу та їх об'єднань, які можуть створювати додаткові резерви щодо залучення фінансових ресурсів для реалізації відповідних проектів.

У наукових працях вітчизняних вчених визначення змісту транскордонного співробітництва впливає з особливостей його прояву в різних сферах соціально-економічного життя та міжнародного середовища. Так, В. Кифяк зазначає, що міжтериторіальне і транскордонне співробітництво є важливими інструментами, які формують механізм регіонального розвитку поряд із спеціальними режимами інвестиційної діяльності, вільними економічними зонами, науково-технічними та індустріальними парками [46, с. 65]. П. Беленський та Н. Мікула визначають транскордонне співробітництво як специфічну сферу реалізації міжнародних відносин на регіональному рівні, яка відрізняється необхідністю і можливістю активнішого їх використання, наявністю спільного кордону, потребою спільного вирішення проблем екологічної безпеки, більш широкого взаємного спілкування населення сусідніх держав та значно вищим навантаженням на соціально-економічну інфраструктуру [3]. Н. Мікула зазначає, що розвиток транскордонного співробітництва при збереженні специфіки самобутності та індивідуальності кожної зі сторін значною мірою дає змогу вирішувати локальні проблеми, максимально використовуючи національний потенціал та поступово згладжувати рецидиви периферійності у соціально-економічному розвитку прикордонних територій на благо їх населення та держав загалом, сприяти зусиллям ЄС щодо реалізації завдання переходу від "Європи країн – до Європи регіонів" [76, с. 53]. На думку П. Нікіфорова, транскордонне співробітництво є однією з форм зближення вітчизняної економіки із національними економіками сусідніх держав [82, с. 35]. О. Філіповська акцентує увагу на можливості оптимального поєднання при транскордонному співробітництві зусиль і ресурсів прикордонних регіонів та суміжних територій двох або більше країн з метою вирішення спільних проблем [152, с. 43].

Окрім вітчизняні вчені виділяють суміжні з транскордонним співробітництвом дефініції. Так, В. Шевченко-Марсель та О. Другов визначають поняття транскордонності як зв'язку (сукупності політичних, економічних та соціальних чинників, які виникають у процесі

транскордонного співробітництва), що накладається на прикордонні регіони сусідніх країн із їх геополітичним розташуванням [157, с. 56]. В. Ляшенко та Ю. Макогон визначають поняття транснаціонального регіоналізму, що перетинає межі сусідніх держав, зумовлений тими обставинами, що майже в усіх державах світу політичні та економічні центри, як правило, концентруються в глибині території, відповідно до чого розвивається інфраструктура [68, с. 101].

Виходячи з дефініції транскордонного співробітництва у нормативно-правових документах, трактування його суті науковцями і практиками, а також враховуючи специфіку транскордонних зв'язків у туризмі, можна визначити поняття *транскордонного співробітництва в туристичній галузі* як встановлення взаємовідносин між суб'єктами туристичної діяльності, територіальними громадами, місцевими органами виконавчої влади, громадськими, науковими, освітніми структурами з відповідними інститутами інших держав та міжнародними організаціями щодо реалізації спільних рішень розвитку туризму.

Основними завданнями транскордонного співробітництва в туристичній галузі можуть бути: створення сприятливих умов туристичної діяльності; ефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу територій в контексті концепції збалансованого розвитку; підвищення позитивного впливу галузі на соціально-економічний розвиток регіону.

Важливість транскордонного співробітництва для регіонів України визначається у низці нормативно-правових документів та програм розвитку туризму на загальнодержавному та регіональному рівнях. Так, у Законі України "Про туризм" одним із основних напрямків державної туристичної політики є розвиток співробітництва з зарубіжними країнами [93]. У Стратегії розвитку туризму і курортів в Україні одним із стратегічних завдань є розвиток міжрегіонального співробітництва [139]. Особливо актуальним є розвиток транскордонного співробітництва для Львівської області, яка серед регіонів України має найдовший кордон із Польщею, що обумовлює необхідність прикордонного та міжрегіонального співробітництва у галузі туризму між Польщею та Україною. Необхідність розвитку транскордонного співробітництва для Львівської області обґрунтована Стратегією розвитку Львівщини до 2015 р. (стратегічна ціль № 2 визначає Львівську область як ворота України до Європейського Союзу). Проте відсутні нормативно-правові документи, які безпосередньо регламентують у детальнішому розрізі порядок співробітництва. Так, вкрай необхідним є розроблення та прийняття Програми розвитку

міжнародного співробітництва та європейської інтеграції Львівської області на період не менше 5 років, як це зроблено Івано-Франківською обласною державною адміністрацією, де чинною залишається Програма розвитку міжнародного співробітництва та європейської інтеграції області на 2008 – 2011 рр. Така програма повинна визначати конкретні заходи з цільовим фінансуванням, зокрема спрямовані на розвиток туристичної галузі, та не допускати залежності регіону від транскордонного співробітництва як засобу існування. Недосконалість нормативно-правового регулювання транскордонного співробітництва є очевидною і на загальнодержавному рівні. В Україні відсутня Концепція прикордонного співробітництва, яка б визначала концептуальні основи транскордонних зв'язків (за досвідом Російської Федерації).

Налагодження зв'язків області в рамках транскордонного співробітництва може здійснюватись за такими основними формами, як єврорегіони, транскордонні агломерації, транскордонні асоціації, транскордонні туристичні кластери, стратегії, угоди, статути, протоколи, програми, проекти (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Основні форми транскордонного співробітництва
в туристичній галузі та їх характеристика**

Форма	Характеристика
1	2
Як територіальні утворення в межах визначених адміністративно-територіальних одиниць різних країн	
Єврорегіони	організаційні форми співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво та передбачають визначення територіальних меж впливу та відповідної інституційної структури
Транскордонні агломерації	міжрегіональні утворення, які об'єднують на добровільних засадах певну кількість міських, сільських та інших населених пунктів, що розміщені на території різних країн, але мають спільні рекреаційні, економічні, екологічні, соціальні, культурно-побутові та інші інтереси
Транскордонні асоціації	формування, створені між регіональними одиницями різних держав, основною метою діяльності яких є спільна участь у вищих інтеграційних об'єднаннях та посилення таким чином важелів впливу для захисту спільних інтересів

Закінчення табл. 3.5

1	2
Як окремі суб'єкти туристичної діяльності	
Транскордонні туристичні кластери	форма об'єднання державних, наукових, освітніх, громадських та приватних структур, що здійснюють свою діяльність у туристичній галузі та розташовані на суміжних територіях, які належать до різних країн
Як офіційні документи з визначеними напрямками практичної реалізації стратегічних рішень	
Стратегії транскордонного співробітництва і міжрегіонального розвитку	документи, затверджені відповідними нормативно-правовими актами, які визначають мету співробітництва (місію), основні стратегічні напрями її досягнення та є основою для розроблення програм і проєктів у туристичній галузі
Двосторонні угоди, затверджені на загальнодержавному рівні	документи, підписані представниками центральних органів виконавчої влади на взаємовигідній основі, які визначають конкретні права та обов'язки сторін на встановлений термін щодо реалізації спільних заходів у туристичній галузі
Угоди, статuti та протоколи між місцевими органами державної влади	документи, підписані представниками місцевих органів державної влади на взаємовигідній основі, які визначають пріоритети співробітництва між конкретними територіями в туристичній галузі
Програми	документи, які дають змогу виокремити конкретні заходи, визначити їх виконавців та джерела фінансування у відповідні терміни для реалізації стратегічних завдань розвитку туристичної галузі
Проєкти	документи, які передбачають досягнення конкретних завдань щодо створення чи вдосконалення туристичного продукту, розбудови туристичної інфраструктури, покращення умов ведення туристичної діяльності тощо

Львівська область належить до Карпатського єврорегіону і єврорегіону “Буг” (Сокальський та Жовківський райони) та з 2007 р. є членом Асоціації Європейських прикордонних регіонів та Інституту Регіонів Європи. Чинною залишається Стратегія транскордонного співробітництва між містами Люблін, Львів, Івано-Франківськ і Луцьк, в якій туризм визнано як одну з десяти пріоритетних галузей для співробітництва [66]. Основи транскордонного співробітництва між Львівською областю та Підкарпатським воєводством закладені у

Міжурядовій угоді між Україною і Польщею про міжрегіональне співробітництво від 24.06.1993 р. [149]. На територію Львівської області поширюється дія програми Cadses в рамках Interreg IIIA/Tacis CBC, а також реалізується низка проєктів, які свідчать про високий інтерес європейських структур до регіону та перспективи подальшої співпраці. Наприклад, проєкт “Сталий розвиток Турківської транскордонної зони”, що виконується за фінансової підтримки ЄС в рамках Програми малих проєктів транскордонного співробітництва Tacis спільно з Агенцією регіонального розвитку та європейської інтеграції й охоплює цілі налагодження співпраці між Турківським районом Львівської області та сусіднім Бещанським повітом Підкарпатського воєводства Польщі. Чинною залишається Програма сусідства “Польща – Україна – Білорусь” (Волинська, Закарпатська, Львівська області), в рамках якої створений Інформаційний центр у місті Львові.

Ми пропонуємо для Львівської області зосередити увагу на розвитку туристичного кластера в регіоні у контексті налагодження транскордонних зв'язків. Саме через цю структуру буде координуватись міжрегіональне співробітництво з областями України та через його діяльність можливий спільний вихід прикордонних областей на туристичний ринок спочатку прикордонних регіонів країн – ЄС, а згодом і більш глибоке їх проникнення з перспективою створення транскордонного туристичного кластера. Тобто, з огляду на основні етапи налагодження міжрегіональних зв'язків туристичного кластера в регіоні (див. рис. 3.6), після досягнення етапу “Створення інституційних форм міжрегіонального співробітництва з централізованим управлінням” можливий спільний вихід учасників такого кластера на міжнародний рівень, утворюючи *транскордонний туристичний кластер* з перспективами подальшого поетапного розвитку як і за умов міжрегіонального співробітництва в межах країни.

Розвиток транскордонного туристичного кластера дають змогу отримати низку переваг, зокрема об'єднати зусилля суб'єктів управління прикордонних територій, зменшити витрати на створення та просування туристичного продукту, полегшити доступ до інформації надавачів (зокрема виробників) і споживачів туристичного продукту. Основною перевагою буде пошук додаткових джерел фінансування через залучення інвестиційних ресурсів. Основну частину тут становитимуть іноземні інвестиції, що є кумулятивним результатом привабливості ділових можливостей, які залежать від ресурсів та підприємницького клімату, сформованого у результаті економічних реформ [60, с. 15].

Механізм державного управління туристичною галуззю при транскордонних зв'язках буде дещо ширшим за відповідний механізм при міжрегіональних зв'язках у межах країни. Зокрема, інституційне забезпечення формуватимуть органи державної влади, комерційні, громадські, наукові, освітні організації, основною метою функціонування яких є підтримка співробітництва на визначених територіях. На сьогодні основними такими структурами є: в Україні – Рада з питань співробітництва між Україною і ЄС, Міжвідомча комісія з питань розвитку транскордонного співробітництва та євро регіонів, Інститут транскордонного співробітництва та європейської інтеграції; в Європі – Асоціація регіонів Європи, Рада гмін регіонів Європи, Конгрес локальних органів влади і регіональних Рад Європи, Комітет регіонів ЄС та інші. Суб'єктами транскордонного співробітництва в туристичній галузі в Україні також є Міністерство інфраструктури та його територіальні управління, спеціалізовані управління (відділи) місцевих органів державної влади, спеціалізовані громадські організації, а також суб'єкти туристичної діяльності.

Такі структури повинні співпрацювати з органами державного управління туристичною галуззю загальнодержавного рівня через Громадську раду та Науковий центр розвитку туризму [120]. Важливою є також співпраця з Радою з туризму Карпатського регіону, яка здійснює свою діяльність щодо підтримки розвитку туристичної галузі на територіях Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей.

До функціонування механізму державного управління туристичною галуззю при транскордонних зв'язках важливо залучати науково-консультативну раду Львівської обласної ради, метою діяльності якої є забезпечення професійного вирішення питань дослідження, консервації, реставрації та адаптації пам'яток замкової та палацової архітектури, монументального та садово-паркового мистецтва, регенерації історичної забудови та культурних ландшафтів, збереження традиційного, історично успадкованого типу середовища шляхом опрацювання висновків, рішень, рекомендацій та пропозицій для органів державної влади і місцевого самоврядування, центральних та місцевих органів охорони культурної спадщини, проектних організацій [117].

Учасниками транскордонного співробітництва Львівської області є не лише місцеві органи державної влади (управління інфраструктури, відділ транскордонного співробітництва та міжнародної технічної допомоги у складі Управління міжнародного

співробітництва Львівської обласної державної адміністрації) та спеціально утворені структури (наприклад, Рада з туризму Карпатського регіону), але й регіональні представництва міжнародних організацій, а також дипломатичні установи, яких у регіоні налічується 15.

Основними *заходами* в розрізі методів механізму державного управління туристичною галуззю при транскордонних зв'язках будуть:

– *серед адміністративно-правових методів*: розроблення спільних стратегій розвитку туризму; рекомендації з уніфікації основних положень нормативно-правового регулювання туристичної галузі сторін; узгодження процедури ліцензування, стандартизації та сертифікації суб'єктів туристичної діяльності, визначення спільних стандартів якості туристичних послуг; спільні заходи з захисту навколишнього середовища та збереження історико-культурної спадщини; районування території за туристично-рекреаційним призначенням; спільна участь у програмах міжнародного співробітництва в туристичній галузі, узгодження митних процедур щодо переміщення туристів та їх вантажу (зокрема ввезення-вивезення цінностей культурного значення як сувенірів);

– *серед фінансово-економічних методів*: спільне інвестування у розбудову туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення; узгодження податкових ставок і зборів для суб'єктів туристичної діяльності; узгодження цінових обмежень, дій з антимонопольного, антидемпінгового регулювання; визначення валютних обмежень (ввезення-вивезення валюти), регулювання валютних коливань та курсів обміну між відповідними валютами (здешевлення вітчизняної валюти стимулює в'їзні туристичні потоки); взаємне кредитування проєктів розвитку туристичної галузі;

– *серед соціально-психологічних методів* – обмін студентами, фахівцями туристичної галузі; організація і проведення заходів науково-освітнього спрямування, спільних науково-дослідних робіт; спільна промоція туристичного продукту регіонів через використання відповідних інструментів.

В *інформаційному забезпеченні* важливим інструментом є створення та підтримка спільного веб-сайту, який може розвиватись на основі веб-сайту туристичного кластера в регіоні, містити інформацію як про регіони-учасники міжрегіонального співробітництва в межах країни, так і регіони транскордонного співробітництва, підтримуватись основними іноземними мовами та на якого будуть посилатись провідні туристичні портали.

Ресурсне (кадрове) забезпечення при транскордонному співробітництві отримує значно ширші можливості реалізації людського потенціалу в таких процесах через обмін досвідом державних службовців, що здійснюють управління туристичною галуззю на відповідних територіях та доступ до важливої стратегічної інформації. Необхідність залучення зарубіжного досвіду є очевидною, а транскордонне співробітництво є оптимальним методом виконання такого важливого завдання.

Матеріально-технічне та фінансове забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю при транскордонних зв'язках доповнюється значними фінансовими ресурсами фондів міжнародних організацій і таким чином суттєво усувається проблема нестачі коштів на реалізацію відповідних рішень, звичайно якщо переваги реалізації відповідного проекту є очевидними. Частково воно реалізується через фінансово-економічні методи державного управління, зокрема інвестування, яке охоплює низку інструментів, серед яких транскордонне співробітництво займає надзвичайно важливе місце.

Удосконалюється *науково-методичне забезпечення*, адже наукові та освітні установи через участь у відповідних формах транскордонного співробітництва отримують нові можливості щодо обміну досвідом, доступу до інформації та як наслідок, формування такої інформаційної бази даних, яка б дала змогу об'єктивно та повно здійснювати оцінку тенденцій розвитку туризму, визначати ключові проблеми та пропонувати важливі заходи їх подолання. Окрім того, зростатиме імідж вітчизняних науковців, яких частіше запрошуватимуть до реалізації різних проектів науковими та освітніми установами європейських та інших країн із належним фінансуванням.

Таким чином, розуміючи значення розвитку транскордонного співробітництва в туристичній галузі між Львівською областю, іншими прикордонними областями України та регіонами країн ЄС, а також та необхідність пришвидшення євроінтеграційних процесів для України, можна виділити основні напрямки його активізації:

1. У нормативно-правовому забезпеченні:

- подальша гармонізація нормативно-правової бази регулювання туризму в Україні з європейськими стандартами, а також системи стандартизації та сертифікації підприємств туристичної галузі;
- розроблення та прийняття Концепції прикордонного співробітництва України;
- моніторинг ефективності виконання затверджених нормативно-правових документів, а також програм добросусідства,

які визначають напрями транскордонного співробітництва в туристичній галузі;

- лібералізація формальностей, пов'язаних із в'їздом іноземців до України, а також виїздом українських громадян до країн ЄС, створення сприятливих умов для розвитку транзитного туризму;

- укладання нових та активізація діяльності щодо вже укладених дво- і багатосторонніх угод між Україною та країнами ЄС для співробітництва в туристичній галузі;

- розроблення програми розвитку міжнародного співробітництва та європейської інтеграції Львівської області на період не менше 5 років, де туризм буде визнано як одну з пріоритетних галузей співпраці.

2. У ресурсному забезпеченні:

- чітке розмежування повноважень Міністерства інфраструктури та Міністерства закордонних справ, а також їх регіональних управлінь щодо регулювання транскордонних зв'язків у туристичній галузі;

- створення у місцевих органах державної влади комісій з питань налагодження міжрегіональних зв'язків та укладення угод про співпрацю, подальша реалізація яких дають змогу відстежити конкретні результати;

- створення транскордонного туристичного кластера на базі туристичного кластера в регіоні як ініціатора, ядра міжрегіонального співробітництва Львівської області в межах країни;

- активізація участі області в єврорегіонах “Буг” і “Карпатський” та інших формах транскордонного співробітництва;

- створення єврорегіону “Сян”, до якого належала Львівська область та Підкарпатське воєводство Польщі [32];

- підвищення ефективності функціонування інституційних структур на регіональному рівні, які в прикордонних регіонах повинні відігравати роль рушіїв транскордонного співробітництва;

- стимулювання участі бізнес-структур у різних трансрегіональних бізнес-групах, зокрема в рамках реалізації угоди України з ЄС про участь підприємств України в Європейському реєстрі бізнесу;

- підвищення кваліфікації державних службовців місцевих органів державної влади для активізації транскордонного співробітництва;

- удосконалення системи підготовки туристичних кадрів України з урахуванням можливостей навчання і стажування у спеціалізованих навчальних закладах країн ЄС.

3. У ресурсному (фінансовому) забезпеченні:

- подолання дивергенцій соціально-економічного розвитку Львівської області з регіонами ЄС, зокрема з Підкарпатським воєводством Польщі;

- сприяння залученню інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури регіонів, зокрема в мережі міжнародних транспортних коридорів;

- інвестування капіталу місцевих органів державної влади у проекти транскордонного співробітництва, зокрема через функціонування холдингових компаній, які доцільно створювати відносно визначних історико-архітектурних об'єктів (замків, фортець тощо, що вимагають жорсткого контролю за безпекою їх експлуатації та дотриманням норм туристично-рекреаційної місткості);

- гнучке використання відповідних інструментів для створення сприятливого інвестиційного клімату з метою залучення транскордонного інвестиційного капіталу;

- створення фондів акумуляції фінансових ресурсів, які б спрямовувались на підвищення ефективності реалізації форм транскордонного співробітництва.

4. В інформаційному забезпеченні:

- висвітлення результатів реалізації форм транскордонного співробітництва в туристичній галузі в засобах масової інформації;

- організація промоційних заходів (рекламних кампаній, ознайомчих турів по Україні, прес-конференцій, участі у міжнародних спеціалізованих виставках) з метою активного висвітлення культурно-мистецьких та спортивних подій в Україні у зарубіжних засобах масової інформації, пошуку нових партнерів, залучення потенційних інвесторів;

- організація та участь у спільних науково-практичних заходах з проблем розвитку туризму (конференції, круглі столи, семінари тощо).

Особливу увагу доцільно звернути на *транзитний туризм*, який може стати одним із дієвих засобів прискорення розвитку туристичної галузі. Потенціал України для транзитного туризму дуже високий. За оцінками експертів, вона має найбільший у Європі коефіцієнт транзитності. У поєднанні з потужним туристично-рекреаційним потенціалом це може стати домінантним фактором розвитку регіональної економіки. Особливо необхідним для розвитку транзитного туризму є формування так званих “туристичних коридорів”, які повинні знаходитись у середньому в радіусі 50 км міжнародних транспортних коридорів з можливими відхиленнями у випадку розміщення цікавого туристично-рекреаційного об'єкта і

включати ті природні, архітектурні, історико-культурні об'єкти, які можуть становити значний інтерес для іноземного туриста [91]. У “туристичних коридорах” важливо розвивати туристичну інфраструктуру з урахуванням тенденцій розвитку світового туристичного ринку, а для стимулювання капіталовкладень у розбудову інфраструктури “туристичних коридорів” позитивним є створення спеціального режиму інвестування. Для Львівської області доцільність розвитку транзитного туризму доводить той факт, що через її територію проходить один із 9-ти європейських міжнародних транспортних коридорів “Берлін – Дрезден – Львів – Київ”.

Отже, для Львівської області активізація транскордонних зв'язків із регіонами країн ЄС через активне використання форм транскордонного співробітництва є вкрай важливою, враховуючи прагнення України стати повноправним членом європейської спільноти, вигідне геополітичне положення регіону та значний його туристично-рекреаційний потенціал. Важливо зосередити увагу на участі туристичного кластера в регіоні для налагодження транскордонних зв'язків, оскільки через його діяльність можливий спільний вихід прикордонних областей на туристичний ринок спочатку прикордонних регіонів країн ЄС, а згодом і більш глибоке проникнення з перспективою створення транскордонного туристичного кластера. На жаль, на сьогодні спостерігаємо недостатній рівень транскордонного співробітництва Львівської області України з регіонами ЄС. Покращення існуючої ситуації вимагає системних рішень, реалізація яких повинна створити сприятливі умови для співробітництва, підвищити рівень соціально-економічного становища прикордонних територій, вирішити низку важливих проблем, зокрема щодо матеріального добробуту населення через створення нових робочих місць, покращення стану доріг, сфери торгівлі, ресторанного і готельного бізнесу тощо, перетворити прикордонні території з периферійних зон на повноправних партнерів європейської спільноти.

3.4. Інноваційно-інвестиційна складова механізму державного управління туристичною галуззю в регіоні

Важливими методами механізму державного управління туристичною галуззю є методи інноваційно-інвестиційного спрямування, що відображені через *інвестиційне* та *інноваційне*

регулювання, які включають комплекс ефективних заходів з метою залучення фінансових ресурсів та новітніх технологій у розвиток туристичної інфраструктури.

Україна, згідно з щорічним рейтингом Всесвітнього економічного форуму спільно з Міжнародною асоціацією авіаперевізників, Всесвітньою радою з питань подорожей і туризму, Всесвітньою туристичною організацією ООН, за показниками конкурентоспроможності в сфері туризму з 130 країн посіла лише 77 місце. Найнижчими критеріями, згідно з якими формувався рейтинг, в Україні визначили транспортну та туристичну інфраструктуру, державну політику, а також рівень безпеки [80]. Такий стан справ підтверджує нестаток інвестиційних капіталовкладень та інноваційних нововведень у туристичну галузь. Особливо гостро відчувається така потреба в умовах підготовки України та Львівської області до Чемпіонату Європи з футболу 2012 р.

Туризм вважається однією з найбільш ризикових галузей. За експертними оцінками за рівнем ризику інвестиції в туризмі займають 9 місце серед інших галузей національної економіки України [141]. Проте високий ступінь ризику передбачає можливість одержання високих прибутків. Фахівці виділяють так званий ефект каталізатора: якщо інвестиційний проєкт у визначеному регіоні стає успішним, то це одразу ж приваблює фінансові надходження в інші проєкти на цій території [154, с. 127; 138].

Інноваційне та інвестиційне регулювання визначається сукупністю інструментів, стратегій, заходів, що дають змогу створити сприятливі умови для залучення іноземних та внутрішніх інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури та здійснити впровадження новітніх технологій у процес надання туристичних послуг з метою підвищення їх якості.

Основною *метою* інноваційного та інвестиційного регулювання є створення сприятливих умов для реалізації проєктів, які б допомогли зростанню конкурентоспроможності туристичного продукту регіону та ефективної реалізації його туристично-рекреаційного потенціалу. За цього дуже важливо проводити постійний моніторинг інвестиційних капіталовкладень у галузь, що можна здійснювати за формулою 3.1, запропонованою О. Ки́фяком [48, с. 10]:

$$E = Q \times P - S \times \frac{1}{n}, \quad (3.1)$$

де E – економічна ефективність капіталовкладень у сфері рекреаційних послуг;

- Q – загальна кількість рекреантів за рік;
- P – прибуток з одного рекреанта на добу;
- S – капіталовкладення в розвиток інфраструктури;
- N – термін окупності капіталовкладень.

Створення сприятливих умов для інноваційно-інвестиційної діяльності в галузі передбачає формування конкурентного середовища через: ліквідацію неконкурентоспроможних підприємств-банкрутів; раціональну антимонопольну політику, що спрямована на підтримку здорової конкуренції та уникнення штучної підтримки окремих виробників; підтримку і стимулювання роботи туристичних підприємств, що розробляють інноваційні продукти, використовують інноваційні технології та створюють власні бренди. Туристичне підприємство, яке відповідає сучасним вимогам конкурентоспроможності, повинне володіти кваліфікованим персоналом як головним елементом активів фірми, характеризуватись переважанням у структурі активів нематеріальних складових, зокрема патентів та ноу-хау. Таке поєднання спроможне забезпечити виготовлення високотехнологічного інноваційного туристичного продукту, здатного конкурувати на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

На сучасному етапі туристична галузь України відчуває брак фінансових ресурсів, а також характеризується невисоким рівнем якості туристичних послуг, реалізація яких здійснюється за застарілими технологіями, що не відповідають сучасним світовим стандартам та нормам. Так, провідний туристичний центр України Крим щорічно потребує 1,5 млрд євро фінансових капіталовкладень, у той час, як у 2008 р. за останні дев'ять місяців у розбудову Криму було залучено лише 500 млн євро прямих іноземних інвестицій [42]. Стан введення нових технологій у галузь ще на нижчому рівні. Особливо гостро відчувається нестача у фінансових ресурсах готельного господарства країни, хоча протягом останніх років рівень інвестицій у цьому виді економічної діяльності постійно зростає.

Інноваційне та інвестиційне регулювання туристичної галузі вимагає комплексних та ефективних рішень для подолання існуючих труднощів та пришвидшення процесу створення сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату (як сукупності політичних, економічних, соціальних, юридичних та інших факторів і умов регулювання інвестиційної діяльності, які визначають міру ризику інвестицій та можливість їх ефективного використання [25, с. 29]). Таку необхідність регламентовано у багатьох нормативно-правових актах.

Зокрема, у Законі України “Про туризм” зазначено, що заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток туристичної індустрії є одним із основних напрямів державної політики в галузі туризму [93]. Згідно Указу Президента України “Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні”, першочерговими заходами для залучення інвестицій у туристичну галузь України визначено: створення сприятливих умов для розвитку інвестування сфери туризму і діяльності курортів; запровадження механізмів стимулювання для будівництва нових та реконструкції наявних об’єктів туристичної та курортної інфраструктури; створення інформаційної бази даних інвестиційно-привабливих об’єктів для розвитку туристичної сфери та діяльності курортів у регіонах [106].

Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 рр. передбачає аналогічні заходи, а також розроблення і виконання проекту інвестиційної програми розбудови інфраструктури туризму в туристично-рекреаційних зонах за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів. Одним із напрямів розвитку туризму визначено провадження ефективної інноваційної діяльності та створення наукової бази туризму, а першочерговим заходом передбачено розроблення методики відбору кращих інноваційних проектів у туристичній галузі та проведення щорічного конкурсу з метою надання їм державної підтримки [98].

З огляду на важливість досягнення зазначених завдань, інноваційне та інвестиційне регулювання повинні проводитись комплексно, системно, систематично, оперативно та враховувати соціально-економічні інтереси регіонів.

Загалом інструменти інноваційного та інвестиційного регулювання туристичної галузі можна розподілити за групами нормативно-правових, фінансових, освітніх, науково-технічних, структурних, аналітичних, інформаційних (рис. 3.8).

До нормативно-правових інструментів належать: законодавча база, що чітко регламентує права і обов’язки суб’єктів інноваційно-інвестиційної діяльності, стандарти, норми, антимонопольні заходи, визначення умов користування природними ресурсами (землею, водою тощо). Фінансові інструменти об’єднують податки, державні позики, дотації, пільгові кредити, субсидії, субвенції, державні корпоративні права, зокрема 100%-ві державні інвестиції. Освітні інструменти передбачають підготовку кваліфікованих кадрів туристичної галузі, що володіють відповідними навиками, необхідними для діяльності в інформаційно-інноваційному середовищі. Дуже важливими є науково-технічні інструменти, відповідно

до яких можуть проводитись науково-дослідні, конструкторські роботи безпосередньо або через повне чи часткове фінансування. Структурні інструменти включають приватизацію, роздержавлення, міжгалузеве і транскордонне співробітництво; аналітичні – проведення державної експертизи інвестиційних та інноваційних програм і проєктів, контроль за дотриманням норм інноваційно-інвестиційної діяльності. З допомогою інформаційних інструментів здійснюється формування інформаційної бази інвестиційних проєктів, зокрема з їх розміщенням на спеціалізованому Інтернет-порталі, видання друкованої промоційної літератури, організація та участь у виставках, інвестиційних форумах тощо.

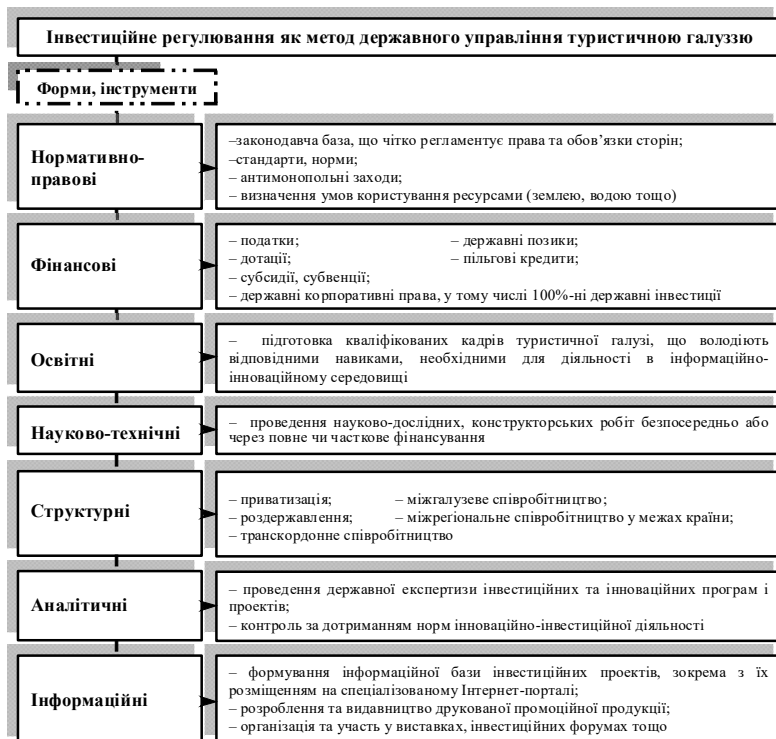

Рис. 3.8. Основні інструменти інноваційного та інвестиційного регулювання в туристичній галузі

В інноваційно-інвестиційній діяльності у галузі туризму державі доцільно використовувати такі форми інвестицій, як кошти, акції, інші цінні папери, рухоме та нерухоме майно (споруди, устаткування, інші

матеріальні цінності), права користування (землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, інші майнові права).

При реалізації інструментарію інноваційного та інвестиційного регулювання дуже важлива тісна співпраця органів державної влади з приватним сектором для створення сприятливих умов інноваційно-інвестиційної діяльності. Важливість такої співпраці підтверджує зарубіжний досвід. Яскравим прикладом співпраці між державою та приватними інвесторами є Діснейленд в околицях Парижа, адже свого часу французький уряд надав субсидію, що стимулювала капіталовкладення у проект.

При здійсненні фінансових капіталовкладень держави в туристичну галузь часто створюються холдингові компанії. Так, у Великобританії успішно функціонує холдингова компанія “Тюссо груп”, що є власником музею воскових фігур, атракціонів “Світ пригод”, Олтонської вежі, парку “Торп”, Уорикського замку. В Україні такі холдингові компанії важливо створювати відносно визначних історико-архітектурних об’єктів, зокрема замків, фортець, що вимагають жорсткого контролю за безпекою їх експлуатації та дотриманням норм туристичних навантажень. Позитивним прикладом є спільний туристичний продукт приватного сектора та місцевих органів державної влади Львівської області “Тустань”, в рамках якого проходить фестиваль, що кожного року привертає увагу все більшої кількості туристів.

Однією з форм співпраці державного і приватного секторів, інших суб’єктів, що здійснюють діяльність у туристичній галузі, є кластери. Ефективність кластерної моделі досягається за рахунок інноваційності, розвитку взаємодопомоги, поєднання кооперації з конкуренцією та поширення взаємообміну інформацією, знаннями ноу-хау та патентами. Територіальні інноваційно-інвестиційні кластери мають у своїй основі стабільну систему поширення нових знань, технологій, продукції, фінансових ресурсів, тобто інноваційно-інвестиційну технологічну мережу. Вони формують і використовують спільну наукову та фінансову бази. Підприємства кластера одержують додаткові конкурентні переваги завдяки можливості здійснювати внутрішню спеціалізацію і стандартизацію, скорочувати вартість трансакції, мінімізувати витрати на впровадження інновацій, пришвидшення терміну окупності інвестиційних проектів. Специфікою кластерів є широка участь у них гнучких підприємницьких структур малого і середнього туристичного бізнесу, що активно сприяють формуванню інноваційно-інвестиційних “точок зростання”.

Особливості формування туристичних кластерів нами розглянуто у підрозділі 3.1 цього розділу монографії.

Органи державної влади, окрім співпраці з приватним сектором, повинні активно працювати над можливостями залучення фінансових ресурсів міжнародних організацій, що фінансують інноваційно-інвестиційні проекти. Такими організаціями є Європейський інвестиційний банк, Європейський фонд регіонального розвитку (зокрема у рамках програми “Допомога регіонам”), Міжнародна асоціація розвитку (група Світового банку) тощо.

З метою поступового нарощування обсягів інвестиційних капіталовкладень та введення інновацій у туристичну галузь важливо виділити пріоритетні напрямки розвитку галузі відносно видів туризму, територій та конкретних проектів. Так, на нашу думку, пріоритетними видами туризму в Україні є: транзитний туризм, що дасть змогу використовувати переваги географічного розташування країни та окремих її регіонів; спортивно-оздоровчий туризм, що вимагає процес підготовки країни до Євро-2012; релігійний туризм, враховуючи історико-культурний потенціал; гірський туризм, враховуючи природно-ресурсний потенціал.

Отже, гостра потреба туристичної галузі в інвестиціях та інноваціях вимагає продуманої стратегії, яка повинна спрямовуватись на створення сприятливого клімату через прозорий механізм за допомогою комплексного використання інструментів інноваційного та інвестиційного регулювання. Особливих підходів вимагає таке регулювання на рівні регіонів, зокрема щодо визначення пріоритетних об'єктів інвестування та інновацій, розподілу земельних ділянок під будівництво об'єктів туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення на основі тендерів, зменшення податкового навантаження, активної співпраці органів місцевої державної влади з приватним сектором та міжнародними організаціями, чіткого відстеження ефективності капіталовкладень, особливо за участі державного капіталу. Ефективне інноваційне та інвестиційне регулювання повинне бути спрямованим на подолання диспропорцій регіонального економічного розвитку, оптимальне використання туристично-рекреаційного потенціалу країни та окремих її регіонів.

ПІСЛЯМОВА

Викладені в монографії положення щодо дослідження механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні дали змогу нам зробити ґрунтовні висновки та окреслити важливі пропозиції подолання існуючих на сьогодні дисонансів та дестимулюючих закономірностей. Насамперед для організації ефективного функціонування механізму державного управління туристичною галуззю потрібно чітко сформулювати його понятійно-категорійний апарат. Важливо розуміти суть таких термінів і понять, як “туризм”, “рекреація”, “туристична галузь”, “туристична індустрія”, “туристичний кластер”, “туристичний продукт регіону”, “туристично-рекреаційна місткість”, “державне управління туристичною галуззю”, “регіональна туристична політика”, “механізм державного управління туристичною галуззю” тощо.

Очевидною є необхідність державного управління туристичною галуззю через відповідний механізм як складну відносно відособлену систему впливу держави (в особі її органів) на процеси та явища, пов’язані із впорядкуванням соціально-економічних відносин у сфері людської діяльності з приводу продукування, розподілу та споживання туристичного продукту. Складовими такого механізму виділяємо методи управління, інституційне, інформаційне, ресурсне і науково-методичне забезпечення.

Важливою складовою механізму державного управління туристичною галуззю є методи, які розділяємо за групами: адміністративно-правові – нормативно-правове регулювання, стандартизація, сертифікація, ліцензування, контроль за охороною навколишнього природного середовища та історико-культурної спадщини, митне регулювання, міжрегіональне і міжнародне співробітництво; фінансово-економічні – фінансово-кредитне, інвестиційне, податкове регулювання, бюджетне фінансування, валютне, цінове регулювання, структурні зрушення, державні замовлення та закупівлі; соціально-психологічні – інноваційне регулювання, освітня і кадрова підготовка, соціальне, етнопонаціональне регулювання, промоція, інформаційне регулювання.

При дослідженні механізму державного управління туристичною галуззю ґрунтуємось на низці наукових теорій. Враховуючи багатоаспектність предмета дослідження, огляд теорій здійснено за напрямками: теорії туризму; теорії державного управління; теорії організації та теорії систем; теорії регіоналістики; теорії просторових взаємозв'язків; теорії економічного зростання та розвитку; теорії, що обумовлюють розвиток туристичної галузі тощо.

Аналіз сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі Львівської області в контексті функціонування механізму державного управління дав змогу нам стверджувати про практичну відсутність міжрайонних зв'язків у виробництві та просуванні туристичного продукту регіону. Матриця БКГ продемонструвала втрату Львівщиною лідерських позицій серед областей Карпатського регіону. Тому місцевим органам державної влади Львівської області важливо спрямовувати свої зусилля на зростання туристичних потоків екскурсантів як основного цільового сегмента споживання туристичного продукту регіону та потенційних туристів із тривалішим терміном перебування, що доцільно задекларувати у Програмі розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку у Львівській області на 2011 – 2015 рр.

З метою вдосконалення інституційного забезпечення механізму державного управління туристичною галуззю розроблено структурно-функціональну модель зв'язків спеціалізованого управління туризмом Львівської обласної державної адміністрації та інших державних структур. Така модель дає змогу наочно продемонструвати необхідність комплексного управління туристичною галуззю через складність туризму як явища і процесу та доводить необхідність участі інших органів державної влади у функціонуванні механізму державного управління туристичною галуззю. Базуючись на структурно-функціональній моделі, нами виділено основні функціональні повноваження окремих управлінь Львівської обласної державної адміністрації в управлінні туристичною галуззю, а також здійснено розподіл функціональних зв'язків місцевих органів державної влади в розрізі складових механізму державного управління туристичною галуззю у Львівській області.

Наголошуємо на ролі промоції як методу механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні, яка повинна відображати туристично-рекреаційний потенціал регіону, його найбільш “родзинкові” особливості та базуватись на основі комплексної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів. Результати такої оцінки

доцільно розмістити в туристичному паспорті регіону. Такий паспорт повинен містити інформацію за блоками: загальні відомості про регіон, його геополітичне положення; природні, природно-антропогенні, суспільно-історичні туристично-рекреаційні ресурси регіону; екологічний стан регіону; види туризму, розвинені в регіоні; туристичні маршрути; туристичний цикл; загальна оцінка туристично-рекреаційних ресурсів регіону; орієнтовна вартість відпочинку; кількість туристів, що відвідують регіон; умови перетину кордону; перспективи розвитку туризму в регіоні, інвестиційні проекти; інформаційні ресурси про туристично-рекреаційний потенціал регіону.

Для вдосконалення функціонування механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні запропоновано створити туристичний кластер у регіоні, який би об'єднував зусилля державних та недержавних (громадських, наукових, освітніх, бізнесових) управлінських секторів. Формування такого кластера повинно здійснюватись відповідно до визначених етапів. Результативність функціонування кластера має підтверджуватись його продуктом, види якого виділено в розрізі складових механізму державного управління туристичною галуззю.

Туристичний кластер у регіоні є ефективною інституційною одиницею, через яку доцільно налагоджувати міжрегіональні, зокрема транскордонні, зв'язки. Такий процес повинен відбуватись організовано, тому нами запропоновано такі етапи міжрегіонального співробітництва, як активізація взаємодії, розроблення та реалізація проектів фінансування з місцевих бюджетів, регламентація відносин нормативно-правовими документами, спільне стратегічне планування, створення інституційних форм із централізованим управлінням.

Висновки цього монографічного дослідження потребують подальших наукових пошуків із врахуванням постійних змін зовнішнього середовища, формування нових управлінських підходів в умовах переходу до постіндустріального суспільства. Сформульовані нами пропозиції щодо удосконалення механізму державного управління туристичною галуззю на регіональному рівні повинні бути реалізовані місцевими органами державної влади та враховані іншими науковцями в подальших наукових дослідженнях з метою ефективізації управлінського інструментарію впливу на туристичну галузь як важливого соціально-економічного каталізатора розвитку регіонів України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алейникова Г. М. Условия и особенности развития устойчивого природноориентированного туризма / Г. М. Алейникова // Вісник ДІТБ [Текст] / гол. ред.: д. е. н., проф., акад. АЕН України М. М. Туріянська. — Донецьк : Донецький інститут туристичного бізнесу, 2008. — № 12. — С. 83—93. — (Серія “Економіка, організація і управління підприємствами (в туристичній сфері)”).

2. Атаманчук Г. В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы) [Текст] : учеб. пособ. / Г. В. Атаманчук. — М. : ОАО “НПО “Экономика”, 2000. — 302 с.

3. Беленький П. Ю. Підходи до формування концепції транскордонного співробітництва області / П. Ю. Беленький, Н. А. Мікула // Проблеми транскордонного співробітництва в регіоні [Текст] : зб. наук. пр. — Львів : ІРД НАНУ, 1995. — 272 с.

4. Біль М. М. Організаційно-управлінський механізм забезпечення розвитку туристичної галузі країни / М. М. Біль // Державне будівництво [Електронний ресурс]. — 2008. — № 1. — Режим доступу : http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/n_1_2008/doc/2/13.pdf.

5. Бобарикіна О. М. Організація маркетингових досліджень туристичного продукту [Текст] : автореф. дис. на здобуття н. ступ. к. е. н. : спец. 08.06.01 “Економіка, організація і управління підприємствами” / О. М. Бобарикіна. — Сімферополь : [б. в.], 2006. — 20 с.

6. Бойко М. Г. Засади формування пріоритетних напрямів туристичної політики України / М. Г. Бойко, Л. М. Гопкало // Регіональна економіка [Текст]. — 2005. — № 1(35). — С. 222—229.

7. Бомба М. Я. Наукові та прикладні аспекти дослідження територіальних одиниць та налагодження діяльності туристично-інформаційних центрів / М. Я. Бомба // Проблеми розвитку гірського туризму на транскордонних територіях Україна – Польща та шляхи їх вирішення [Текст] : матер. міжнар. наук. конф. (31 жовтня 2007 р., м. Львів). — Львів : ЛАРТ, 2008. — 128 с.

8. Борушак М. Стратегія розвитку туристичних регіонів [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. е. н. : спец. 08.10.01 “Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” / Мирослав Борушак. — Львів : [б. в.], 2008. — 36 с.

9. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів [Текст] : монографія / Мирослав Борушак. — Львів : ІРД НАН України, 2006. — 288 с.

10. Бунтова Н. В. Кадрове забезпечення галузі туризму з урахуванням міжнародного досвіду / Н. В. Бунтова // Демографія та соціальна економіка [Текст]. — 2006. — № 2. — С. 136—142.

11. Валентюк І. В. Організаційно-економічні механізми державного регулювання туристичної сфери України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. держ. упр.: спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / І. В. Валентюк. — К. : [б. в.], 2005. — 20 с.

12. Відлуння Вікінгів: Український пам’яткоохоронний Інтернет-ресурс [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pamjatky.org.ua/WebProjects/UkrainianProjects.aspx>.

13. Вуйцик О. І. Механізм державного регулювання розвитку рекреаційно-туристичного комплексу України / О. Вуйцик // Сучасні проблеми економіки та управління [Текст] : матер. II міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. відзнач. 70-річчя з дня народження В’ячеслава Чорновола (7 грудня 2007 р., м. Львів). — Львів : Апріорі, 2008. — 488 с.

14. Гайдук А. Б. Економічне регулювання розвитку сфери туристичних послуг [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н.: спец. 08.00.03 “Організація управління, планування і регулювання економікою” / А. Б. Гайдук. — Львів : [б. в.], 1999. — 20 с.

15. Герасименко В. Г. Управління національним туризмом у контексті міжнародного досвіду / В. Г. Герасименко, С. С. Галасюк // Вісник ДІТБ [Текст] / гол. ред. д. е. н., проф., академік АЕН України М. М. Турияньська. — Донецьк : Донецький інститут туристичного бізнесу. — 2008. — № 12. — С. 19—24. — (Серія “Економіка, організація і управління підприємствами (в туристичній сфері)”).

16. Гетьман В. І. Екотуризм на територіях та об’єктах природно-заповідного фонду / В. І. Гетьман // Український географічний журнал [Текст]. — 2007. — № 4. — С. 48—51.

17. Глядіна М. В. Формування та реалізація регіональної політики розвитку рекреаційної сфери [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н.: спец. 08.10.01 “Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” / М. В. Глядіна. — Львів : [б. в.], 2006. — 20 с.

18. Гонтаржевська Л. І. Зовнішньоекономічна діяльність туристичних підприємств України [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н.: спец. 08.05.01 “Світове господарство і міжнародні економічні відносини” / Л. І. Гонтаржевська. — Режим доступу : http://tourlib.net/aref_tourism/gontarjevaska.htm.

19. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>

cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15&key=4/UMfPEGznhhEqp.Ziriz27FHI4lss80msh8Ie6.

20. Готельне господарство та туризм у Львівській області [Текст] : стат. зб. / відп. за вип. М. П. Пинда. — Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2010. — 112 с.

21. Гринькевич О. С. Про систему показників стратегічного аналізу середовища туристичної організації / О. С. Гринькевич, М. М. Біль, Б. Б. Уманців // Вісник ДІТБ [Текст]. — Донецьк: Донецький інститут туристичного бізнесу, 2008. — № 12. — С. 177—183. — (Серія “Економіка, організація і управління підприємствами (в туристичній сфері)”).

22. Гулич О. І. Методика формування стратегій сталого соціально-економічного розвитку курортно-рекреаційних територій і туристичних центрів [Текст] / О. І. Гулич, Л. С. Гринів, Н. М. Герасимчук; НАН України, Інститут регіональних досліджень. — Львів : [б. в.], 2008. — 52 с.

23. Гуменюк Ю. П. Організаційно-економічні механізми стимулювання розвитку рекреаційно-туристичного комплексу (на прикладі Тернопільської області) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н.: спец. 08.10.01 “Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” / Ю. П. Гуменюк. — Львів : [б. в.], 2005. — 24 с.

24. Давиденко Л. І. Державне регулювання сфери туризму на обласному рівні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. держ. упр.: спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / Л. І. Давиденко. — Донецьк : [б. в.], 2006. — 20 с.

25. Денисенко М. П. Можливості активізації інвестування в сучасних умовах / М. П. Денисенко // Економіка України [Текст]. — 2003. — № 1(494). — С. 28—32.

26. Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 роки [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 583 від 29.04.2002 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=583-2002-%EF>.

27. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року (Додаток 1) [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 1001 від 21.07.2006 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

28. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко [та ін.]. — К. : КНЕУ, 2000. — 316 с.

29. Державне управління [Текст] : словн.-довід. / за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. — К. : УАДУ, 2002. — 228 с.
30. Дерлугьян Г. Тупик как историческая развилка / Г. Дерлугьян // Эксперт – Украина [Текст]. — 2007. — № 44. — С. 50-54.
31. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. — К. : Знання-Прес, 2000. — 209 с.
32. Долішній М. Концептуальні підходи до створення польсько-українського єврорегіону “Сян” на основі узагальнення досвіду єврорегіонів на західному кордоні Польщі / Мар’ян Долішній, Володимир Демченко, Надія Мікула // Регіональна економіка [Текст]. — 2003. — № 1(27). — С. 69—82.
33. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ – ХХІ століть: нові пріоритети [Текст] / М. І. Долішній. — К. : Наукова думка, 2006. — 512 с.
34. Дугчак С. В. Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів (на прикладі території Чернівецької області) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. географ. н.: спец. 11.00.11 “Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів” / С. В. Дугчак. — К. : [б. в.], 2008. — 20 с.
35. Економічна енциклопедія [Текст] : у 3 т. Т. 3 / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Видавничий центр “Академія”, 2002. — 952 с.
36. Жук П. В. Экономическая оценка природного рекреационного потенциала Карпатского региона УСРР [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н.: спец. 08.00.04 “Економіка районів ССРСР, розміщення производительных сил ССРСР” / П. В. Жук. — Львів : [б. в.], 1985. — 20 с.
37. Жукова Н. Л. Развитие системы маркетингу туристических услуг [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н.: спец. 08.06.01 “Економіка, організація і управління підприємствами” / Н. Л. Жукова. — Донецьк : [б. в.], 2002. — 20 с.
38. Загальний класифікатор “Галузі народного господарства” : затверджений наказом Міністерства статистика України № 21 від 24.01.1994 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uazakon.com/big/text771/pg1.htm>.
39. Замки та храми України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.castles.com.ua>.
40. Іванова В. Щодо формування системи інформаційного забезпечення розвитку економіки України / Валентина Іванова // Економіст [Текст]. — 2008. — № 4. — С. 61—72.

41. Ільїна О. В. Туризм. Рекреаційна географія: Поняття і терміни [Текст] / О. В. Ільїна. — Луцьк : Терен, 2004. — 104 с.
42. Інвестиційні можливості туристичної сфери України: Інвестиційна діяльність: Державна служба туризму і курортів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/PublicationsList.aspx?id=47>.
43. Калашникова Т. М. Оцінка природно-ресурсного потенціалу регіонів України / Т. М. Калашникова // Економіка и право [Текст]. — 2006. — № 3(16). — С. 37—40.
44. Калитюк В. А. Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку [Текст] / В. А. Калитюк. — Львів : [б. в.], 1999. — 162 с.
45. Квартальнов В. А. Стратегический менеджмент в туризме: современный опыт управления [Текст] / В. А. Квартальнов. — М. : [б. и.], 2000. — 490 с.
46. Кифяк В. Функціонування євро регіону “Верхній Прут” та його роль в інтеграційних процесах України / Василь Кифяк // Економіка України [Текст]. — 2008. — № 6. — С. 65—72.
47. Кифяк В. Ф. Організація та розвиток міжнародного туризму в Україні (регіональні аспекти) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н.: спец. 08.10.01 “Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” / В. Ф. Кифяк. — Львів : [б. в.], 1997. — 20 с.
48. Кифяк О. В. Розвиток сфери рекреаційних послуг регіону в умовах транскордонного співробітництва (на прикладі євро регіону “Верхній Прут”) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н.: спец. 08.00.05 “Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” / О. В. Кифяк. — Львів : [б. в.], 2007. — 24 с.
49. Премія туристичної агенції Томаса Кука // Книжник-Ревю: про все, що варто читати [Текст] / гол. ред. К. Родик. — К. : [б. в.], 2007. — № 15(145). — С. 4.
50. Козак І. І. Удосконалення організаційного механізму державного управління аграрним сектором (на прикладі Львівської області) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. держ. упр.: спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / І. І. Козак. — Львів : [б. в.], 2006. — 20 с.
51. Козловський Є. В. Державне регулювання в галузі туризму: становлення та розвиток в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. держ. упр.: спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / Є. В. Козловський. — К. : [б. в.], 2008. — 20 с.
52. Козловський Є. В. Іноземний досвід регулювання міжнародного туризму та його використання в Україні /

Є. В. Козловський // Державне управління: теорія та практика [Електронний ресурс] : електрон. наук. фах. вид. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2005-1/txts/KOZLOVSKIY.htm>.

53. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры / Н. Д. Кондратьев // Вопросы конъюнктуры [Текст]. — 1925. — Т. 1. — 256 с.

54. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=3&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.

55. Концепція адміністративної реформи в Україні: Реформування державної служби і місцевих органів виконавчої влади: Адміністративна реформа: Державним службовцям України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=8922225.

56. Коротич О. Механізм державного управління: проблеми теорії та практичної побудови / Олена Коротич // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України [Текст] / відп. за вип. В.А. Дон. — К. : Вид-во НАДУ, 2006. — Вип. 3. — С. 79—84.

57. Котельніков В. Д. Регіональний розвиток: проблеми інформаційного забезпечення в інформаційну епоху / В. Д. Котельніков // Ефективність державного управління [Текст] : зб. наук. пр. — Вип. 13 / за заг. ред. проф. В.С. Загорського. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2007. — 560 с.

58. Котлер Ф. Основы маркетинга [Текст] / Филип Котлер ; пер. с англ. — М. : Бизнес-книга, 1995. — 736 с.

59. Кравченко Н. О. Методика оцінювання потенціалу ефективного функціонування та територіальної організації рекреаційного господарства регіону / Н. О. Кравченко // Актуальні проблеми економіки [Текст]. — 2005. — № 11(53). — С. 172—178.

60. Крайник О. П. Система механізмів регулювання регіонального економічного розвитку [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. е. н.: спец. 08.00.03 “Економіка та управління національним господарством” / О. П. Крайник. — К. : [б. в.], 2009. — 36 с.

61. Кузьменко В. П. Теорія інновацій Й. Шумпетера та їх взаємозв'язок з теорією циклів і кейнсіанством [Електронний ресурс] / В. П. Кузьменко ; Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБОУ. — Режим доступу : incon-conference.org.ua/download/files/Kuzmenko_Valery_dok.pdf.

62. Культура, освіта і наука: ЛОДА [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.loda.gov.ua/ua/current-activity/education/>.

63. Лазор О. Д. Місцеве управління: поняття, терміни, визначення: Словник-довідник [Текст] : навч. посіб. / О. Д. Лазор, О. Я. Лазор. — 2-е вид., перероб. та доп. — К. : Дакор, 2006. — 352 с.
64. Лазор О. Д. Основи державного управління та місцевого самоврядування [Текст] : навч.-метод. посіб. / О. Д. Лазор, О. Я. Лазор, І. Г. Лазар. — К. : Дакор, 2007. — 312 с.
65. Ліцензійні умови провадження туроператорської та турагентської діяльності: Ліцензування: Державна служба туризму і курортів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/Catalog/Docs/00000317.doc>.
66. Луцьк від Стратегії транскордонного співробітництва очікує особливого прогресу у розвитку транспортної інфраструктури та туристичної галузі [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.zik.com.ua/index.php?news_id=114026.
67. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) [Текст] / О. О. Любіцева. — К. : Альтерпрес, 2005. — 436 с.
68. Ляшенко В. До питання про необхідність багатовекторного міжрегіонального та транскордонного економічного співробітництва / В'ячеслав Ляшенко, Юрій Макогон // Регіональна економіка [Текст]. — 2002. — № 1. — С 99—107.
69. Макроэкономические модели в системе макроэкономического анализа [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.5ka.com.ua/101/945/1.html>.
70. Малиновський В. Я. Державне управління [Текст] : навч. посіб. / В. Я. Малиновський. — вид. 2-ге, доп. та перероб. — К. : Атіка, 2003. — 576 с.
71. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України [Текст] : монографія / В. І. Мацола ; редкол. : М. І. Долішній (відп. ред.) ; Ін-т регіональних досліджень НАН України. — Львів : [б. в.], 1997. — 259 с.
72. Мельник А. Ф. Державне управління [Текст] : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна [та ін.] ; за ред. А. Ф. Мельник. — К. : Знання-Прес, 2003. — 343 с. — (Вища освіта XXI століття).
73. Мельник О. Інтегральний показник туристичної привабливості території: поняття та теоретичні аспекти / Оксана Мельник // Регіональна економіка [Текст]. — 2004. — № 4(34). — С. 197—205.
74. Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності : затверджена Наказом Державної туристичної адміністрації України, Державного комітету статистики України № 142/394 від 12.11.2003 р. (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України за № 1128/8449 від

08.12.2003 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1128-03>.

75. Михасюк І. Державне регулювання економіки [Текст] / Іван Михасюк, Алла Мельник, Михайло Крупка [та ін.] ; за ред. д. е. н., проф., акад. АН Вищої школи України І. Р. Михасюка ; Львівський національний університет ім. І. Франка. — Львів : Українські технології, 1999. — 640 с.

76. Мікула Н. Теоретико-методологічні та практичні аспекти функціонування єврорегіонів / Надія Мікула // Регіональна економіка [Текст]. — 2004. — № 4. — С. 53—63.

77. Мініч І. М. Соціальні чинники і функції інфраструктури туризму: соціологічний аналіз [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. соц. н.: спец. 22.00.04 “Економічна соціологія” / І. М. Мініч. — Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/inode/37924.html>.

78. Модельный закон о туристской деятельности : принят на XXVII пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ (Постановление № 27-15 от 16.11.2006 г.) [Электронный ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_g17.

79. Мокляк А. В. Туристські ресурси для потреб іноземного туризму в Україні (в контексті українсько-польських туристичних зв'язків) [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. географ. н.: спец. 11.00.02 “Економічна та соціальна географія” / А. В. Мокляк. — Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/inode/38428.html>.

80. Моніторинг ЗМІ по темі туризму і курортів за період 16 березня – 4 квітня 2008 року: Преса про туризм: Державна служба туризму і курортів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/publ.aspx?id=1358>.

81. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності [Електронний ресурс] : Наказ Держспоживстандарту України № 375 від 26.12.2005 р. / Державний комітет статистики України: НАУ. Просторові системи. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.14852.2&nbreak=1>.

82. Нікіфоров П. О. Чинники активізації транскордонного співробітництва в регіоні / П. О. Нікіфоров, Н. А. Чемісова // Регіональна економіка [Текст]. — 2007. — № 1. — С. 35—43.

83. Нудельман М. С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования [Текст] / М. С. Нудельман. — К. : Наукова думка, 1987. — 132 с.

84. Обласна асоціація місцевих рад: Структура облради: Львівська обласна рада [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oblrada.lviv.ua/oamr.php>.

85. Опанасюк Н. А. Конституційно-правові основи туризму в Україні [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. ю. н.: спец. 12.00.02 “Конституційне право”/Н. А. Опанасюк. — Режим доступу : http://www.tourlib.columb.net.ua/Lib/Aref_tourism/shmagina.htm.

86. Охріменко А. Особливості функціонування рекреаційного комплексу в умовах сталого розвитку / Алла Охріменко // Регіональна економіка [Текст]. — 2002. — № 2(24). — С. 224—228.

87. Павлов В. І. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи [Текст] : монографія / В. І. Павлов, Л. М. Черчик. — Луцьк : Надстир'я, 1998. — 124 с.

88. Пилипенко И. В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы [Текст] / И. В. Пилипенко. — Смоленск : Ойкумена, 2005. — 496 с.

89. Полога В. О. Економічні і організаційні важелі регуляторної політики розвитку туризму [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н.: спец. 08.02.03 “Організація управління, планування регулювання економікою”/В. О. Полога. — Ужгород : [б. в.], 2005. — 24 с.

90. Постійні комісії: Структура облради: Львівська обласна рада [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oblrada.lviv.ua/komisii.php>.

91. Прейгер Д. К. Розвиток іноземного туризму в Україні в контексті розбудови міжнародних транспортних коридорів / Д. К. Прейгер, І. А. Малярчук // Економіка України [Текст]. — 2001. — № 6. — С. 20—28.

92. Приступа Є. Рекреація як соціально-культурне явище, різновид і результат діяльності [Електронний ресурс] / Євген Приступа, Аркадіуш Жепка, Войцех Лара. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/SNU/2008-3/08penroa.pdf>.

93. Про внесення змін до Закону України “Про туризм” [Електронний ресурс] : Закон України № 1282-IV від 18.11.2003 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1282-15>.

94. Про внесення змін до Переліку об'єктів права державної власності, які можуть надаватися в концесію [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 1338 від 21.11.2007 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&user=1233130358523097>.

95. Про внесення змін до Плану заходів з проведення земельної реформи, розвитку ринку земель, охорони та раціонального використання

земель на 2008 рік, що виконуються за рахунок коштів обласного бюджету [Електронний ресурс] : Рішення Львівської обласної ради XXXII сесії V демократичного скликання № 768 від 02.12.2008 р. — Режим доступу : <http://www.oblrada.lviv.ua/arhivtext.php?send=rsn5&par=768&item=768>.

96. Про вступ до Асоціації органів місцевого самоврядування “Єврорегіон “Карпати – Україна” [Електронний ресурс] : Рішення Львівської обласної ради XXX сесії V демократичного скликання № 749 від 04.11.2008 р. — Режим доступу : <http://www.oblrada.lviv.ua/arhivtext.php?send=rsn5&par=749&item>.

97. Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб у 2010 році [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 580 від 14.07.2010 р. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1193.610.4&nobreak=1>.

98. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002 – 2010 роки [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 583 від 29.04.2002 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=583-2002-%EF>.

99. Про затвердження Методики розрахунку концесійних платежів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 639 від 12.04.2000 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

100. Про затвердження Переліку об’єктів права державної власності, які можуть надаватися в концесію [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 2293 від 11.12.1999 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&user=1233130358523097>.

101. Про затвердження Положення про Міністерство культури і туризму України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 1566 від 08.11.2006 р. — Режим доступу : <http://uazakon.com/document/fpart08/idx08313.htm>.

102. Про затвердження Положення про порядок та умови отримання часткового відшкодування відсотків кредитів фінансових установ, використаних для агроосель, за рахунок субвенції з обласного бюджету учасникам Програми розвитку сільського зеленого туризму в гірських населених пунктах Львівської області у 2008 – 2009 роках [Електронний ресурс] : Рішення Львівської обласної ради XXXIV сесії V демократичного скликання № 801 від 23.12.2008 р. — Режим доступу : <http://www.oblrada.lviv.ua/arhivtext.php?send=rsn5&par=801&item=801>.

103. Про затвердження Програми забезпечення захисту інтересів громадянина, держави та суспільства на державному кордоні України в межах Львівської області на 2008 – 2010 роки [Електронний ресурс] : Рішення Львівської обласної ради XXV сесії V демократичного скликання № 556 від 23.04.2008 р. — Режим доступу : <http://www.oblrada.lviv.ua/arhivtext.php?send=rsn5&par=556&item=556>.

104. Про затвердження регіональної програми розвитку інформаційного простору Львівської області на 2007 – 2011 роки [Електронний ресурс] : Рішення Львівської обласної ради XIII сесії V демократичного скликання № 285 від 17.04.2007 р. — Режим доступу : <http://www.oblrada.lviv.ua/arhivtext.php?send=rsn5&par=285&item=285>.

105. Про затвердження рекомендаційних переліків управління, відділів та інших структурних підрозділів міських державних адміністрацій [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 996 від 01.08.2007 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

106. Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 136/2007. — Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/doc.aspx?id=276>.

107. Про Комплексну програму збереження історичної забудови м. Львова [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 1266 від 15.11.1997 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1266-97-%EF&check=4/UMfPEGznhhEqp.Ziriz27FH4lss80msh8Ie6>.

108. Про концесії [Електронний ресурс] : Закон України № 997-XIV від 16.07.1999 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

109. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=280%2F97-%E2%F0>.

110. Про місцеві державні адміністрації [Електронний ресурс] : Закон України № 586-XIV від 09.04.1999 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=586-14>.

111. Про обрання постійної Комісії Верховної Ради України з питань молоді, спорту і туризму [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України № 37/94-ВР від 03.06.1994 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

112. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 1085/2010 від

09.12.2010 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1085%2F2010>.

113. Про особисте селянське господарство [Електронний ресурс] : Закон України № 742 від 15.05.2003 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

114. Про проголошення 2008 року Роком замків та палаців [Електронний ресурс] : Рішення Львівської обласної ради XX сесії V демократичного скликання № 489 від 26.02.2008 р. — Режим доступу : <http://www.oblrada.lviv.ua/arhivtext.php?send=rsn5&par=489&item=489>.

115. Про сільський зелений туризм [Електронний ресурс] : Проект Закону України № 3467 від 12.04.2007 р. — Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=30022.

116. Про стан збереження та використання пам'яток культурної спадщини Львівської області та затвердження Регіональної програми розбудови сфери охорони культурної спадщини Львівської області на 2007 – 2012 роки [Електронний ресурс] : Рішення Львівської обласної ради IX сесії V демократичного скликання № 155 від 05.12.2006 р. — Режим доступу : <http://www.oblrada.lviv.ua/arhivtext.php?send=rsn5&par=155&item=155%>.

117. Про створення Науково-консультативної ради комунального підприємства Львівської обласної ради “Реставрація та управління замками і палацами Львівщини” [Електронний ресурс] : Рішення Львівської обласної ради XVIII сесії V демократичного скликання № 434 від 18.12.2007 р. — Режим доступу : <http://www.oblrada.lviv.ua/arhivtext.php?send=rsn5&par=434&item=434>.

118. Про транскордонне співробітництво [Електронний ресурс] : Закон України № 1861-IV від 24.06.2004 р. — Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi:javascript:OpenDoc\('1861-15'\)](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi:javascript:OpenDoc('1861-15')).

119. Про утворення Державної служби туризму і курортів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 564 від 12.07.2005 р. — Режим доступу : <http://uazakon.com/document/fpart43/idx43183.htm>.

120. Про утворення Наукового центру розвитку туризму [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 1132 від 17.08.2002 р. — Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/doc.aspx?id=244>.

121. Рейтинг регіонів за основними показниками ліцензіатів (туроператорами та турагентами) України за 2009 рік (ф. №1 Тур) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/publ.aspx?id=2083>.

122. Рекреація: Географічний словник: Світ географії та туризму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukr-tur.narod.ru/dovidnyk/slovnukr/rekreazia.htm>.

123. Робінзон [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.robinzon-ua.com.ua/ukr.news>.

124. Рудніцька Р. М. Механізми державного управління: сутність і зміст [Текст] / Р. М. Рудніцька, О. Г. Сидорчук, О. М. Стельмах ; за наук. ред. д. е. н., проф. М. Д. Лесечка, к. е. н., доц. А. О. Чемериса. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. — 28 с.

125. Садова У. Я. Місткість регіонального ринку праці – від методології пізнання до прикладного застосування / У. Я. Садова // Науковий вісник Чернівецького університету [Текст] : зб. наук. пр. — Вип. 205: Економіка. — Чернівці : Рута, 2004. — С. 58—62.

126. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади у Львівській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.stat.lviv.ua/ukr/si/year/2008/t249908_3.pdf.

127. Свиридова Н. Д. Развитие туризма в регионе как объект государственного управления / Н. Д. Свиридова // Актуальні проблеми економіки [Текст]. — 2005. — № 2(44). — С. 18—21.

128. Семів Л. К. Регіональна політика: людський вимір [Текст] : монографія / Л. К. Семів. — Львів : ІРД НАН України, 2004. — 392 с.

129. Сидорчук О. Г. Механізми формування соціального капіталу (державно-управлінський аспект) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. держ. упр.: спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / О. Г. Сидорчук. — Львів : [б. в.], 2007. — 24 с.

130. Смаль І. В. Рекреація, туризм і дозвілля: тлумачення і співвідношення понять [Електронний ресурс] / І. В. Смаль, В. В. Смаль. — Режим доступу : <http://tourlib.net/>.

131. Статистичний щорічник Львівської області за 2009 рік [Текст] : у 2 ч. Ч. 2 / за ред. С. О. Матковського. — Львів : [б. в.], 2010. — 276 с.

132. Стафійчук В. І. Рекреалогія [Текст] : навч. посіб. / В. І. Стафійчук. — К. : Альтерпрес, 2006. — 264 с.

133. Сторонянська І. З. Інституції сприяння міжрегіональній інтеграції як інструмент управління взаємодією регіонів України / І. З. Сторонянська // Сучасні проблеми економіки та управління [Текст] : матер. II міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. відзнач. 70-річчя з дня народження В'ячеслава Чорновола (7 грудня 2007 р., м. Львів). — Львів : Апріорі, 2008. — 488 с.

134. Сторонянська І. З. Міжнародне міжрегіональне співробітництво: На прикладі Західного регіону України [Текст] / І. З. Сторонянська. — Львів : [б. в.], 2002. — 210 с.
135. Сторонянська І. З. Організаційно-економічні основи міжрегіонального співробітництва прикордонного регіону (на прикладі Західного регіону України) [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н.: 08.10.01 / І. З. Сторонянська. — Львів : [б. в.], 2002. — 213 с.
136. Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року. Економіка. Суспільство. Середовище. Моніторинг за 2006 рік [Текст]. — Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2007. — Вип. 4. — 286 с.
137. Стратегія розвитку Львівської області. Економіка. Суспільство. Середовище. Моніторинг за 2007 рік [Текст]. — Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2008. — Вип. 6. — 326 с.
138. Стратегія розвитку Львівщини до 2015 року: затверджена рішенням сесії Львівської обласної ради № 193 від 13.03.2007 р. [Текст] / заг. кер. : П'ятак В. А. ; наук. ред. : Долішній М. І., Магковський С. О. — Львів : Львівська обласна рада ; Львівська обласна державна адміністрація, 2007. — 36 с.
139. Стратегія розвитку туризму і курортів [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 193 від 06.08.2008 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1088-2008-%F0>.
140. Толуб'як В. Проблеми і перспективи фінансової децентралізації / Віталій Толуб'як // Економіка України [Текст]. — 2004. — № 2(507). — С. 22—27.
141. ТОП-10 – Рейтинг ризикованих інвестицій (январь – февраль 2008 г.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://bin.com.ua/templates/analytic_article.shtml?id=75823.
142. Туристичні інвестиції в Західну Україну. Результати виконання проекту ПАУСі [Текст]. — Варшава : [б. в.], 2004. — 41 с.
143. Туристичні потоки: Туризм в Україні: Статистична інформація: Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
144. Туристичні потоки: Туризм: Статистична інформація: Головне управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.stat.lviv.ua/ukr/si/year/2009/t249909_1.pdf.
145. Туристичні потоки: Туризм: Статистична інформація: Головне управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.stat.uz.ua/statinfo/turism/index.html>.
146. Туристичні потоки: Туризм: Статистична інформація: Головне управління статистики в Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>.

147. Туристичні потоки: Туризм: Статистична інформація: Головне управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oblstat.cv.ukrtel.net/statinf/tur/trs.htm>.

148. Туристичні потоки: Туризм: Статистична інформація: Головне управління статистики в АР Крим [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://sf.ukrstat.gov.ua/ukgturizm2.htm#_tur.

149. Угода про міжрегіональне співробітництво між Урядом України та Урядом Республіки Польща від 24.06.1993 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?javascript:OpenDoc\('616_171'\)](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?javascript:OpenDoc('616_171')).

150. Управління культури і туризму: Структура ЛОДА [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.loda.gov.ua/ua/oda/structure/tourism>.

151. Устойчивое развитие рекреационно-экономического комплекса Крыма [Текст] / кол. авт. ; под ред. д. э. н., проф. А. В. Ефремова. — Симферополь : Таврия, 2002. — 400 с.

152. Філіповська О. О. Транскордонне співробітництво: Україна-Польща-Білорусь (інструменти фінансового забезпечення) / О. О. Філіповська // Регіональна економіка [Текст]. — 2007. — № 1. — С. 43—55.

153. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія: Все о туризме. Туристическая библиотека [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://tourlib.net/books_ukr/fomenko11.htm.

154. Холловой Дж. К. Туристический бизнес [Текст] / Дж. К. Холловой, Н. Тейлор ; [пер. с 7-го англ. изд.]. — К. : Знання, 2007. — 798 с.

155. Черчик Л. М. Маркетинг рекреаційних територій як інструмент становлення розвитку та регулювання ринку рекреаційних ресурсів / Л. М. Черчик // Актуальні проблеми економіки [Текст]. — 2006. — № 1(55). — С. 95—103.

156. Шапгала О. С. Державне управління сферою рекреаційного обслуговування в Автономній республіці Крим в умовах ринкових відносин [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. держ. упр.: спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / О. С. Шапгала. — К. : [б. в.], 2005. — 36 с.

157. Шевченко-Марсель В. Шляхи активізації фінансово-інвестиційної діяльності в транскордонному регіоні / Вікторія Шевченко-Марсель, Олексій Другов // Регіональна економіка [Текст]. — 2003. — № 3. — С. 55—62.

158. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії [Текст] : навч. посіб. / за ред. проф. І. М. Школи. — Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. — 662 с.

159. Яковенко Є. В. Географічні аспекти інноваційних процесів у сфері туризму / Є. В. Яковенко, І. М. Яковенко // Український географічний журнал [Текст]. — 2007. — № 4. — С. 39—43.

Додатки

Додаток 1

Основні складові інфраструктури туристичної галузі

Складові інфраструктури	Характеристика
1	2
Туристична інфраструктура	
1. Об'єкти інфраструктурного забезпечення	
Туристично-рекреаційні ресурси	<ul style="list-style-type: none"> – облагороджені, штучно створені природні рекреаційні ресурси (ландшафти, водойми, ліси, мінеральні лікувальні води і лікувальні грязі, рибальські та мисливські угіддя, спелеологічні рекреаційні ресурси); – історико-культурні рекреаційні ресурси (пам'ятки історії та культури, природоохоронні пам'ятки, театри, музеї, архітектурні ансамблі тощо)
2. Суб'єкти туристичної діяльності	
Туристичні агенти	– туристичні фірми, туристичні бюро
Туристичні оператори	– туристичні фірми, зокрема такі, працюють на основі договору франчайзингу
Суб'єкти, що надають послуги з тирчасового проживання (зокрема з додатковими послугами)	– готелі, мотелі, кемпінги, пансіонати, будинки відпочинку, молодіжні і гірські туристичні бази, хостели, наметові містечка тощо
Суб'єкти, що надають послуги харчування	– ресторани, кафе, бари, їдальні; – підприємства, що надають послуги з постачання готової їжі
Суб'єкти, що надають екскурсійні послуги	– екскурсійні бюро; – екскурсіводи, гідни-перекладачі
Суб'єкти, що надають розважальні та інші туристичні послуги	<ul style="list-style-type: none"> – підприємства, що здійснюють організацію азартних ігор (казино, букмекерські контори, лотерейщики, зали гральних автоматів, інтерактивні клуби); – спортивні інструктори, провідники, фахівці туристичного супроводу; – кіноконцертні зали, дискотеклуби; – водні атракціони тощо
Суб'єкти туристичної діяльності – фізичні особи	<ul style="list-style-type: none"> – сільські садиби та їх об'єднання; – фізичні особи-власники житлових приміщень, що здаються на тимчасове проживання; – фізичні особи, що надають екскурсійні та інші види туристичних послуг, володіючи відповідною ліцензією

Продовження додатка 1

1	2
Підприємства, що надають послуги санаторно-курортного призначення	– санаторії, профілакторії, пансіонати, буетети мінеральних вод, будинки відпочинку
Навчальні заклади з підготовки фахівців у галузі туризму та підвищення їх кваліфікації	– вищі навчальні заклади, технікуми, училища, ліцеї та їх філії; – курси робітничих професій для туристичної галузі (покоївка, екскурсовод тощо); – курси підвищення кваліфікації
Органи державного управління в галузі туризму	– управління, відділи територіальних і центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, інші державні структури (контрольно-наглядові)
Об'єднання громадян	– спеціалізовані громадські організації
Інфраструктура загального призначення	
3. Об'єкти інфраструктурного забезпечення	
Житловий фонд, рівень його благоустрою	– житлова площа; – умови проживання; – рівень оснащення житла каналізацією, водопостачанням, телефонним та Internet-зв'язком тощо
Транспортна інфраструктура	– комунікації транспорту: а) автомобільні дороги, їх категорія, мережа, протяжність; б) залізничні колії, їх якість, мережа, протяжність; в) водні, повітряні шляхи; – об'єкти з обслуговування пасажирських перевезень: а) аеропорти, рівень оснащення авіатранспорту; б) морські, річкові порти; в) станції, вокзали; г) автозаправні станції тощо
Прикордонна інфраструктура	– кількість і пропускна здатність пунктів перетину кордону; – сервісна інфраструктура (кафе, мотелі, побутове обслуговування)
4. Суб'єкти підприємницької діяльності	

Продовження додатка 1

1	2
Транспортні підприємства	<ul style="list-style-type: none"> – підприємства, які виробляють транспортні засоби туристичного призначення, або такі, що можуть користуватись попитом у туристів; – підприємства, які надають послуги перевезення (авіакомпанії, автопідприємства, залізниця, підприємства морського і річкового пасажирського транспорту); – підприємства, які здійснюють обслуговування інфраструктури транспорту (вокзали, паркінги, порти тощо); – кількість та стан транспортних засобів
Торговельні підприємства	<ul style="list-style-type: none"> – підприємства оптової торгівлі товарів туристичного попиту (склади, гуртовні, гіпермаркети тощо); – підприємства роздрібною торгівлі товарів туристичного попиту (супермаркети, магазини, малі архітектурні форми тощо)
Підприємства житлово-комунального комплексу	<ul style="list-style-type: none"> – підприємства з житлового обслуговування; – теплові і водопровідно-каналізаційні підприємства; – підприємства енергопостачання; – підприємства санітарного очищення; – підприємства з озеленення і благоустрою населених пунктів
Підприємства з технічного ремонту та обслуговування	<ul style="list-style-type: none"> – підприємства, які надають послуги ремонту та обслуговування автомобілів, побутових пристроїв, предметів особистого вжитку
Підприємства-виробники харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	<ul style="list-style-type: none"> – підприємства, які виробляють продукти харчування, напої та тютюнові вироби для суб'єктів, що надають послуги харчування туристам, а також оптової та роздрібною торгівлі
Сільськогосподарські підприємства, мисливські та рибальські господарства	<ul style="list-style-type: none"> – підприємства з вирощування та продажу сільськогосподарської продукції (рослинництва і тваринництва) для суб'єктів, які надають послуги харчування туристам; – мисливські підприємства, які надають послуги з ловлі тварин для непродовольчих цілей (мисливський туризм); – рибальські господарства з вирощування, вилову та продажу риби, надання послуг з вилову риби

Продовження додатка 1

1	2
Будівельні компанії	<ul style="list-style-type: none"> – підприємства, які здійснюють будівництво всіх типів будівель та інженерних споруд (зокрема об'єктів спеціального (туристичного) призначення – готелів, ресторанів, закладів сфери розваг тощо, а також загального призначення – доріг, мостів, тунелів, метрополітену тощо); – підприємства, які надають додаткові послуги для незавершеного будівництва
Підприємства текстильної промисловості	<ul style="list-style-type: none"> – підприємства з пошиття одягу (зокрема з хутра), взуття та аксесуарів, які користуються попитом у туристів; – підприємства, які здійснюють пошиття спецодягу для працівників туристичної галузі
Підприємства зв'язку	<ul style="list-style-type: none"> – пошти, кур'єрські фірми; – підприємства, які надають послуги зв'язку (зокрема телефонного, мобільного, кабельного, радіозв'язку, Internet)
Банківські структури	<ul style="list-style-type: none"> – банки та їх філії, які здійснюють кредитування суб'єктів туристичної діяльності; – банки та їх філії, які здійснюють кредитування туристичних подорожей фізичних осіб; – банки та їх філії, які надають послуги переказу, обміну валюти, зокрема за допомогою банкоматів
Лізингові компанії	<ul style="list-style-type: none"> – підприємства, які надають послуги фінансового лізингу, об'єктами якого можуть виступати нерухомість, автоматизоване обладнання, спеціальне спорядження, транспортні засоби тощо
Фондові біржі	<ul style="list-style-type: none"> – структури, через які здійснюється купівля-продаж цінних паперів суб'єктів туристичної діяльності-юридичних осіб акціонерної форми власності, а також інших підприємств суміжних галузей
Страхові компанії	<ul style="list-style-type: none"> – підприємства, які надають послуги коротко- і довгострокового страхування особи чи її майна при здійсненні туристичної подорожі та після її закінчення
Інвестиційні фонди	<ul style="list-style-type: none"> – фінансові структури, які здійснюють інвестування (зокрема венчурне фінансування) в об'єкти туристичної інфраструктури
Податкові служби	<ul style="list-style-type: none"> – державні структури, які здійснюють податковий контроль за діяльністю суб'єктів підприємництва в туристичній галузі

Закінчення додатка 1

1	2
Служби митного контролю	– державні структури, які здійснюють контроль за порядком перетину кордону осіб, метою подорожі яких є туризм
Рекламні агентства, маркетингові підприємства	– підприємства, які здійснюють розроблення та проведення рекламних компаній як конкретного підприємства, так і туристичного бренду країни чи окремого регіону; – підприємства, які здійснюють розроблення макетів рекламної друкованої та іншої продукції туристичної тематики
Консалтингові підприємства	– туристично-інформаційні центри, інформаційні бюро, які надають інформаційну консультацію туристам та суб'єктам туристичної діяльності, можуть виступати у формі державної власності, здійснювати свою діяльність на некомерційній основі
Видавництва	– підприємства, які здійснюють видавничу та поліграфічну діяльність (туристичні карти, проспекти, брошури, довідники, плакати, інша друкована продукція)
Інститути ринку праці	– обласні центри зайнятості, приватні центри з пошуку роботи, які сприяють навчальному та науковому туризму
Навчальні заклади з підготовки фахівців для галузей, суміжних до туризму та підвищення їх кваліфікації	– вищі навчальні заклади, ліцеї, коледжі, технікуми, училища та їх філії, які готують фахівців суміжних для туризму галузей за освітньо-кваліфікаційними рівнями “магістр”, “спеціаліст”, “бакалавр”, “молодший спеціаліст”, “кваліфікований робітник”; – курси підготовки та перепідготовки фахівців для суміжних галузей
Органи державного управління загальної компетенції та в галузях, суміжних до туризму	– управління територіальних та центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, які здійснюють управління суміжними до туризму галузями; – структури забезпечення громадського порядку, служби пожежної безпеки, охорони здоров'я тощо
Громадські організації	– громадські організації, діяльність яких здійснюється за напрямками, дотичними до туристичної галузі (наприклад, екологічні, з захисту прав споживачів, спортивні, молодіжні тощо)

Додаток 2

Складові, що формують мезооточення туристичної галузі

Складові мезооточення		Показники
1		2
Суб'єкти туристичної діяльності		<ul style="list-style-type: none"> – кількість туристичних організацій, які володіють ліцензією і здійснюють свою діяльність, характер їх динаміки; – кількість туристичних організацій, які фактично надавали послуги у звітному періоді (економічно активні), характер їх динаміки; – перелік туристичних організацій, які за даними експертних оцінок та споживачів є лідерами у регіоні та країні (рейтинги компаній); – перелік різних видів туристичних продуктів, які пропонують на ринку суб'єкти туристичної діяльності, їх розподіл за вартістю, географією та іншими ознаками, асортимент туристичних продуктів; – перелік (рейтинг) туроператорів, які пропонують туристичні продукти на ринку
Посередники на ринку туристичних послуг	банки	– перелік (рейтинг) банків, їх розподіл за кредитними ставками та іншими умовами кредитування
	страхові компанії	– перелік (рейтинг) страхових компаній, зокрема зі страхування майна, життя, здоров'я
	заклади розміщення	– перелік (рейтинг) закладів розміщення, зокрема їх категорія, розміщення, ціни за обслуговування, номерний фонд, основні показники інфраструктури
	екскурсійні бюро	– перелік (рейтинг) екскурсійних бюро та тематика їх екскурсійних маршрутів
	санаторно-курортні й оздоровчі заклади	– перелік (рейтинг) санаторно-курортних і оздоровчих закладів, зокрема їх медичне спрямування, розміщення, інфраструктура, вартість путівок, кількість ліжок-місць
	заклади ресторанного господарства (їдальні, бари, кафе, ресторани)	– перелік (рейтинг) закладів ресторанного господарства, зокрема тих, які мають дозвіл на харчування дітей
	транспортні організації	– перелік (рейтинг) транспортних підприємств, які володіють ліцензією, зокрема для міжнародних транспортних перевезень
	маркетингові, рекламні, консалтингові організації	– перелік (рейтинг) маркетингових, рекламних, консалтингових організацій, які спеціалізуються на посередництві у сфері туристичних послуг

Закінчення додатка 2

1	2
Споживачі туристичних послуг	<ul style="list-style-type: none"> – кількість і перелік споживачів туристичних послуг, їх вік, соціальний та професійний статус; – цільові групи споживачів, зокрема за віком, платоспроможним попитом, соціальним статусом; – кількість осіб, яким було надано туристичні послуги, їх динаміка; – обсяг наданих туристичних послуг, їх динаміка, розподіл за обсягами в'їзного та виїзного туризму; – кількість групових турів, зокрема за метою поїздки (форма І-ТУР), їх динаміка; – кількість придбаних путівок та їх загальна вартість у закладах розміщення, санаторно-курортних закладах
Органи державної влади	<ul style="list-style-type: none"> – перелік органів державної влади на загальнодержавному, регіональному та субрегіональному рівнях, до компетенції яких належить управління туристичною галуззю; – перелік органів державної влади на загальнодержавному, регіональному та субрегіональному рівнях, до компетенції яких належить управління суміжними до туризму галузями
Громадські організації	<ul style="list-style-type: none"> – перелік громадських організацій та інших легалізованих об'єднань громадян, сфера діяльності яких пов'язана зі збереженням і розвитком туристично-рекреаційного потенціалу, етнокультурної спадщини (зокрема міжнародних)
Наукові організації	<ul style="list-style-type: none"> – перелік наукових організацій, які здійснюють науково-дослідні роботи, пов'язані з дослідженнями в туристичній чи суміжній сферах
Освітні заклади	<ul style="list-style-type: none"> – перелік (рейтинг) освітніх закладів різних рівнів акредитації, які готують фахівців для туристичної та суміжних галузей

Додаток 3

Складові, що формують макрооточення туристичної галузі

Складові макрооточення	Показники
1	2
Природні фактори	<ul style="list-style-type: none"> – естетичні якості території: пейзажі, ландшафти, висока міра екзотичності, унікальності, контрастність; – кліматичні умови: річна кількість опадів та їх розподіл за сезонами, середньомісячна температура повітря, зокрема за сезонами; – мінеральні лікувальні води і грязі; – рибальські та мисливські угіддя; – спелеологічні рекреаційні ресурси; – площа лісового фонду, лісовідновлення; – площа заповідників та інших природоохоронних територій; – площа водойм
Соціально-економічні фактори	<ul style="list-style-type: none"> – основні макроекономічні показники, зокрема валовий національний і регіональний продукти, національний дохід, рівень інфляції, стан платіжного балансу, індекс споживчих цін; – галузева структура національної та регіональної економік; – рівень життя населення, зокрема його купівельна спроможність, структура доходів і витрат, середня заробітна плата у регіонах країни; – рівень інфраструктурного забезпечення, зокрема протяжність і стан доріг, транспортна доступність, оснащення водогоном, газифікація населених пунктів, благоустрій житлового фонду, перелік і структурні підрозділи сертифікованих закладів розміщення; – обсяг і динаміка інвестицій у туристичний бізнес, зокрема іноземних; – кількість та склад кваліфікованих кадрів туристичної галузі, можливі структурні зрушення; – обсяги туристичних потоків, зокрема за цілями перебування, внутрішніми і зовнішніми переміщеннями
Демографічні фактори	<ul style="list-style-type: none"> – чисельність населення та тенденції у його динаміці; – рівень смертності і народжуваності; – щільність населення; – вікова, статева, сімейна структури населення, оцінка відповідної структури та можливих структурних зрушень

Продовження додатка 3

1	2
Соціокультурні фактори	<ul style="list-style-type: none"> – національні та психологічні особливості населення; – історико-культурна спадщина території, кількість та перелік визначних пам'яток культури, музеїв, театрів, концертних організацій, кінопалаців тощо, їх потенціал; – релігійні норми та звичаї; – розподіл населення за соціальним статусом, освітою, професією, віросповіданням, оцінка відповідної структури та можливих структурних зрушень; – моделі соціального партнерства; – рівень освіти; – кількість та періодичність проведення популярних заходів, зокрема спортивних і культурно-розважальних; – кількість та перелік щорічних виставкових заходів, їх тематика; – відношення місцевого населення до туристів; – структура використання вільного часу, схильність до подорожей (у США приблизно 30% працюючого населення використовують менше половини відпустки, японці з 17 днів використовують лише 9,5 [154, с. 124]); – коефіцієнт злочинності регіону; – наявність та кількість міжрелігійних та етнічних конфліктів, їх напруженість
Політико-правові фактори	<ul style="list-style-type: none"> – рівень політичної стабільності; – структура державного апарату; – нормативно-правова база; – податкове та валютне регулювання, фінансова стабільність; – існуючі умови для приватного підприємництва; – заходи промоції туристично-рекреаційного потенціалу території з метою підвищення рівня поінформованості потенційних туристів; – напруженість соціальної ситуації: кількість масових (організованих і стихійних) заходів протесту, страйків; – наявність терористичних актів та їх інтенсивність; – наявність військових дій; – кількість пунктів пропуску через кордон та можливість зміни їх кількості чи пропускної здатності; – умови перетину кордону; – обмеження на ввезення-вивезення іноземної валюти

Закінчення додатка 3

1	2
Екологічні фактори	<ul style="list-style-type: none"> – рівень забруднення довкілля; – заходи збереження та нарощування природно-ресурсного потенціалу туристично-рекреаційних територій; – імовірність та наявність масових захворювань (епідемії пташиного, свинного грипів); – оцінка туристично-рекреаційного навантаження
Науково-технічні фактори	<ul style="list-style-type: none"> – рівень забезпеченості населення телефонним, мобільним зв'язком, мобільне покриття території; – рівень забезпеченості населення комп'ютерною мережею Internet, кількість користувачів Internet, зокрема з використанням електронної пошти; – витрати підприємств туристичної діяльності на сучасні програмні продукти і техніку, які забезпечують інновації у розробці та продажі туристичних продуктів; – перелік та рівень використання сучасних електронних віртуальних туристичних продуктів; – перелік і рівень використання електронних каталогів туристичних послуг; – наявність та рівень використання програмного та технічного забезпечення для вибору оптимальних для різних категорій споживачів типів туристичних послуг
Міжнародні фактори	<ul style="list-style-type: none"> – інтеграційні процеси між країнами; – стан та ефективність транскордонного й міжрегіонального співробітництва; – наявність міждержавних угод між країнами-партнерами, їх умови; – угоди про спрощення режиму перетину кордону осіб з метою туризму, зокрема для розвитку транзитного туризму (існування так званих зелених коридорів)

Додаток 4

Ризики спричинені діяльністю в туристичній галузі

Аспект	Зміст ризику
У соціальному аспекті	Відтік трудових ресурсів у туристичну галузь із інших галузей національної економіки, зокрема сільського господарства; виникнення надмірного подразнення між туристом та місцевим населенням; посилення криміногенної ситуації (місцевого населення проти туристів із достатнім рівнем матеріального добробуту); надмірне споживання туристами алкоголю та тютюну
В економічному аспекті	Високий ступінь залежності від туризму (виникнення так званих монофункціональних міст); надмірний вивіз валюти через переважання обсягів виїзного туризму; тінізація підприємницької діяльності через відсутність ефективних механізмів відстеження факту надання туристичної послуги (тимчасового проживання, індивідуального харчування, роздрібної торгівлі сувенірами тощо); відтік інвестиційного капіталу з інших галузей національної економіки в туризм як високорентабельну галузь
В екологічному аспекті	Виникнення екологічних проблем через рекреаційну дигресію (негативний вплив туристів на природне середовище, надмірне туристично-рекреаційне навантаження на територію)
У культурному аспекті	Прийняття місцевих і національних особливостей до інтересів туристів; знищення об'єктів, що мають історичну чи архітектурну цінність через надмірне туристично-рекреаційне навантаження
У просвітницько-виховному аспекті	Захоплення туриста чужими культурами та звичаями, способом життя через переважання прийнятною країни в соціально-економічному розвитку; зростання міграційної мобільності
У глобалізаційному аспекті	Нівелювання культурних відмінностей, мовних бар'єрів, етичних норм через періодичне перебування осіб на території зарубіжних країн у статусі туриста
В аксіологічному аспекті	Формування в особистості нових потреб пізнання, зміна цінностей щодо сприйняття зовнішнього середовища

Додаток 5

Основні завдання центральних органів виконавчої влади в туристичній галузі, які реалізовувались протягом їх існування*

Завдання	Державний комітет України з туризму (1993 – 2000 рр.)	Комітет молодіжної політики, спорту і туризму України (2000 – 2001 рр.)	Державний департамент туризму (2001 – 2002 рр.)	Державна туристична адміністрація (2002 – 2006 рр.)	Міністерство культури і туризму України (2006 – 2010 рр.)	Державна служба туризму і курортів (2006 – 2010 рр.)
1	2	3	4	5	6	7
Загальна мета функціонування (міся)	– участь у формуванні та реалізації державної політики в галузі туризму та розвитку туристичної індустрії, захист прав та інтересів держави у цій галузі	– участь у формуванні та забезпечення реалізації державної політики з питань дітей, молоді, жінок, сім'ї, фізичної культури, спорту, туризму; – розроблення проєктів концепцій, програм з питань дітей, молоді, жінок, сім'ї, розвитку фізичної культури, спорту, туризму	– участь у формуванні та реалізації державної політики з питань туризму	– участь у формуванні та забезпечення реалізації державної політики у туристичній та курортній галузях	– участь у формуванні та забезпечення реалізації державної політики у сфері культури, туризму, діяльності курортів, а також державної мовної політики	– участь у реалізації державної політики у туристичній і курортній галузі; – узгодження практики застосування законодавства у туристичній і курортній галузі, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення; – виконання, відповідно до законодавства, контролю-наглядових функцій

* Складено на основі положень відповідних органів.

Продовження додатка 5

1	2	3	4	5	6	7
Розбудова інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> – розбудова матеріально-технічної та соціальної бази; – становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України 	–	<ul style="list-style-type: none"> – удосконалення ринку туристичних послуг з метою становлення туризму як високорентабельної сфери економіки, розбудови матеріально-технічної бази туризму 	<ul style="list-style-type: none"> – розбудова матеріально-технічної бази туристичної галузі; – сприяння перетворенню санаторно-курортного комплексу України у високорентабельну та конкурентоспроможну галузь економіки 	–	–
Планування, прогнозування	<ul style="list-style-type: none"> – визначення перспектив і напрямів розвитку внутрішнього та міжнародного туризму 	<ul style="list-style-type: none"> – підготовка аналітичних, інформаційних та статистичних матеріалів, організація проведення досліджень становища та перспектив розвитку дітей, молоді, жінок, сім'ї, фізичної культури, спорту, туризму 	<ul style="list-style-type: none"> – визначення перспектив і напрямів розвитку внутрішнього, зарубіжного та іноземного туризму; – розроблення та реалізація державних цільових програм розвитку туристично-рекреаційної сфери 	<ul style="list-style-type: none"> – визначення перспектив і напрямів розвитку внутрішнього, міжнародного та іноземного туризму; – розроблення та реалізація загальнодержавних програм розвитку курортів та туристично-рекреаційної сфери, ринку туристичних послуг 	–	–

Продовження додатка 5

1	2	3	4	5	6	7
Мотивація до туризму	– залучення громадян до раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, ознайомлення з історико-культурною спадщиною, природним середовищем, організація оздоровлення населення	–	– залучення громадян до раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, ознайомлення з культурною спадщиною, природним середовищем, організація оздоровчого туризму для населення	–	–	–
Екологічний контроль (для збалансованого розвитку території)	– забезпечення раціонального використання та збереження туристичних ресурсів	–	–	–	–	–
Забезпечення безпеки туриста	– забезпечення у межах своєї компетенції безпеки туристів, захист їхніх прав, інтересів та майна	–	–	– забезпечення захисту і безпеки туристів	–	–

Продовження додатка 5

1	2	3	4	5	6	7
<p>Координація діяльності на рівні державного управління, міжгалузєва співпраця</p>	<p>— координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також туристичних підприємств, оздоровчих закладів та відпочинку незалежно від форм власності і підпорядкування з питань туризму</p>	<p>— міжгалузєва координація та функціональне регулювання з питань дітей, молоді, жінок, сім'ї, фізичної культури, спорту, туризму; — розроблення та реалізація разом із іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади, громадянами і об'єднаннями громадян заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей, молоді, жінок та сім'ї, подальший розвиток фізичної культури, спорту, туризму</p>	<p>— міжгалузєва координація та функціональне регулювання з питань туризму</p>	<p>— міжгалузєва координація та функціональне регулювання з питань туризму</p>	<p>— координація здійснення центральними органами виконавчої влади заходів з питань, що належать до його компетенції</p>	<p>— здійснення в установленому порядку управління у туристичній галузі, зокрема в межах, визначених Міністерством культури і туризму України, управління майном підприємств, установ та організацій, що провадять діяльність у туристичній галузі і належать до сфери управління Міністерства культури і туризму; — здійснення регулятивних та дозвольно-реєстраційних функцій у туристичній і курортній галузі щодо фізичних та юридичних осіб</p>

Закінчення додатка 5

<p>1 Промоція, підготовка фахівців</p>	<p>2 – організація та розвиток системи наукового, інформаційно-рекламного забезпечення галузі туризму, підготовки, підвищення кваліфікації туристичних кадрів</p>	<p>3 –</p>	<p>4 – організація та розвиток системи наукового, інформаційно-рекламного забезпечення туристично-рекреаційної сфери</p>	<p>5 – організація та розвиток системи наукового, інформаційно-рекламного забезпечення туристично-рекреаційної та курортної сфери</p>	<p>6 – сприяння створенню умов для задоволення національно-культурних потреб громадян України та українців, які проживають за межами України, збереженню і популяризації культурних надбань українського народу</p>	<p>7 –</p>
<p>Міжнародна співпраця</p>	<p>– розвиток співробітництва з зарубіжними країнами та міжнародними туристичними організаціями, участь у міжнародних програмах розвитку туризму</p>	<p>– міжнародне співробітництво з питань дітей, молоді, жінок, сім'ї, фізичної культури, спорту, туризму</p>	<p>– розширення співробітництва з міжнародними туристичними організаціями, участь у міжнародних програмах розвитку туристично-рекреаційної сфери</p>	<p>–</p>	<p>– здійснення міжнародного співробітництва з питань, що належать до компетенції Міністерства культури і туризму</p>	<p>–</p>

Додаток 6

Функціональні повноваження окремих центральних органів виконавчої влади України в управлінні туристичною галуззю

Назва міністерства	Основні функції управління туристичною галуззю
1	2
Міністерство інфраструктури України (щодо транспорту і зв'язку)	<ul style="list-style-type: none"> – проводить реалізацію державної політики становлення і розвитку транспортно-дорожнього комплексу України для забезпечення своєчасного, повного і якісного задоволення потреб туристів у комфортних перевезеннях на необхідні відстані; – забезпечує взаємодію і координацію роботи автомобільного, авіаційного, залізничного, морського і річкового транспорту та дорожнього комплексу; – забезпечує входження транспортно-дорожнього комплексу України до європейської і світової транспортних систем на принципах європейської транспортної політики з метою розвитку іноземного, транзитного туризму; – розробляє та здійснює заходи щодо розвитку і вдосконалення єдиної національної системи зв'язку, підвищення її якості, доступності й сталого функціонування; – регулює діяльність, спрямовану на задоволення потреб туристів у засобах і послугах зв'язку
Міністерство екології та природних ресурсів України	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів (земля, надра, поверхневі і підземні води, атмосферне повітря, ліси та інша рослинність, тваринний світ, морське середовище і природні ресурси територіальних вод, континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України); – здійснює державний контроль за дотриманням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, екологічну безпеку
Міністерство фінансів України	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечує реалізацію державної фінансової, бюджетної, податкової, митної політики, політики у сфері державного внутрішнього фінансового контролю та здійснення контролю за її проведенням Державною податковою адміністрацією, Держмитслужбою, ГоловКРУ, Державним казначейством; – забезпечує концентрацію фінансових ресурсів на розвиток туризму як пріоритетної галузі національної економіки України; – передбачає в проекті Закону про Державний бюджет України на відповідний рік видатки на розвиток туристичної галузі та суміжні галузі національної економіки; – удосконалює міжбюджетні відносини щодо трансфертів коштів з метою розвитку туристичної інфраструктури; – визначає єдині методологічні засади бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності для суб'єктів туристичної діяльності

Продовження додатку 6

1	2
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	<ul style="list-style-type: none"> – бере участь у формуванні державної політики економічного і соціального розвитку України, розроблення механізмів її реалізації, прогнозів економічного та соціального розвитку; – створює сприятливі економічні умови для функціонування суб'єктів туристичної діяльності всіх форм власності; – здійснює економічне та соціальне співробітництво з Європейським Співтовариством, зокрема в галузі туризму
Міністерство юстиції України	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечує захист прав і свобод громадян, які перебувають у статусі туриста; – розробляє пропозиції щодо вдосконалення туристичного законодавства, здійснює міжнародно-правове співробітництво
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України	<ul style="list-style-type: none"> – бере участь у формуванні та забезпеченні реалізації регіональної туристичної політики, а також регіональної політики у сфері будівництва, архітектури та містобудування; – проводить залучення громадськості до участі у підготовці та обговоренні проєктів відповідних рішень органів державної влади, зокрема щодо туристичної галузі; – сприяє ефективному використанню туристично-рекреаційного потенціалу, природних та інших ресурсів регіонів; – бере участь у розробленні та впровадженні правового, економічного та організаційного забезпечення міжрегіонального і транскордонного співробітництва у туристичній галузі; – забезпечує функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, зокрема курортполісів; – забезпечує технічне регулювання у сфері збереження історичних ареалів, традиційності середовища населених пунктів, пам'яток архітектури і містобудування
Міністерство закордонних справ	<ul style="list-style-type: none"> – бере участь (безпосередньо чи через генеральні консульства, посольства і представництва при міжнародних організаціях) у забезпеченні національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства; – сприяє піднесенню міжнародного авторитету України; – здійснює поширення у світі образу України як надійного і передбачуваного партнера; – здійснює захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном
Міністерство аграрної політики та продовольства України	<ul style="list-style-type: none"> – створює сприятливі умови для розвитку зеленого (сільського) туризму; – надає рекомендації щодо вдосконалення законодавства, яке регламентує умови ведення туристичної діяльності щодо розвитку сільського (зеленого) туризму

Закінчення додатку 6

1	2
Міністерство охорони здоров'я України	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечує реалізацію державної політики у сферах охорони здоров'я, санітарного та епідемічного благополуччя осіб, що перебувають у статусі туриста; – розробляє, координує та контролює виконання державних програм профілактики захворювань, надання медичної допомоги особам, що перебувають у статусі туриста; – здійснює організацію надання медичної допомоги в невідкладних та екстремальних ситуаціях, що виникають під час туристичної подорожі; – розробляє заходи щодо профілактики та зниження захворюваності, інвалідності та смертності населення під час туристичної подорожі, насамперед в екстремальних видах туризму; – проводить контроль діяльності підвідомчих санаторно-курортних закладів, зокрема щодо якості пропонованих туристично-рекреаційних послуг
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України	<ul style="list-style-type: none"> – розробляє та контролює за виконанням освітніх стандартів підготовки фахівців для туристичної галузі за освітньо-кваліфікаційними рівнями “кваліфікований робітник”, “молодший спеціаліст”, “бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр”; – розробляє та контролює за виконанням стандартів перепідготовки (додаткової кваліфікації) фахівців для туристичної галузі; – проводить ліцензування та акредитацію освітніх установ, що готують фахівців для туристичної галузі; – укладає міжнародні договори на навчання українських громадян у навчальних закладах за кордоном, а також на навчання іноземних громадян у вітчизняних навчальних закладах з усіх спеціальностей (розвиток навчального туризму) – забезпечує реалізацію програм державної молодіжної політики з метою формування здорової нації через активізацію участі молоді у різних видах молодіжного туризму (спортивного, пішохідного, водного, спелеотуризму тощо); – створює умови для розвитку дитячого туризму з метою формування здорової нації, вихованої на засадах патріотизму, любові до історії рідного народу та Батьківщини

**Основні нормативно-правові документи,
що регулюють туристичну діяльність в Україні**

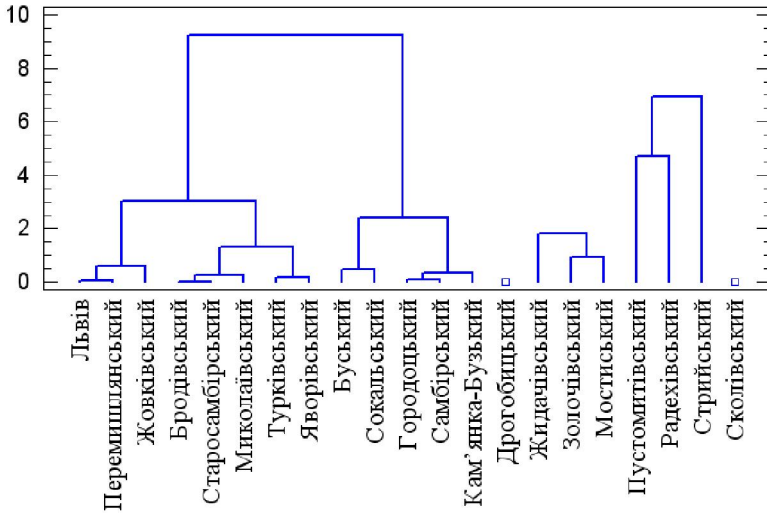
Група документів	Нормативно-правові документи
1	2
Міжнародні нормативно-правові акти	<ul style="list-style-type: none"> – Гаагська декларація Міжпарламентської конференції з туризму (Гаага, 10 – 14 квітня 1989 р.); – Глобальний етичний кодекс туризму (Сантьяго, 1 жовтня 1999 р.); – Хартія туризму (підтримана 22 вересня 1985 р. на VI сесії Генеральної асамблеї Всесвітньої туристичної організації); – Кодекс туриста (підтриманий 22 вересня 1985 р. на VI сесії Генеральної асамблеї Всесвітньої туристичної організації); – Модельний закон про туристичну діяльність (Міжпарламентська Асамблея держав-учасниць СНД, 16 листопада 2006 р.);
Нормативно-правові акти, прийняті на загальнодержавному рівні	<ul style="list-style-type: none"> – Стратегія розвитку туризму і курортів, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1088-р від 06.08.2008 р.; – Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про туризм” № 1282-IV від 18.11.2003 р.; – Закон України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” № 3929-XII від 04.02.1994 р.; – Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 583 від 29.04.2002 р.; – Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006 – 2010 роки” № 373-р від 03.07.2006 р.; – Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Програми розбудови туристичної інфраструктури за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів та основних транспортних магістралей у 2004 – 2010 роках” № 612 від 12.05.2004 р.; – Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження заходів щодо державної підтримки розвитку молодіжного та дитячого туризму” № 298-р від 12.05.2004 р.; – Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму” № 390-р від 27.06.2003 р.

Закінчення додатку 7

1	2
<p>Нормативно-правові акти, прийняті на регіональному рівні (Львівська область)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Стратегія розвитку Львівщини до 2015 р.; – Концепція розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку у Львівській області; – Комплексна програма розвитку фізичної культури та спорту у Львівській області на 2007 – 2011 рр.; – Регіональна програма розбудови сфери охорони культурної спадщини Львівської області на 2007 – 2012 рр.; – Регіональна програма розвитку заповідної справи у Львівській області на 2009 – 2020 рр.; – Регіональна програма з підготовки та проведення у Львові “Євро-2012”; – Програма соціально-економічного та культурного розвитку Львівської області на поточний рік; – Програма зовнішніх зв’язків, міжнародної та промоційної діяльності Львівської області на поточний рік

Додаток 8

Кластерний аналіз районів Львівської області за показниками розвитку туристичної галузі (2006 – 2009 рр.)*

Центральні значення показників

Кластери	X1	X2	X3
Кластер I	1,79	0,98	1,04
Кластер II	56,19	2,53	1,06
Кластер III	0,94	1,19	2,1
Кластер IV	8,33	1,89	1,37
Кластер V	25,22	3,11	1,59

X1 – відношення середньорічної кількості місць у санаторно-курортних та оздоровчих закладах і середньорічної кількості населення;

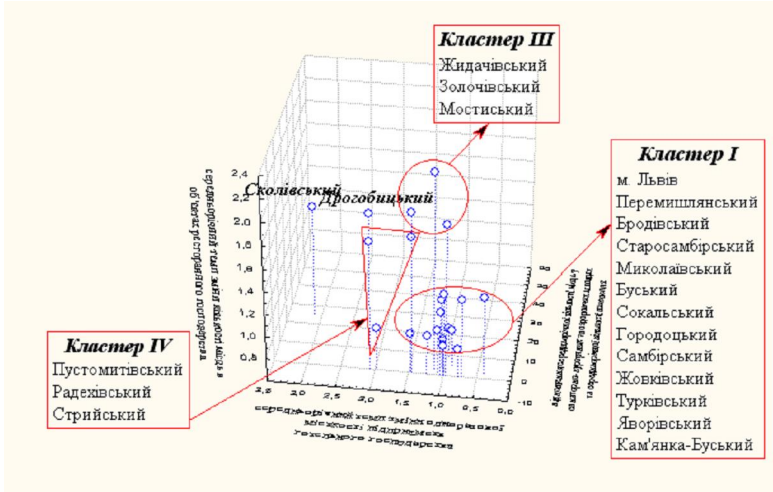
X2 – середньорічний темп зміни одноразової місткості підприємств готельного господарства;

X3 – середньорічний темп зміни кількості місць в об'єктах ресторанного господарства.

* Складено автором на основі джерела [131].

Додаток 9

3D Діаграма розсіювання середньорічних темпів змін показників розвитку туристичної галузі Львівської області (2005 – 2009 рр.)*

* Складено автором на основі джерела [131].

Додаток 10

Витрати бюджету Львівської області 2009 р.

Статті витрат	Грн	Частка в структурі витрат, %
Державне управління	10735300,0	0,8
Освіта	546102510,0	40,94
Охорона здоров'я	489052609,0	36,67
Соціальний захист та соціальне забезпечення	71241402,0	5,34
<i>зокрема заходи із оздоровлення та відпочинку дітей, крім заходів з оздоровлення дітей, що здійснюються з коштів на оздоровлення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи</i>	9411400,0	0,71
<i>Культура і мистецтво</i>	52891490,0	3,96
<i>Засоби масової інформації</i>	2672700,0	0,2
<i>Фізична культура і спорт</i>	24095700,0	1,81
Будівництво	37313300,0	2,8
<i>зокрема збереження, розвиток, реконструкція та реставрація пам'яток історії та культури</i>	450000,0	0,03
Сільське і лісове господарство, рибне господарство та мисливство	6430000,0	0,48
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	45571400,0	3,42
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	8700000,0	0,65
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	1211500,0	0,09
Цільові фонди (Охорона та раціональне використання природних ресурсів, Фонд охорони навколишнього природного середовища)	10000000,0	0,75
Видатки, не віднесені до основних груп	27358600,0	2,05
Всього видатків	1333726511,0	100,0

Промоція регіонального туристичного продукту та її інструменти

**Основні функціональні повноваження окремих управлінь
ЛОДА в управлінні туристичною галуззю**

Назва структури	Функціональні повноваження в туристичній галузі
Головне управління економічного розвитку і торгівлі	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація економічної, зовнішньоекономічної політики в регіоні, що здійснює вплив на туристичну галузь; – недопущення недобросовісної конкуренції між суб'єктами туристичної діяльності, забезпечення їх законних прав та інтересів; – забезпечення реалізації політики у сфері розвитку внутрішньої торгівлі та послуг, забезпечення державних замовлень і закупівель (туристичних путівок, путівок на санаторно-курортні та оздоровче лікування тощо); – розроблення і реалізація стратегічних та поточних програм, довгострокових прогнозів щодо економічного і соціального розвитку області
Головне фінансове управління	<ul style="list-style-type: none"> – складання і забезпечення виконання обласного бюджету, зокрема за статтями доходів і витрат на туризм – організація виконання обласного бюджету за доходами і витратами на розвиток туристичної діяльності; – забезпечення наявності доходів до обласного бюджету через сплату суб'єктами туристичної діяльності місцевих податків та зборів – забезпечення захисту фінансових прав підприємств, установ, організацій туристичної галузі; – розроблення порядку надання з обласного бюджету бюджетам районів і міст обласного підпорядкування субвенцій, дотацій і субсидій на розвиток туризму та суміжних галузей; – прийом заяв про виконання бюджетів районів, міст обласного підпорядкування, кошторисів видатків обласних управлінь і відділів на розвиток туристичної галузі
Головне управління промислового та розвитку інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> – здійснення заходів щодо створення сприятливих умов діяльності підприємств промисловості, які забезпечують туристичну галузь необхідними товарами і послугами (легка промисловість, транспорт, зв'язок, деревообробні промисловості, промисловість будівельних матеріалів тощо); – розробка і погодження пропозицій щодо розташування, спеціалізації та розвитку підприємств, організацій та установ галузі, зокрема з врахуванням їх впливу на об'єкти туристично-рекреаційного призначення; – внесення пропозицій щодо державних замовлень для туристичних підприємств та підприємств суміжних до туризму галузей; – розробка і погодження проектів програм приватизації майна та реструктуризації підприємств у суміжних до туризму галузях на території області; – сприяння розвитку галузєвого та міктулузового кооперування підприємств туристичної галузі та суміжних галузей
Управління з питань фізичної культури і спорту	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення фізичного виховання і фізкультурно-оздоровчої діяльності, використання сучасних засобів і форм розвитку фізичної культури населення, забезпечення прогностичної здоров'я способу життя, що підвищує попит на туристично-рекреаційні послуги – організація та проведення спортивно-та тратіональних свят, конкурсів та інших заходів, що можуть викликати інтерес у туристів
Управління житлово-комунального господарства	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація політики розвитку житлово-комунального господарства з питань водо- і теплозаощадження, екологізації та ремонту житла, дорожнього і залізничного господарства, благоустрою території міст і сіл мешканського типу, надання теплотилка та інших послуг, виконання ремонтно-будівельних робіт для населення, що забезпечує конкурентоспроможність туристичних послуг в тимчасово провахианню у приватному секторі; – реалізація політики з питань охорони природи та раціонального використання природних ресурсів, екологічної безпеки, санітарного стану населених пунктів, якості питної води, поліпшення стану систем водопостачання та водовідведення, запобігання підтопленню міст і сіл мешканського типу; – участь у формуванні цін і тарифів на житлово-комунальні послуги, які може споживати турист; – здійснення житлової реформи щодо приватизації майна, яке в подальшому може використовуватися для надання послуг туристам
Управління капітального будівництва	<ul style="list-style-type: none"> – розроблення поточних і перспективних програм капітального будівництва, що стосуються розбудови туристичної інфраструктури; – здійснення функцій замовника при виконанні завдань з будівництва житлових будинків, об'єктів туристичної інфраструктури та суміжних галузей і контроль за ефективним використанням капітальних вкладень
Управління містобудування, архітектури та просторового розвитку	<ul style="list-style-type: none"> – погодження архітектурно-планувальних завдань на проєктування об'єктів архітектури туристично-рекреаційного призначення для нового будівництва, розширення, реконструкції, реставрації, капітального ремонту; – створення умов проведення наукових досліджень щодо розвитку туристичної галузі в регіоні; – участь у здійсненні державного контролю за використанням земель туристично-рекреаційного призначення, визначених для мешканських потреб, проєкційної проєкції оцінки земель населених пунктів на території області; – сприяння створенню зон, на яких діє спеціальний правовий режим економічної діяльності (безмитні зони, парки технологічного розвитку, промислові парки, зони безмитних банківських, страхових та інших послуг, спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку)
Управління соціального захисту населення	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація державної політики щодо соціально-трудових відносин у туристичній галузі, безпечної життєдіяльності фахівців з туризму, їх охорони і праці, кесійного забезпечення; – сприяння ефективному використанню трудових ресурсів, раціональному розподілу фахівців у туристичній у суміжних галузях, продуктивній та вільно обраній зайнятості, підвищенню конкурентоспроможності та продуктивності праці фахівців з туризму
Головне управління освіти і науки, молоді та спорту	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація заходів забезпечення функціонування та розвитку освіти щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичної галузі; – забезпечення виконання державних та регіональних програм підготовки фахівців туристичної галузі; – створення умов проведення наукових досліджень щодо розвитку туристичної галузі в регіоні; – реалізація заходів щодо швидкого виходження системи освіти України в Болонський процес, унаслідок чого створюються передумови розвитку наукового та навчального туризму – участь у формуванні та реалізації політики з питань, що стосуються становлення дітей, молоді, жінок, сім'ї, розроблення відвідуємих концепцій та програм участі зазначених соціальних груп у проєктах рекреації; – організація і проведення фестивалів, конкурсів, культурно-оздоровчих та інших заходів, що можуть викликати інтерес у туристів; – сприяння фізичному, інтелектуальному та духовному розвитку дітей і молоді через організацію їх відпочинку, дозвілля, одкровення
Управління міжнародного співробітництва	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення реалізації політики у сфері міжнародних відносин, зовнішньоекономічної діяльності, європейської інтеграції, взаємодії з економічними утвореннями, міжнародними організаціями, зокрема кредитно-фінансовими установами, з метою розвитку співпраці в туризмі та суміжних галузях; – розробка та реалізація заходів, пов'язаних із залученням іноземних інвестицій та міжнародної технічної допомоги у розвиток туристичної інфраструктури та інфраструктури загального призначення; – сприяння активній зовнішньоекономічній та з'яві та виходу на зовнішній ринок суб'єктів туристичної діяльності; – здійснення заходів та сприяння створенню належних умов, спрямованих на розвиток та організацію міжрегіонального і трансрегіонального співробітництва у туристичній галузі

Додаток 13

Основні функціональні повноваження окремих управлінь ЛОДА в управлінні туристичною галуззю

Методи	Співвиконавці	Кількість структур
1	2	3
Адміністративно-правові		
Нормативно-правове регулювання	Управління інфраструктури; Головне управління юстиції у Львівській області; Головне управління економічного розвитку і торгівлі; Головне управління освіти і науки, молоді та спорту; Управління з питань внутрішньої політики; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради	7
Стандартизація	Управління інфраструктури; Головне управління агропромислового розвитку; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради	3
Ліцензування	Управління інфраструктури; Головне управління агропромислового розвитку; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради	3
Контроль за охороною навколишнього природного середовища	Державне управління охорони навколишнього природного середовища у Львівській області; Державна екологічна інспекція у Львівській області; Управління інфраструктури; Управління Міністерства надзвичайних ситуацій України у Львівській області; Головне управління агропромислового розвитку; Управління житлово-комунального господарства; Головне управління з питань надзвичайних ситуацій; Управління інспекційних служб; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради; Комісія з питань екології, природних ресурсів та рекреації Львівської обласної ради	10

Продовження додатку 13

1	2	3
Контроль за охороною історико-культурної спадщини	Державне управління охорони навколишнього природного середовища у Львівській області; Державна санітарно-епідеміологічна служба Львівської області; Управління інфраструктури; Управління Міністерства надзвичайних ситуацій України у Львівській області; Головне управління Міністерства внутрішніх справ у Львівській області; Управління житлово-комунального господарства; Управління капітального будівництва; Управління містобудування, архітектури та просторового розвитку; Головне управління з питань надзвичайних ситуацій; Управління інспекційних служб; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради	11
Митне регулювання	Західне регіональне управління Державної прикордонної служби України; Управління міжнародного співробітництва; Управління інфраструктури; Головне фінансове управління; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради	5
Транскордонне співробітництво	Західне регіональне управління Державної прикордонної служби України; Управління міжнародного співробітництва; Управління інфраструктури; Головне управління економічного розвитку і торгівлі; Головне фінансове управління; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради; Комісія з питань інвестиційної діяльності та транскордонного співробітництва Львівської обласної ради; Відділ зовнішніх зв'язків та промоції регіону	8
Міжнародне співробітництво	Західне регіональне управління Державної прикордонної служби України; Управління міжнародного співробітництва; Управління інфраструктури; Головне управління економічного розвитку і торгівлі; Головне фінансове управління; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради; Відділ зовнішніх зв'язків та промоції регіону	7

Продовження додатка 13

1	2	3
Фінансово-економічні		
Інвестиційне регулювання (зокрема державні майнові права)	Головне управління економічного розвитку і торгівлі; Головне фінансове управління; Управління інфраструктури; Головне управління освіти і науки, молоді та спорту; Управління житлово-комунального господарства; Управління містобудування, архітектури та просторового розвитку; Управління капітального будівництва; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради; Комісія з питань інвестиційної діяльності та транскордонного співробітництва Львівської обласної ради; Комісія з питань планування території, містобудування, архітектури та житлово-комунального господарства Львівської обласної ради	10
Податкове регулювання	Державна податкова адміністрація у Львівській області; Головне управління економічного розвитку і торгівлі; Головне фінансове управління; Управління інфраструктури; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради	5
Бюджетне фінансування	Головне фінансове управління; Головне управління економічного розвитку і торгівлі; Управління інфраструктури; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради; Комісія з питань бюджету та соціально-економічного розвитку Львівської обласної ради	5
Державні замовлення і закупівлі	Головне управління економічного розвитку і торгівлі; Управління інфраструктури; Головне управління промисловості та розвитку інфраструктури; Головне управління агропромислового розвитку; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради	5

Закінчення додатку 13

1	2	3
Соціально-психологічні		
Інноваційне регулювання	Головне управління освіти і науки, молоді та спорту; Головне фінансове управління; Управління інфраструктури; Управління містобудування, архітектури та просторового розвитку; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради; Комісія з питань освіти та науки Львівської обласної ради	6
Освітня та кадрова підготовка	Управління соціального захисту населення; Львівський обласний центр зайнятості; Головне управління освіти і науки, молоді та спорту; Управління інфраструктури; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради; Комісія з питань освіти та науки Львівської обласної ради	7
Соціальне, етно-національне регулювання	Управління соціального захисту населення; Львівський обласний центр зайнятості; Управління інфраструктури; Головне управління освіти і науки, молоді та спорту; Служба у справах дітей; Головне управління агропромислового розвитку; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради; Комісія з питань бюджету та соціально-економічного розвитку Львівської обласної ради; Комісія з питань молоді та спорту Львівської обласної ради; Комісія з питань охорони здоров'я, материнства та соціального захисту Львівської обласної ради; Комісія з питань зв'язків з українцями за кордоном Львівської обласної ради	12
Промоція	Управління у справах поліграфії та телерадіопростору; Управління інфраструктури; Головне управління освіти і науки, молоді та спорту; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради; Відділ зовнішніх зв'язків та промоції регіону	6
Інформаційне регулювання	Управління інфраструктури; Головне управління статистики у Львівській області; Управління у справах поліграфії та телерадіопростору; Управління соціального захисту населення; Львівський обласний центр зайнятості; Головне управління освіти і науки, молоді та спорту; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради; Відділ зовнішніх зв'язків та промоції регіону	8

Додаток 14

Розподіл участі місцевих органів державної влади в прийнятті управлінських рішень щодо розвитку туристичної галузі (в контексті реалізації завдань Управління культури і туризму ЛОДА)

	Завдання											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Структура	Реалізація обласної державної політики у сфері туризму та питань охорони культурної спадщини	Створення умов для розвитку соціальної та ринкової інфраструктури у сфері туризму, організації їх матеріально-технічного забезпечення	Сприяння розвитку туристичної індустрії та зміцнення матеріально-технічної бази об'єктів та споруд туристичного призначення	Обаштування мережі міжнародних транспортних коридорів об'єктами туристичної інфраструктури	Ведення реєстру об'єктів туристичної діяльності області	Координація діяльності структур, що займаються безпекою туристів	Підготовка регіональних програм розвитку туризму в області та ефективного використання наявних ресурсів	Координація виставкової діяльності в галузі туризму	Позитив і полегшення інвестиційних пропозицій та проектів, спрямованих на розвиток туризму в області	Контроль за дотриманням ліцензійних умов суб'єктами туристичної діяльності, контроль за наданням туристичних послуг	Збір та аналіз статистичних даних щодо туристичної галузі; моніторингові дослідження стану розвитку туризму	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Управління ЛОДА:												
Управління інфраструктури	ВП	ВП	ВП	ВП	ВП	ВП	ВП	ВП	ВП	ВП	ВП	ВП
Головне управління економічного розвитку і торгівлі	УПЗ	УПЗ	УПЗ	УП	УПЗ	П	УП	УП	У	УПЗ	УП	УВ
Головне фінансове управління	УЗ	УЗ	УЗ	УЗ	УЗ	К	У	УП	УЗ	УЗ	УПЗ	УПЗ

Продовження доатка 14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Головне управління агропромислового розвитку	У	У	У	У	-	У	У	У	У	У	У
Головне управління промисловості та розвитку інфраструктури	У	ВП	УП	У	-	У	У	У	У	У	У
Головне управління освіти і науки, молоді та спорту	УП	УП	УП	УП	П	УП	УП	УП	УП	УП	УВП
Управління житлово-комунального господарства	УПВ	УВ	УВ	У	-	У	У	У	У	У	У
Управління капітального будівництва	УПВ	УВ	УВ	УЗ	-	У	У	У	У	У	У
Управління містобудування, архітектури та просторового розвитку	УПВЗ	УВЗ	УВЗ	УВЗ	-	У	УЗ	У	У	У	У
Управління соціального захисту населення	У	УП	У	У	У	УПВ	У	У	У	У	У

Продовження додатка 14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Головне управління з питань надзвичайних ситуацій	У	У	У	У	-	УВ	У	У	У	УВ	У
Управління міжнародного співробітництва	У	У	У	УПВ	-	У	У	УПВ	УП	У	УВ
Управління у справах поліграфії та телерадіопростору	У	У	У	У	-	У	У	УЗ	У	У	У
Львівська обласна рада	РПК	РПК	РПК	РПК	РПК	РПК	РПК	РПК	РПК	РПК	РПК
Державне управління охорони навколишнього природного середовища у Львівській області	УПВ	У	УЗ	УЗ	-	У	УПВ	У	У	У	У
Західне регіональне управління Державної прикордонної служби України	У	УЗ	УЗ	УПЗ	У	УП	У	У	У	У	УВ
Головне управління Міністерства внутрішніх справ у Львівській області	У	У	У	УЗ	У	УВ	У	-	У	У	У

Продовження додатка 14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Управління Міністерства надзвичайних ситуацій України у Львівській області	У	У	У	УЗ	-	УВ	У	-	-	У	У
Державна санітарно- епідеміологічна служба Львівської області	У	У	У	У	-	УВ	У	-	-	УВ	У
Державна екологічна інспекція у Львівській області	У	У	У	У	-	У	УВ	-	-	УВ	У
Головне управління юстиції у Львівській області	УК	УК	У	У	УК	У	УВК	-	УК	УК	УК
Управління Національного банку України у Львівській області	У	У	У	У	-	У	У	У	УПК	У	У
Відділ зовнішніх зв'язків та промомції регіону (у структурі виконавчого апарату Львівської обласної державної адміністрації)	У	У	У	УПВ	-	У	У	УПВ	УП	У	У

Закінчення додатка 14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Головне управління статистики у Львівській області	У	У	У	У	УПВ	У	УП	У	У	У	УПВ
Львівський обласний центр зайнятості	У	У	У	У	У	УП	У	У	У	У	У
Державна податкова адміністрація у Львівській області	УК	У	УК	У	УПВ	У	УП	УП	УП	УК	УК

Умовні позначення: Р – прийняття рішення; П – підготовка рішення; У – участь у підготовці рішення; З – обов’язкове узгодження на етапі підготовки рішення чи його прийняття; В – виконання рішення; К – контроль за виконанням рішення; “-” – виконання відсутнє або спостерігаються дуже слабкі дотичні зв’язки.

Додаток 15

Переваги та недоліки участі в туристичному кластері

Учасники	Переваги	Недоліки
1	2	3
Місцеві органи державної влади (територіальні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування)	Співпраця з іншими управлінськими секторами; залучення додаткових джерел фінансування; виробництво нових видів туристичного продукту; промоція туристичного продукту регіону; обмін досвідом, підвищення кваліфікації держслужбовців; наукове обґрунтування політичних рішень; соціально-економічний розвиток регіону, зростання рівня зайнятості; підвищення інвестиційної привабливості регіону	Додаткові фінансові витрати; лобювання інтересів учасників (насамперед суб'єктами підприємництва), тиск на політичні рішення
Суб'єкти підприємництва (зокрема туристичної діяльності та суміжних галузей)	Співпраця з іншими управлінськими секторами; співпраця з конкурентами, отримання конкурентних переваг; виробництво нових видів туристичного продукту, диверсифікація виробництва (розширення асортименту послуг); доступ до інформації; промоція власного туристичного продукту; захист інтересів, підвищення іміджу; обмін досвідом, підвищення кваліфікації персоналу	Додаткові фінансові витрати
Громадські організації (спеціалізовані і такі, що здійснюють свою діяльність у суміжних до туризму галузях)	Співпраця з іншими управлінськими секторами; доступ до інформації; промоція туристичного продукту регіону; захист інтересів, підвищення іміджу; обмін досвідом, співпраця з міжнародними організаціями	Додаткові фінансові витрати

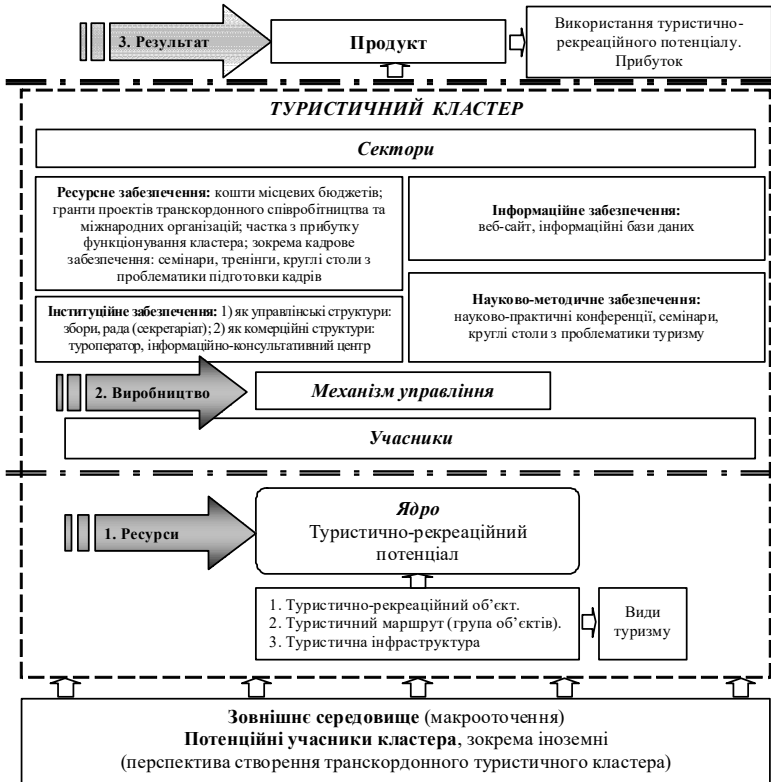
Закінчення додатка 15

1	2	3
Наукові установи	Співпраця з іншими управлінськими секторами; доступ до інформації; обмін досвідом; реалізація наукових розробок через підтримку органів державної влади; обмін науковцями	Політизація науково-методичних розробок
Освітні установи	Співпраця з іншими управлінськими секторами; доступ до інформації; обмін досвідом; обмін студентами, викладачами; впровадження передового досвіду в навчальний процес	Можливі директивні вказівки підготовки фахівців туристичної сфери

Диференціація інтересів суб'єктів управління туристичною галуззю в регіоні

Диференціація інтересів суб'єктів управління
туристичною галуззю в регіоні

Додаток 18

Анкета для визначення потреби туристичної галузі регіону у робітничих кадрах

АНКЕТА

Це обстеження проводиться з ініціативи наукових і громадських кіл Львівщини за підтримки Львівської обласної державної адміністрації з метою вивчення наявності та перспективної потреби підприємств регіону у робітничих кадрах. Здійснення роботи є складовою інформаційного забезпечення заходів із розробки проекту Програми забезпечення високопрофесійними кадрами у Львівській області.

Ваші повні та компетентні відповіді допоможуть вдосконалити навчальні програми закладів освіти, покращити рівень підготовки фахівців, вирішити проблему дефіциту висококваліфікованих кадрів підприємств регіону на майбутнє.

Наперед вдячні за вичерпні відповіді!

1. Область _____
2. Район _____
3. Назва підприємства _____
4. Міністерство (відомство), комітет, МДО, концерн, асоціація _____
5. Адреса _____
6. Форма власності _____
7. Види економічної діяльності _____
8. Облік наявності та додаткової потреби підприємства у

робітничих кадрах:

№ з/п	Назва професії	Наявність			Додаткова потреба			
		Всього зайнятих	зокрема відповідно до професійної освіти:		Всього	зокрема:		
			згідно з дипломом	за спорідненою професією		висококваліфікованих	середньої кваліфікації	без вимог до професійної підготовки
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								

Закінчення додатка 18

А тепер спробуйте визначитися з відповідями на такі запитання:

9. Скільки років Ваше підприємство здійснює діяльність на ринку товарів та послуг (повна кількість років): _____

10. Як зміняться обсяги Вашої діяльності у найближчі 2 – 3 роки:

☐ зростуть	☐ зменшаться
☐ важко відповісти	☐ не зміняться

11. Як зміниться зайнятість на Вашому підприємстві у найближчі 2 – 3 роки:

☐ зросте	☐ зменшиться
☐ важко відповісти	☐ не зміниться

12. Як зміниться кількість працівників робітничих професій на Вашому підприємстві у найближчі 2 – 3 роки:

☐ зросте	☐ зменшиться
☐ важко відповісти	☐ не зміниться

13. Чи плануєте Ви розвиток своєї діяльності у найближчі 2 – 3 роки за рахунок додаткових інвестицій (внутрішніх, зовнішніх):

- так
 ні
 важко відповісти

14. Чи зацікавлені Ви у створенні спільно з ПТУ навчально-виробничої практики студентів, надавши з свого боку власні виробничі площі:

- так
 ні
 інше (зазначте додаткові умови, для прикладу, відбір кращих випускників): _____

15. Які заходи з метою вирішення проблем дефіциту кваліфікованих робітничих кадрів у регіоні на Вашу думку мають здійснити:

- (а) місцеві органи влади: _____
(б) ПТУ: _____

Дякуємо за співпрацю!

— для нотаток —

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

М. М. Біль

**Механізм державного управління
туристичною галуззю
на регіональному рівні:
теоретико-прикладний аспект**

Монографія

Відповідальна за випуск
Редактори

*Л. С. Заяць
Н. Б. Кічула
І. І. Стецик*

Комп'ютерна верстка
Друк

*Н. О. Свідерська
І. Б. Тарай*

*За зміст та достовірність фактичного матеріалу
відповідальність несе автор*

Підписано до друку 01.09.2011 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура "Times"
Друк: різнографія. Ум. друк. арк. 13,25. Обл.-вид. арк. 15,82
Наклад 300 примірників. Замовлення № 27/11

**Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України**

Реєстраційне свідоцтво Серія ДК № 1819 від 27.05.2004 р.
Україна, 79491, Львів-Брюховичі, вул. Сухомлинського, 16
Тел. (032) 244-81-19

Електронна пошта: editor@academy.lviv.ua
Веб-адреса: www.lvivacademy.com